

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА



ISSN 0861-847X • ГОДИНА XXVII (LXVI)

1•2020

РЕДАКТОР **ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ**

КОРИЦА **ГЕОРГИ ИВАНОВ**

ПРЕДПЕЧАТ **ЮЛИЯН ДОЙЧИНОВ**

ПЕЧАТНИ КОЛИ 8,25. ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136

E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2020

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – снимка Иван Добромиров

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Александра Дипчикова
гл. ас. д-р Анка Стоилова
доц. д-р Анна Ангелова
доц. д-р Антоанета Тотоманова
д-р Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загорев
Веселин Тодоров
проф. Владимир Ключев
Георги Бобев
д-р Джени Иванова
Елизабета Георгиев
доц. д-р Живка Радева
д-р Иван Зарев
доц. д-р Красимира Александрова
д-р Мариана Кирова
Петър Величков
проф. Роман Мотулски
Росица Кирилова
д-р Силвия Найденова
доц. д-р Тодор Чобанов
Юлия Карадачка-Симеонова

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Приемен ден за автори – сряда от 14 до 15 часа.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Събития	<i>Петър Величков</i> 65 години списание „Библиотека”
5–8	
9–10	<i>Росица Кирилова</i> 145 години от издаването на в. „Знаме“
11–13	<i>20 поредни години светът отбелязва 25 ноември – ден за елиминиране на насилието над жени</i>
Нова книга на НБКМ	<i>Силвия Филипова</i> Рецензия за тематичния указател на сп. „Библиотека”
14–17	
Библиотечни практики	<i>Диана Блъскова</i> Какво е да си библиотекар през XXI век? Проучване сред библиотекарите от Народна библиотека „Иван Вазов” – Пловдив
18–24	
25–33	<i>Камелия Христова-Йорданова</i> Зографската обител сред атонската монашеска общност
Предстоящо	<i>Амелия Личева</i> Самотният жанр
34-37	
История на библиотеки	<i>Стоянка Кендерова</i> Отново за Видинската библиотека на Осман Пазвантоглу
38-49	
50-59	<i>Яна Арабаджиева</i> Библиотеките в Древен Рим

История на книгата 60–97	Петър Величков <i>Гео Милев и българските библиофилски издания</i>
Просветители 98–109	Румяна Пенчева Георги Кандиларов и българите в Македония
Архивите не горят 110–119	Стефка Петрова Стриктност, всеотдайност и пълна вглъбеност в архивите
Нови книги 120–122	Владимир Божилков Биобиблиография на проф. Христо Мутафов
123–127	Георги Н. Николов Монография за четирилогията „Асеновци“
126–131	Величка Шардина Библиографски справки
132	Талон за абонамент

65 години списание „Библиотека“

ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

65th Anniversary of Magazine “Biblioteka”

Petar Velichkov

Summary

The National library “St. St. Cyril and Methodius” commemorated formally the 65 anniversary of “Biblioteka” magazine – with an exhibition and premier of the newly released Thematic index for the period 2006–2018. Among the guests were members of the Editorial staff – Associate Prof. Anna Angelova, director of University library, Dr. Silvia Naidenova, director of the Central Library of BAS, Elizabeta Georgieva, director of the National library “Detko Petrov” in Tsaribrod, Serbia, Mr. Vesselin Todorov, Executive director of SIELA NORMA Ltd, Associate Prof. Vasil Zagorov from UNIBIT and others. The event was attended also by authors of the magazine – the doyen of Bulgarian Book science prof. Ani Gergova, prof. Stoyanka Kenderova, prof. Alexandra Kumanova and others.

Key-words: magazine “Biblioteka”, anniversary, Thematic index, exhibition, National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ тържествено отбеляза 65-годишнината на списание „Библиотека“ – с изложба и с премиера на току-що отпечатания му тематичния указател за периода 2006–2018 г. Сред гостите бяха членовете на редколегията – доц. д-р Анна Ангелова, директор на Университетска библиотека, д-р Силвия Найденова, директор на Централната библиотека на БАН, Елизабета Георгиев, директор на Народна библиотека „Детко Петров“ в Цариград, Сърбия, г-н Веселин Тодоров, изпълнителен директор на Сиела Норма АД, доц. д-р Васил Загоров от УниБИТ и др.



Витрина от изложбата



Доц. д-р Красимира Александрова

Събитието почетоха автори на списанието – доайенката на българското книгознание проф. Ани Гергова, проф. Стоянка Кендерова, проф. Александра Куманова и др.

Тържеството откри доц. д-р Антоанета Тотоманова, заместник-директор на Библиотеката, която приветства присъстващите.

В словото си директорът на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ доц. д-р Красимира Александрова очерта пътя на списанието от основаването му до днес. Тя наблегна на неговото значение за библиотечната общност с публикациите на важни текстове за библиотекознание и библиография, както и, че то е архив на случилото се през годините. Тя подчерта, че в списание „Библиотека“ дебютират с първите си статии млади автори, бъдещи библиографи и изследователи на книгата. Доц. д-р Красимира Александрова благодари на редакционния екип.

Редакторът на сп. „Библиотека“ Петър Величков сподели, че изданието е сред малкото отпреди 1989 г., които продължават да излизат и днес. Той накратко се спря и на драматични моменти в историята му, като наблегна, че въпреки всичко сп. „Библиотека“ оцелява и е архив не само на събитията в Националната библиотека, но и на библиотечната общност

Анелия Иванова



от 1954 г. насам. Той специално отбеляза регистрацията на марката „Библиотека“, осъществена от доц. д-р Красимира Александрова през 2017 г.

Редакторката на третия поред тематичния указател на сп. „Библиотека“ Анелия Иванова разказа за принципите, по които тя и колегите ѝ – Бойка Първанова, Веска Златева и Румяна Николова, са представили всички публикации за периода 2008–2018 г. Доц. Нина Шуманова, съставител на предишните два указателя на сп. „Библиотека“ за периода 1954–2007 г., каза, че списанието е лицето на Националната библиотека. А този трети поред указател, който е прецизно изработен, позволява и на специалистите, и на читателите бързо да намерят интересуващите ги статии.



Проф. Кирил Топалов



доц. Нина Шуманова



Юлия Карадачка-Симеонова

Като дългогодишен член на редколегията, доц. Нина Шуманова сподели, че през 90-те години на миналия век, които са оцеляване на инат, списанието бива спирано и възстановявано, затова днес е щастлив ден за българската библиотечна общност, че то е живо и продължава да излиза.

Проф. Кирил Топалов, който, като директор на Библиотеката, възстановява

излизането на списанието през 2008 г., каза, че когато поема директорския пост, Народното събрание отделя 0 лева за бюджета на Националната библиотека и как се е борил това да се поправи. Сподели и какви усилия е положило ръководството, за да възстанови издаването на сп. „Библиотека“.

Юлия Карадачка-Симеонова разказа как е била подготвена изложбата:

В тези девет витрини сме се опитали, образно казано, да завъртим стрелките на часовника назад, за да се върнем в НАЧАЛОТО – през 1954 г., когато само няколко месеца след откриването на сградата, в която и до днес се помещава Библиотеката, излиза и първият брой на списанието, тогава Бюлетин на Държавна библиотека „Васил Коларов“, списван от Методичния кабинет. Една година по-късно с решителните действия и убеденост на директора Георги Михайлов и на Костадинка Калайджиева, главен редактор, – бюлетинът прераства в списание – методически орган на библиотеките в страната и навлиза в своята втора годишнина под името „Библиотекар“. За нас, които подготвахме изложбата бе интересно да проследим как през десетилетията списанието изживява метаморфози, как разширява своята тематична територия и изостря оптичския си мерник и оставаме с надеждата, че разказът във витрините, ще успее да заинтригува и вас.

Присъстващите получиха като подарък тематичния указател на списанието за периода 2008–2018 г.



145 години от издаването на в. „Знаме“

Росица Кирилова

145 years fr

“Zname”

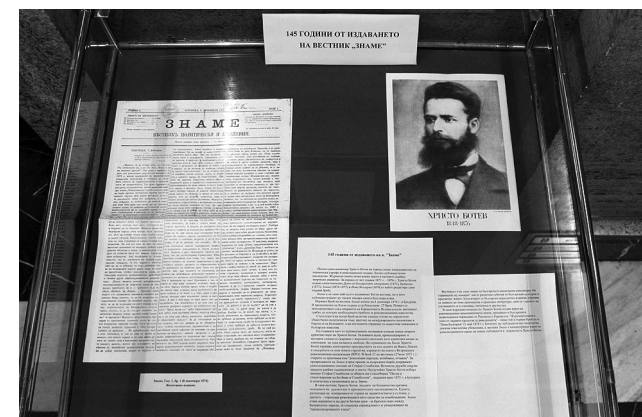
Rositsa Kirilova

Summary

At the National Library “St. St. Cyril and Methodius” has been presented an exhibition dedicated to the anniversary of the first issue of “Zname” newspaper. This newspaper is not only the one issued the longest time by the Bulgarian poet and revolutionary Hristo Botev, but also it was this newspaper, in which stands out the immense journalistic talent of the writer.

Key-words: Hristo Botev, newspaper “Zname”, anniversary, National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

Поетът-революционер Христо Ботев ни завеща освен ненадминатите си поетически строфи и революционен подвиг, богато публицистично наследство. Журналистиката заема важно място в неговото идейно-творческо развитие. За период от пет години (1871–1876) Христо Ботев издава самостоятелно „Дума на българските емигранти“ (1871), „Будилник“ (1873), „Знаме“ (1874–1875) и „Нова България“



(1876), от който редактира само първия брой.

На годишнината от излизането на първия брой на в. „Знаме“ бе посветена изложба в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Вестникът не е само най-дълго издаваният от Христо Ботев, но именно в него публицистичният му талант намира своята блестяща изјава. Първият брой излиза на 8 декември 1874 г. в Букурещ. В продължение на близо година са публикувани 27 броя.

Появил се непосредствено след спирането на Каравеловата „Независимост“, „Знаме“ трябва да осигури необходимата трибуна за революционната идеология. Структурата на всеки брой включва уводна статия по определена обществено-политическа тема, преглед на международното положение в Европа и на Балканите, а на последната страница са поместени книжовни и български известия.

По-голямата част от публикуваните материали излизат изпод острото критично перо на Христо Ботев. Основните идеи, пропагандирани в неговите статии, са свързани с народното въстание, като единствен начин за извоюване на така желаната свобода. На страниците на „Знаме“ Христо Ботев изразява категорично пристрастието си към идеите на Васил Левски и подкрепата си към новата стратегия, изразител на която е Вътрешната революционна организация (ВРО). В брой 23 на вестника (27 юли 1875 г.) открито се призовава към революция народна, незабавна, отчаяна. За превръщането на „Знаме“ в ярък призив за въоръжена борба допринасят революционните стихове на Стефан Стамболов. Истинска дружба свързва двамата идейни съмишленици и поети. Неслучайно Христо Ботев избира именно Стефан Стамболов за общата им стихосбирка „Песни и стихотворения на Ботйова и Стамболова“, издадена през 1875 г. в Букурещ и отпечатана в печатницата на в. „Знаме“.

Във вестника Христо Ботев подлага на безжалостна критика позициите на дуалистите и просветителите еволюционисти. Едните, разчитащи на компромиси от страна на правителството и султана, а другите – отричащи революцията като средство за освобождение. „Знаме“ е изразител и на други Ботеви идеи – за братски съюз между балканските народи, за социална справедливост и за унищожаване на привилегированите класи.

Вестникът не е само знаме на българската национална революция. На страниците му намират място различни събития от българския културен и просветен живот. Коментират се български периодични издания, отразява се появата на нова оригинална и преводна литература, дава се гласност на случващото се в училища, читалища и дружества.

20 поредни години светът отбелязва 25 ноември – ден за елиминиране на насилието над жени

Summary

The association of Women lawyers in partnership with the National Library “St. St. Cyril and Methodius” celebrated 25 November, the International Day of Elimination of Violence against Women.

Key-words: lawyers against violence, women, National Library “St. St. Cyril and Methodius”.



„Декалог за адвокати“ получиха участниците в българо-италианския форум „АДВОКАТИ срещу НАСИЛИЕТО“. Асоциацията за жените адвокати, в партньорство с Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, отбеляза 25 ноември – Международния ден за елиминиране на насилието над жени. Събитието бе част от поредица инициативи, насочени към адвокати, които нямат специализация в областта на случаите, свързани с насилие. Юристите трябва да са подготвени и да разпознават жертвите на насилие.

Доц. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека, подчерта в словото си при откриването:

Преди 20 години печатните издания в България, които съхраняваме в Националната библиотека, с неохота и с тревога тиражираха факта, че насилствено трафикираните жени от България достигнаха заплашителната цифра от 10 000. Днес те са по-малко от 500. Но насилието има много лица. Във вашата професия вие много по-често от нас, хората на словото и книгата, се срещате с още един съвременен бич – насилието над жени, насилие над деца, домашно насилие. Вярвам, че само общите усилия могат да ни донесат добри резултати. Вярвам, че наистина можем заедно да изградим един свят без насилие за нашите деца.

Съдия Марияна Кънчева, от съда на Европейския съюз в Люксембург (патрон на събитието), откри форума, с видео поздрав от Милано, с което зададе духа на последвалите дискусии. Адвокат Мария Ганчева, член на Миланската адвокатска колегия и председател на КС на Асоциацията за жените адвокати, и адв. Божидара Атанасова, практикуваща в Италия, представиха съвместното издание – „Декалог“, кратък наръчник, издаден в резултат на проявената неуморна последователност при изпълнение на взетите решения, прогласени в нарочно приетата еднородно Декларация за проведения през ноември 2018 г. международен форум „Адвокати против насилието“ в град Пловдив.

Проблемът с насилието не е само личен. Той е преди всичко обществен проблем – каза във встъпителното си слово Марияна Кънчева. В името на повишаването на капацитета, знанията и уменията на работещите в тази специфична област, Асоциацията за жените адвокати е успяла да издаде наръчника, в който може да бъдат намерени не само основният понятиен апарат и мерките, свързани с насилието, но и актуалната правна уредба, която е разпръсната из множество национални и европейски нормативни актове.

Гостуващият от Варна лектор – психологът Константин Воденичаров, зададе много ясен фокус върху отношенията *насилник–жертва* и през време на цялото събитие бе активен и желан консултант за дискутираните казуси. Адвокатските колегии, които бяха поканени на форума, преминаха към дискутиране на фактически дела, които са защитавали, и на действащата правна система, която не функционира на ниво превенция срещу насилието, а само се бори с резултатите от насилието, след като то вече е станало факт.

Адвокат Елка Пороминска, председател на Асоциацията за жените адвокати, приключи срещата с внасянето на окончателни промени и гласуването на проекта за изменение на Наказателния кодекс за криминализирането на някои от формите на домашно насилие. Проектът ще бъде внесен от адвокатската колегия за разглеждане до края на 2019 г.

Вечерта Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ беше осветена в оранжево и по този начин тя се присъедини към световната кампания на ООН и Зонта Интернешънъл – да осветим света в оранжево, който е цветът на ненасилието. Глобалната оранжева кампания стана видима в България и тази година. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ светна в оранжево заедно с

още 4 емблематични столични сгради в София – Музикалния театър, Националната опера и балет, НДК и сградата на омбудсмана.

Вече 20 поредни години светът отбелязва 25 ноември като ден за елиминиране на насилието над жени. Националната библиотека с гордост стана част от оранжевата кампания на ООН и Зонта, защото още с приемането на България в Организацията на обединените нации през 1955 г., „Св. св. Кирил и Методий“ е обявена за депозитна библиотека на ООН и нейните специализирани организации. По силата на това решение през 1956 г. започва изграждането на фонд от издания на ООН, а по повод 51-та годишнина на ООН, в края на 1996 г., отделът е обявен за информационен компонент на ООН.

Достойно продължение на една добра традиция

Силвия Филипова

Worthy continuation of a good tradition

Silvia Filipova

Summary

The publication is a review of the Library journal 2006–2018. It is compiled by Anelia Ivanova, Boyka Parvanova, Veska Zlateva, Romyana Nikolova. The new thematic bibliography has been compared with the two earlier similar issues, covering a period 1953–2018. The review aims at emphasizing the benefits of the current bibliography, which information function is the most important one. The thematic bibliography is a significant continuation of the previous issues. All three of them disclose the contents of the Library journal and transform it into a reference book.

Key-words: Library Journal, subject bibliography, library science, index.

Списание „Библиотека“ е гласът на библиотечните, библиографските и информационните специалисти. 65 години в него се отразяват практически проблеми, научни възгледи, намерения за промяна, постижения и успехи на библиотечната мисъл в страната.

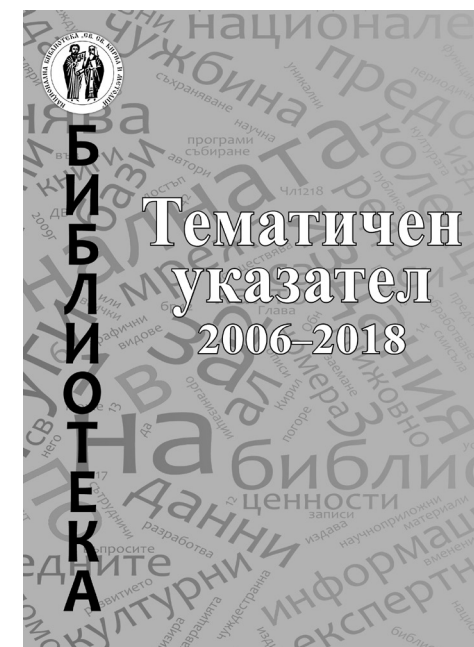
Започнало да излиза под названието „Библиотекар“, то става форум за изява и обмен на иновативни идеи и практически решения за развитие на библиотеките в страната. На неговите страници могат да се срещнат публикации на някои от основоположниците на библиотечното дело след Втората световна война: Константин Калайджиева, Христо Хаджихристов, Здравко Дафинов, Анелия Вълчева, Стефан Кралев и др., на изтъкнати специалисти като Божидар Райков, Кремена Зотова, Татяна Янакиева, Ани Гергова, Стоянка Кендерова, Александра Дипчикова, Антоанета Тотоманова, Цветанка Панчева, Петър Величков и др., а в последно време на Красимира Александрова, Александра Куманова, Стоян Райчевски и др. В известен смисъл списанието е не само изразител на съвременното състояние и проблеми, но и пазител на мислите и решенията на предишното поколение библиотечни работници, които са създали и развили библиотечното дело в България. Историята на българските библиотеки и разнообразната им дейност може да бъде проследена единствено и най-пълно на неговите страници.

Списание „Библиотека“ е част от националната памет. Чрез публикациите в него може да се проследят развитието на библиотечното дело и на библиографията в България, да се очертае съвременното състояние и да се открият перспективите за развитие. Идеи, смятани някога за неосъществими, вече се прилагат

на практика. Огромното му значение за развитие на професионалните научни и практическите идеи и решения в областта на библиотечното дело и библиографията, както и разкриването на ръкописно-документалното наследство, винаги са осъзнавани от библиотечната общност. „Библиотека“ си остава единственото у нас утвърдено периодично издание с библиотечно-информационна проблематика, което толерантно предоставя възможности за изразяване на различни мнения и становища. Поддържа се високо професионално ниво на публикациите, привличат се утвърдени имена и се отразяват съвременните идеи на поколения библиотечни специалисти в епохата на интернет. Не случайно по повод 30-годишнината на списание „Библиотека“ е разработен „Тематичен показалец на публикациите от 1953–1983 година“, продължен от „Тематичен указател на публикациите от 1984–2005 година“, съставени от уважаваната от библиотечната общност колега Нина Шуманова, която е била и дългогодишен участник в редакционната колегия на списанието.

Списание „Библиотека“ и досега запазва статута си на утвърдено професионално издание. Във връзка с празнувания негов 65-годишен юбилей е разработен „Тематичен указател на публикациите от 2006–2018 г.“ Той е съставен от колегите професионалисти Анелия Иванова, Бойка Първанова, Румяна Николова, Веска Златева, под вещото ръководство на Анелия Иванова. С издаването на този последен тематичен указател всички публикации за периода 1953–2018 г. са организирани в 3 тематични указатели, които разкриват напълно съдържанието на всички книжки и улесняват достъпа до съдържанието му. На библиотечната общност се предоставя възможността да ползва справочник, който дава основна информация в областта на библиотечно-информационните науки, публикувана на страниците на „Библиотека“, като основно професионално списание в България за библиотечна теория и практика.

„Тематичният указател за периода 2006–2018 г.“ може да се нарече както традиционен, така и новаторски. От една страна, той е продължител на традицията да се създават тематични указатели за сравнително големи периоди от време, които да улесняват достъпа до всички статии и теми, разглеждани и обсъждани на страниците на списанието. Те превръщат периодичното издание в търсен професионален справочник. Традиционно процесът по съставянето на указателите е свързан с работа *de visu* с публикациите. Библиографските описания са опростени, за да



се избегнат излишни повторения. Авторите не се посочват в авторската отговорност, когато вече са отбелязани като редна дума на библиографското описание, а в сведенията за източника не се посочва заглавието на списанието. В авторската отговорност на библиографските описания се посочват автори, когато са повече от трима, и лица с вторична авторска отговорност, каквито са съставителите, редакторите, преводачите и т. н. Интервютата са описани под името на интервюираното лице в съответствие с действащите библиографски правила. Текстът всъщност изразява мненията, мислите и коментарите на лицата, които дават интервютата. На публикациите с по-общо заглавие, което не разкрива същността на разглеждащите проблеми, са добавени кратки анотации.

Развитието на библиотекознанието и библиографията слагат нов отпечатък върху изготвянето на последния указател. Той повече се доближава до книжките на Текущата национална библиография на България, отколкото до предишните указатели. Разлика има още при подбора на публикациите в показалеца. В първите два показалеца са включени абсолютно всички материали (без рекламните), дори и най-малките, без заглавия или без автори. От последния тематичен указател са изключени рекламни материали, кратки съобщения и новини. По този начин са отпаднали съобщенията за изложбите в Националната библиотека, съобщенията без заглавия и автори. Тази информация е по-скоро актуална за момента, отколкото в далечното бъдеще. Но също би могла да представлява интерес за някои потребители.

В първите два тематични указателя библиографското описание на рецензиите е под редна дума на рецензираното произведение. Изборът на тази форма е бил продиктуван от желанието да се акцентира върху книгите, които списанието представя на страниците си. В новия указател рецензиите и отзивите за книги са описани под името на рецензента, защото на практика той е автор на публикацията, неговите са коментарите и оценките. Самите книги са посочени в забележка на съответните библиографски описания. Подходът е иновативен и по-информативен за потребителите. От една страна, дава възможност да се изтъкнат авторите на рецензии. От друга, за рецензираните книги е създаден специален Показалец на рецензираните книги, където са събрани и подредени по азбучен ред на заглавията всички книги, които са коментирани на страниците на списанието. Това улеснява бързия достъп до събраната информация.

Всички библиографски описания са класирани по Универсалната десетична класификация (УДК), което не е направено в предишните показалци.

В Тематичния указател 1984–2005 г. всички материали са класирани по специално съставена класификационна схема. Структурата е съобразена с характера на публикациите. Обособени са проблемни направления: библиотекознание; книгознание и книгоразпространение; научна информация; ръкописно-документално наследство; материали, отразяващи обществения, научния и културния живот в България; рецензии на книги. Освен това са открити още някои значими тематични рубрики: общи въпроси; международни библиотечни форуми; законодателни и нормативни материали. Тези теми са актуални за потребителите от всички поко-

ления. Те не са част от специално съставената схема, затова са създадени допълнително. В Тематичния указател 1984–2005 г. подреждането на библиографските описания във всеки раздел е строго хронологично по години и по поредност на книжките. В рамките на една книжка материалите по един проблем са подредени по възходящ ред на страниците. Така се проследяват решенията на редакционната колегия, определила мястото на съответния материал в списанието. Този ред напълно се покрива с хронологичния начин на издаване на списанието – по години, по броеве, по страници. Масовият потребител, поръчвайки си отделните книжки, на практика осъществява хронологично преглеждане на материалите.

Тематичният указател за периода 2006–2018 г. е структуриран по различен начин. Обособени са два основни раздела: статии и рецензии. В рамките на всеки раздел библиографските описания са подредени по една национално и международно утвърдена схема – Универсалната десетична класификация. В рамките на един раздел подреждането е азбучно. Този начин на представяне на публикациите е насочен към потребителите като цяло. Той е по-достъпен и улеснява по-бързото достигане до търсената информация.

За това спомага и добре разработената система от показалци. Към Тематичния указател за 1984–2005 г. е разработен именен показалец. Към настоящия указател са изработени няколко показалци: именен показалец, предметен показалец на имена на лица, показалец на заглавията на рецензираните книги, тематичен показалец на списание „Библиотека“ 2006–2018.

Така изработеният „Тематичен указател 2006–2018 г.“ заема достойно мястото си на справочник, разкриващ публикациите на изданието във времето. По своята информативност той не само се подрежда до предишните два указателя, но бих се осмелила да кажа, че ги превъзхожда. Насочен е към масовия потребител и по-възможно най-добрия начин осигурява достъп до публикациите.

Надявам се и искрено вярвам, че ще бъде основа за бъдещи ползотворни изследвания. Уверена съм също така, че читателите и ползвателите ще споделят моето мнение.

Списание Библиотека : тематичен указател 2006–2018 / състав. Анелия Колова Иванова ... [и др.] ; библиогр. ред. Анелия Колова Иванова. София : Нац. библ. „Св. св. Кирил и Методий“, 2019. 164 с. : с цв. ил.

Какво е да си библиотекар през XXI век? Проучване сред библиотекарите от Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив

Диана Блъскова*

What is it like to be a librarian in the XXI century?

A survey conducted among the librarians
of the 'Ivan Vazov' National Library in Plovdiv
Diana Blaskova

Summary

This paper is an attempt to define the necessity of conducting thorough research on the modern librarians, who have the task to carry out the goals and objectives of today's libraries. The paper aims to introduce the methodology and scope of such a research project. More specifically, the internal library environment and the various factors related to organisational activities. It also touches upon the expectations that come with research of that sort – revealing the nature and specificity of librarians, their psychological profile, their conceptual frameworks and attitudes, and the variables affecting their work.

Key-words: research, attitude, librarian, library work.

Към момента съществуват много проучвания и публикации, които имат отношение към съвременните библиотеки. В тях се представят новите задачи, очаквания и мисии, които стоят пред библиотеките от XXI в. Внимание се обръща и на библиотечните специалисти, без които библиотеките не биха могли да функционират – в аспект професионална компетентност. Не малко специалисти в областта на библиотечното дело са заети да обследват очакванията и потребностите на библиотечните ползватели. Обобщено тези тенденции се отнасят за:

- библиотеките като обществен безплатен информационен център и социален институт, подпомагащ образованието, равноправието и човешкия прогрес; като културни институти, отговорни за съхраняването, опазването и популяризирането на книжовното културно наследство;

- новите умения и знания за всички библиотекари, наред с традиционните библиотечно-библиографски: ИКТ компетентост, комуникативност, трудова дейност, ориентирана основно към библиотечния потребител;

* Д-р Диана Блъскова е библиотекар в Справочно-библиографския и информационен отдел на Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.

- необходимите законодателни промени в сферата на библиотечното дело.

Всички препоръки, тенденции и очаквания ще останат не напълно осъществени, докато не бъде проведено обстойно изследване на съвременните библиотекари, които са натоварени с изпълнението на задачите пред днешните библиотеки. Няма как да бъдат изведени препоръки, стратегии за развитие, напътствия и ръководства, без да се познават природата и спецификите на библиотекарите. Ако съществува това познание, много по-лесно ще бъдат усвоени нововъведенията, понеже стратегиите ще са съобразени с техните индивидуални особености. Непознаването на проблемите и трудностите обрича предварително на провал и най-полезните и добри решения за развитие на библиотеките.

Сред всички материали, отнасящи се до библиотеките от съвремението, не успях да открия проучване, което да представя библиотекарят като такъв, според самия него, да разкрие неговите нагласи и факторите, влияещи върху труда му. Според мен е нужно и актуално да бъде проведено изследване на вътрешната среда на библиотеките, на която е подчинена успешната им дейност, като по този начин съвременният библиотекар бъде изведен на светло, да стане видим и разпознаваем, да има професионално самочувствие и авторитет пред обществото.

Според Елена Георгиева¹ много важен акцент в библиотечната политика на нашето съвремие е преместването в работата на приоритета от библиотеката към библиотекарят. Според нея е важно и следва да се проучат кадровата политика в библиотеките, съвременните ориентири на библиотекарите, техните социално-психологически характеристики и показатели на професионално съзнание.

Ели Попова² обръща внимание на проблематиката в развитието на библиотечния персонал в контекста на всеобща трансформация, засягащи управлението на човешките ресурси, библиотечната организация, отношението към личността на библиотечните служители, стимулите за трудовата им изява. В центъра на вниманието тя поставя нагласите, очакванията и отношението на библиотечните специалисти към тяхната кариера.

Професионално предизвикателство за мен е да очертая статуса на съвременния библиотекар и да опиша неговите психологически³ характеристики (до този момент не ми е известно да е провеждано подобно проучване). Изследването на проблема за библиотечния работник, като отделна творческа личност, е новост и е актуален.

Изследването цели да разкрие доколко комуникативен е той, колко активна е неговата житейска/социална позиция, какви професионални качества смята, че

¹ Георгиева, Елена. Библиотекосъзнание, библиотеки, библиотекари. В. Търново, 2014. 216 с.

² Попова, Ели. Кариерно развитие на библиотечния персонал в контекста на информационното общество. Ч. 1, Проучвания 2012–2015. София: Унив. изд. „Св. Кл. Охридски“, 2016. 245 с.

³ Без да се навлиза в дебрите на психологията, очертаването на психологически особености е важно в случая, тъй като библиотечната професия е в голяма степен феминизирана, а, доколкото е проучено, това предполага повече емоционалност, отколкото рационалност. Това е добре да се има предвид при различни ситуации в организационното поведение.

трябва да притежава, какви възможности му дава неговата професия, как оценява себе си в нея, как оценяват професията самият той и обществото. Поставя се задачата да се обхванат различни фактори на организационното поведение/дейност – икономически, социален, физически и комуникационен, стила на управление, трудовата дисциплина, кариерното развитие, информираността и лоялността на служителите.

Социално-икономическата парадигма извежда на преден план в управлението на организациите разбирането, че служителите са техния най-ценен капитал и най-значим ресурс. Този факт формира ориентация към хуманистични ценности в сферата на управление на човешките ресурси. От т.нар. твърди характеристики на организацията (структура, формални отношения, власт) постепенно се преминава към по-меки (ценности, неформални отношения, лоялност, коректност, доверие, емпатия, екипност).

Ефективното управление на организацията не е само подбор, разпределение и контрол, а ръководене на мислещи, емоционални същества със знания, умения и способности. Включва утвърждаване на взаимоотношения, ценности и култура, спомагащи за реализиране на най-доброто от уменията. Т.е. организационното поведение започва с осмислянето на индивидуалните различия на всеки един в организацията.

Човек прекарва най-голяма част от времето си в организацията, в която работи. В нея той се включва в система от взаимоотношения, която е отговорна за комфорта му. Постигането на ефективност в дейността на организацията и благоприятен работен климат за служителите в голяма степен се реализира от работата на ръководителите и е резултат колкото от техния професионализъм, толкова и от организационната култура.

Част от елементите на организационната култура са:

- отношение на ръководството към хората в организацията;
- взаимоотношения между ръководители и ръководени;
- взаимоотношенията между равните в организацията;
- начин на вземане на решения в организацията;
- значимост на основните характеристики на труда и на трудовите отношения;
- отношение към работните задачи;
- взаимоотношения с партньори и с публики;
- критерии за оценяване на трудовите резултати;
- отношение към организационните правила;
- отношение към иновациите и към организационната промяна;
- основания за гордост от принадлежността към организацията/основания за неудовлетвореност;
- система на санкциите и на поощренията;
- отношение към миналото и към бъдещето на организацията;
- ритуално-символната система (ценности, ритуали, символи).

Анализ на организационната култура може да се направи, когато служителите отговорят на въпроси, свързани с ценностите, с вътрешния климат и с организацията на работата.

За да бъде анализирана вътрешноорганизационната среда, прилагат се не малко методи/модел, съобразно необходимата информация (напр. SWOT анализ, анализ на организационна култура, на стила на управление, на организационните ценности).

В конкретния случай за проучвания въпрос е подходящо прилагането на анкетен метод сред служителите в поне една голяма българска библиотека.⁴

За да се получи добър въпросник/анкета, за всеки фактор от организационното поведение/дейност е необходимо да се подберат подходящи въпроси. Трябва да се има в предвид, че еднократното измерване/изследване трудно може да бъде показателно. Еднократните изследвания рядко дават съществени резултати, защото обикновено разкриват моментно състояние. Само системните проучвания позволяват да се получи материал за сравнение, да бъдат идентифицирани основните тенденции, да се разбере какво се случва и да е възможно прогнозиране на бъдещето.

При първото допитване в организацията служителите обичайно са склонни да надценяват отговорите поради страх от неизвестното, така че резултатите от второто проучване обикновено показват рязък спад, по-негативни резултати. Този факт понякога смущава и донякъде разочарова ръководителите, но всъщност подобна динамика е показател за нарастващо доверие на служителите и трябва да се възприема положително.⁵

Качеството, надеждността и покритието на всяка анкета пряко зависи и от системния подход към нейното организиране. Важно е да се проведе информационна кампания за подготовката на служителите за предстоящото проучване, за да е възможно събраната информация да позволи да се генерират идеи/теория за същността на обследвания проблем. Р. Гиглион⁶ твърди, че няма основание да смятаме, че анкетираните лица ще споделят с нас истината. Съзнателно или не, те казват само онова, което могат и искат да споделят. То е в пряка зависимост със създадената представа за допитването и от техните собствени цели, които не е задължително да съвпадат с тези на изследвателя.

Въпросите, предназначени за проучването на съвременния библиотекар, следва да покриват факторите, влияещи върху организационното поведение:

1. Икономически фактор – включва всичко, свързано с трудовото възнаграждение: нивото, редовността и навременността на тяхното изплащане, наличието на индексация и всички законови допълнителни плащания.

2. Социален фактор – наличие, състав, размер, обусловеност и достъпност на социален пакет за служителите в организацията.

⁴ Предстоящото изследване, което ще се проведе т.г., ще е в Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив (НБИВ).

⁵ Поради тази причина бе реализиран подготовителен етап на предстоящото проучване, в който бяха осъществени две отделни анкетни допитвания сред част от работещите в НБИВ.

⁶ Гиглион, Родолф. Социологическите анкети: Теория и практика. София: Наука и изкуство, 2005. 384 с.

3. Физически фактор – отчита удобството на работното място, неговото оборудване и спазването на изискванията за защита на труда (ергономия/ергономичност), осигуряването на висококачествени и удобни апаратура/техника, лична и колективна защита от вредни фактори.

4. Комуникативен/комуникационен фактор – определя микроклимата в екипа, нивото на професионална подготовка на колегите и взаимодействията между тях.

5. Стил на лидерство – включва комуникация с ръководството, методи за задаване на задачи, ниво на делегиране и доверие, наличие на лидерски интерес към конкретни служители, а също и изпълнение на разпоредбите и договореното от ръководството със служителите.

6. Дисциплина – отчита точността на спазване на установените в организацията правила и изисквания, отношението към задачите и качеството на извършената работа както от самите служители, така и от техните колеги, атестиране.

7. Кариера и развитие – наличието на възможности за учение, професионален растеж, изкачване на кариерната стълбица, себеактуализиране.

8. Лоялност – желанието на служителите да работят в компанията за дълго време, препоръчването на организацията на приятели/близки, осъзнаването от служителите на важноста на работата им.

8. Информираност – достатъчност и навременност на информацията за организацията и за събитията в нея, надеждност на информацията, възможност за обратна връзка.

Факторите в голяма част разкриват степента на удовлетвореност от работата на служителите. За по-представителни резултати, разкриващи вътрешната среда в Народната библиотека „Иван Вазов“, в допитването е необходимо да бъдат включени и въпроси с отношение към етични норми – гордост, съпричастност, мотивация, съвест, етичност. Съществено важни са въпросите, които разкриват нивото на професионално самочувствие на работещите. Целта на изследването, т.е. потенциалният му краен резултат (теоретичен и/или практически), може да бъде формулирана като: *Обследване нагласите и факторите, влияещи върху труда на библиотечните служители от съвременен тип.*

Получените данни ще разкрият особености/характеристики на заетите лица в библиотеките и ще послужат при изготвянето на стратегия за успешно развитие на съвременната българска библиотека.

В предварителния/подготвителния етап на настоящото проучване бе установено, че основни проблемни пунктове за служителите в Народна библиотека „Иван Вазов“ – гр. Пловдив са стилът на ръководене, възможностите за комуникация, професионалното развитие, спазването на етични норми. Най-общо направените изводи са:

- липса на професионално самочувствие;
- неумение за контрол на емоциите;
- затруднения, свързани с трудовата дисциплина и неприлагане на контрол по спазването ѝ, което води до демотивация у част от библиотекарите;
- липса на инициативност, невключване в процеса на вземане на решения;

- отчасти липса на интерес към организационното и професионалното състояние и развитие, незаинтересованост;

- добра комуникация по хоризонталата, затруднена в известна степен по вертикалата;

- лични взаимоотношения, които понякога затрудняват вземането на обективни управленски решения по линията санкции/рестрикции;

- приятелската атмосфера допуска възникване на негативни, тип семейни взаимоотношения.

Предварителният (подготвителен) етап имаше за цел да създаде естествени и позитивни нагласи у респондентите от Народна библиотека „Иван Вазов“, както и да очертае основните проблемни направления в дейността ѝ.

Необходимо е да се направи предварително уточнение, че настоящите данни ще разкрият тенденции/нагласи сред служителите във втората по големина публична библиотека в България, която е с многоброен персонал. За установеното тук в голяма степен може да се предположи, че е в сила за повечето големи библиотеки в страната. Данните трудно биха могли да бъдат изцяло пренесени и валидни за читалищни, училищни и библиотеки в малки населени места, поради съществени различия в доста от организационните показатели – численост, длъжностни характеристики, образование и квалификация, фонд, услуги и др.

Работният план на предстоящото проучване включва следните етапи:

1. Предварителен/подготвящ/подготвителен етап. Включва провеждане на допитвания сред служителите на Народна библиотека „Иван Вазов“ с цел създаване на подходяща нагласа сред тях към основното допитване, обработване и обобщаване на получените данни, реализиране на работни срещи/квалификации, в които получената информация бива предоставена на респондентите и им позволява да се включат активно в дискусии по проблемните пунктове. Този етап вече е съществен.

2. Разработване на инструментариум, чрез който да се проведе главното/основното проучване.

3. Промотиране/информиране сред/на служителите в Народна библиотека „Иван Вазов“ за предстоящото проучване: какво цели, каква информация ще се събира, разясняване, пояснения за начина и сроковете на провеждане и др.

4. Събиране на първичните данни, тоест попълнените въпросници/анкетни карти и подготовката им за обработване.

5. Обработка и анализ на данните.

6. Изготвяне на окончателна/крайна теза.

Резултатите от него ще бъдат представени като разработка, в която ще се изложат целта на изследването и формулираният изследователски проблем; основни понятия и необходимите процедури за набирането на първична информация; анализ на получените данни; теоретични и приложни заключения; възникнали по време на изследването нови въпроси/проблеми, изискващи допълнително проучване; участниците и консултантите в проучването; задълбочен анализ и начини за прилагане/усвояване/реализиране на крайните резултати/данни.

Получените данни за нагласите и факторите, които влияят върху труда на библиотекарите в Народна библиотека „Иван Вазов“, ще послужат за извеждане на характеристики на заетите лица в нея. Те биха могли да бъдат използвани за изготвяне на стратегия за успешно развитие на съвременните български библиотеки.

Зографската обител сред атонската монашеска общност: исторически път и място за служение на словото

КАМЕЛИЯ ХРИСТОВА-ЙОРДАНОВА

**The Monastery of Zograf within the Athonite Monastic Community:
Historic Path and Place for Service to the Word**
Kameliya Hristova-Yordanova

Summary

The review provides brief information regarding the interdisciplinary international conference “The Monastery of Zograf within the Athonite Monastic Community: Historic Path and Place for Service to the Word”, which was held at the Sofia University “St. Kliment Ohridski” on the 19–20th of November 2019.

Key-words: Conference, review, Saint George the Zograf Monastery, Zographou Monastery, Athos, Sofia University, 19–20 November 2019.

Международната научна конференция на тема „Зографската обител сред атонската монашеска общност: исторически път и място за служение на словото“ се проведе на 19–20 ноември 2019 г. В нея взеха участие изследователи от различни области на знанието. Освен заседанията, в рамките на конференцията се проведе кръгла маса, бяха представени научни издания и беше открита изложба с ценни експонати от Зографския манастир.

Конференцията беше открита от **Маргарет Димитрова** – член на Катедрата по кирилометодиевистика към Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тя отбеляза мястото на Зографския манастир за българите и за православието, като разясни, че неотдавна по инициатива на братството на Зографската света обител са се създали научни екипи, водени от основния стремеж наследството на манастира да се изследва като една цялост, за да може по този начин да научим повече за светата обител. Подчертана беше отличната синергия, която се е създала между учените от Софийския университет и манастирското братство. Благодарение на техните съвместни усилия Университетът разполага с дигитални копия на славянските ръкописи от Зографския манастир, което дава възможност на новите поколения учени и на студентите да работят директно с изворите.

Заместник-ректорът на Софийския университет **Ренета Божанкова** приветства участниците. Тя изрази радостта на ръководството на Университета, че Фа-

култетът по славянски филологии и Катедрата по кирилометодиевистика, съвместно с братството на Зографския манастир, са подготвили толкова престижен научен форум. Открит е Университетът като своеобразно място за служение на словото, през което са минали поколения учени, посветили му се и предали го на своите възпитаници. Божанкова изрази своята надежда, че направеното дотук ще бъде добра основа за продължаване на съвместната работа и за подготовката на поколенията занапред.

От името на Зографската света обител отец Атанасий – библиотекар на манастира, отправи благодарност към участниците в конференцията и сподели, че само няколко дни по-рано, на манастирския празник, са се събрали над 650 поклонници и посетители. Това за пореден път показва, че манастирът е съсредоточие на хиляди човешки съдби не само в миналото, но и днес. Изследването на манастирското богатство от учените е залог за дълбинно проникване не само в материалното, но и в духовността.

В пленарната секция бяха изнесени три доклада, в които се поставиха значими въпроси за статута на манастира, за връзките между манастирското братство и други атонски манастири, както и с духовенството и изследователите извън пределите на Света гора. В доклада си *„Зографският манастир като „национален“ манастир: установяване и развитие на българския манастир на Атон“* Костис Смирлис постави въпроса за статута на светогорските манастири. Той обърна внимание на термините етнически и национален и откри някои условия за създаването и запазването на националните манастири на Атон, като например необходимостта от позволение на византийския император, от наличието на удостоверяващ документ и др. За отношенията между монашеското братство и духовенството и изследователите на и извън територията на Света гора говори Анатолий Турилов в доклада си *„Славянское рукописное собрание Зографского монастыря, его место и значение в совокупном комплексе славянских рукописей Афона“*. Той спомена някои от най-значимите славянски ръкописи, съхранявани в Библиотеката на Зографския манастир и обърна внимание на връзките на руските изследователи с ръкописите, които са се пазели в Света гора, на изнасянето им от манастирите, на съхранението им и на достъпността на ръкописите за учените. Той спомена също и монасите, които са ходили в Русия, като подчерта значимата фигура на св. Паисий Величковски за Зографския манастир. Климентина Иванова постави въпроса за взаимоотношенията между манастирите в Света гора в доклада си: *„Календарни сборници, запазени в библиотеката на Зографския манастир“*. Тя стесни кръга на темата, като говори основно за реторични и агиографски произведения в Панигириди и Чети-минеи. Отбеляза също, че в Зографския манастир не се пази нито един Триоден панигирик, което тя смята за необичайно, тъй като в Хилендарския манастир има 25 сборника от този тип. Засегна и въпроса кои ръкописи е възможно да са писани в Зограф, но да се намират в момента другаде, например в Хилендар.

Специално място беше отредено на Зографската грамота, на която беше посветена отделна секция *„Хрисовул (ферман) на Лъв Мъдри“ – Зографската сводна грамота или летопис*. В редица доклади бяха поставени проблеми, свързани със Сводната грамота, с нейната автентичност и с източниците за написването ѝ. Генчо Банев сподели мнението, че Грамотата всъщност не е документ, а представлява късна хроника. Като доказателство той приведе факта, че при останалите светогорски манастири ктиторията им са упоменати и в наративи, докато тук имената са поместени само в Хрисовула. Димитър Пеев говори за заемки от печатния руски пролог в текста на Грамотата. Той изрази предположението, че понеже в нея се споменават например землище и скитове като част от преданието, то вероятно тя представлява опит за идентификация. Петко Петков допусна, че разликите (в преписи на Грамотата) в имената на тримата братя, съоснователи на Зографския манастир, може да са предизвикани от промяната на едно от имената във Василий, което да е възприето монашеско име. Той смята, че текстът на Грамотата вероятно датира от първата половина на XVIII в.

В секцията *„Зограф в контекста на християнските средновековни държави и ранната Османска империя“* бяха представени разнообразни материали. Кирил Павликианов продължи темата за Сводната грамота, като се спря на славянските топоними около Зографския манастир в нея, както и в други документи. Той изрази мнението, че названията, които съществуват и в момента и са посочени в ползваните от него паметници, вероятно са били факт още при основаването на манастира през X в. Това той възприема като доказателство, че още при основаването си Зографският манастир е бил български и допуска, че Грамотата все пак е възможно да съдържа надеждни исторически данни. Григор Бойков и Мария Кипровска разгледаха въпроси, свързани със земите, собственост на Зографския манастир, и с отношението на султана към Обителта. Георги Митов обобщи историята на проучването на средновековните славянски материали в Зографския манастир. Той отбеляза, че от първата половина на XVIII в. до средата на XX в. средновековните славянски документи от манастира са били обект отначало на засилен интерес от поклонниците, които посещавали Светата обител, а след това в продължение на десетилетия са били детайлно проучвани от изследователи. Жанна Левшина запозна аудиторията с ръкописи и документи, свързани със Зографския манастир, които днес са част от сбирките към ръкописния отдел на Руската национална библиотека в Санкт Петербург. Тя съобщи, че славянските ръкописи са общо 30. Сред тях тя откри Зографското евангелие, подарено от манастирското братство на руския император Александър II. Други 28 ръкописа са постъпили в Библиотеката през архива на Ф. Успенски. Жанна Левшина изказа предположението, че е възможно обособяването на отделен фонд за материалите, постъпили от Зографския манастир. Александър Панайотов и Йоанна Бенчева разгледаха споменаването на евреите в съхранени документи от Атон през XIII–XV в. Посочена беше хипотезата, че най-вероятно евреите не са заплащали специален еврейски данък.

Обособени бяха секции под наслов „*Непознати и малко познати страници от по-новата манастирска история, XVIII–XIX в.*“. **Надя Данова** се спря на по-малко известни документи – кондики и поменици, в които са засегнати отошенията между Зографския манастир и Солун. Тя посочи редица дарения, направени от солунчани в ключови моменти за Светата обител. Помощта включва например парични дарения, направени в полза на Зографския манастир, при уреждане на въпроси, свързани със земи по време на воденото съдебно дело между Зограф и манастира Ватопед. **Кета Мирчева** също акцентира върху материали от кондики на манастира, но най-вече върху изграждането на Зографския съборен храм – чрез проследяване на сметките, отделени за строителството. Обясни през кои години е протекло построяването на католикона на Зографския манастир и изказа предположение кой е бил архитектът на зданието според паричното възнаграждение, записано в кондиките. Оказва се, че за периода 1799–1806 г. най-големите дарители са били негови проигумени, а значително по-малка част от даренията са направени от светски личности, като най-малко са дарили други атонски манастири. В доклада си **Венцислав Каравълчев** проследи възстановяването на общежителната форма на монашески живот в Зографската света обител през XIX в. Предложението за промяната е дадено от руския църковен историк Андрей Муравьов, а манастирското братство го приема и осъществява с радост. **Галина Бесстремная** и **Александър Симаков** се спряха на Георги Чудновски и на сбирката от японски материали в Зографския манастир. Приведени бяха сведения за жизнения път на духовника. Изказано беше мнението, че вероятно книжовните паметници на японски език, които са достигнали до Зограф, са били донесени именно от Георги Чудновски. **Свещ. Арсений Канъов** говори за дейността на трима зографски старци от първата половина на XIX в. – Антим Ризов, хаджи Викентий и Анатолий Зографски. Обединява ги това, че и тримата допринасят за засилващи се възрожденски процеси сред българската емиграция. Зографски монаси се обучават извън пределите на Света гора и оказват влияние върху своите последователи монаси. Засилва се таксидиотската дейност. **Николаос Мердзимекис** представи резултатите от проучването си върху епиграфските паметници от Зографския манастир, което е продължило повече от десетилетие. Това са 160 надписа върху сгради, утвар, мебели, стенописи и каменни плочи. По тях се разбира за ктитори от различни места през вековете. Това е начин да се проследи динамиката на отошенията на манастира както с останалите манастири на Атон, така и с други области и държави.

Имаше секции за *представяне на проекти за издаване на ръкописи от Зографската света обител*. **Мария Йовчева** представи концепцията си и някои проблеми при създаването на критическо издание на Драгановия миней (Зогр. 54 + РГБ, Гр. 42 + РНБ, Q.п.I.40). Тя откри значимостта на ръкописа за множество изследователи, тъй като той е един първостепенен източник за славистични проучвания. Упоменати бяха имената на специалистите от колектива, който работи по набора на текста, редакторите и консултантите. Тя представи и структурата на

предвижданото издание. **Ценка Досева** подготвя за издаване Миней Зограф 53 за месеците септември, октомври и ноември, датиран от XIII в. Минейт възхожда към един от най-ранните славянски преводи на този тип сборници. Предвижда се сравнение на текстовете в него с други преписи. **Катрин Мери МакРобърт** представи своята работа по Радомировия Псалтир и по Сборника от 1392 г. Относно редакциите на Псалтира тя сподели наблюденията си, направени на базата на текстологичните й анализи, че писачът е познавал втората редакция на Псалтира, въпреки че е направил препис по първата. За Сборника от 1392 г. обясни някои обърквания, настъпили при превода, като следствие от различно чуване, а не четене. **Кета Мирчева, Олга Тодорова, Светлана Иванова, Надя Данова и Димитър Пеев** представиха проект за издаване на Зографската кондика, в която ясно личи еволюцията – как от поменик тя става счетоводна книга. Беше отделено място на стойността на Кондиката, както и на структурата на предстоящото й издание. Предвижда се и предаване на текста й на съвременен книжовен български език. **Андрей Бобев, Явор Иванов и Любка Ненова** са насочили вниманието си към издаването на Служба и Житие на св. Димитър Басарбовски. Екипът възнамерява да събере всички текстове за светеца. Докладът на **Андрей Бояджиев и Любомир Стефанов** беше за Зографските лекарственици. Те направиха кратък преглед на лекарствениците в Зограф, които дават сведения за всекидневния живот на монасите. Затова и са ценни, със своите рецепти за лекуване на хора и на животни. Предстои да бъдат направени сравнения с други преписи от други ръкописи и да бъдат проведени консултации с лекари. **Климентина Иванова, Петко Петков и Маргарет Димитрова** са си поставили за цел издаването на ръкопис със сигнатура Зогр. 94 от XIV в., който е важен с уникалния си състав. Вероятно е създаден в Зограф. Принадлежи на т.нар. преходен тип сборници. Съдържа староизводни и новоизводни текстове, от които някои са единствени, а има и оригинални творби. Ръкописът не копира друг, а е дело на книжовник с определени предпочитания. Това е свидетелство, че освен новоизводните текстове монасите в Зограф запазват пиетет и към староизводните творби. Предвижда се да се направи наборно издание с някои разночетения и гръцки паралели, което да послужи за критическо издание в бъдеще. **Татяна Мострова и Андрей Бобев** представиха на вниманието на участниците в конференция проект за издаването на отдавна известния сред славистите ръкопис Зогр. 107. Подготвя се дипломатическо издание, което ще бъде снабдено с езикови изследвания, обобщения за езика на сборника и т.н.

Различна секция беше „*Екологични манастирски практики*“. **Алексей Жалов** запозна аудиторията с проучванията си от периода 2016–2019 г., съсредоточени върху изкуствените кухни в района на Зографския манастир. Той сподели, че е направено геодезично заснемане на всички обекти. Били са включени и зооложки проучвания, които са довели до откриването на нови биологични видове. **Любомир Стефанов, Юлиан Тумбарски, Албена Стоянова и иерод. Атанасий** представиха тема, пряко свързана с опазването и съхраняването на библиотеч-

ния фонд в Зографската обител. Все по-разпространено е заменянето на химични препарати с етерични масла, тъй като някои растения имат антимикробни и антиоксидантни свойства, за които е доказано, че оказват благоприятно въздействие върху хартията. По идея на игумена на манастира се стига до проучване на растенията около Обителта. Проектът продължава около три години, като се изследва всяка част от растението. Използва се методът на водна дестилация. Всяко получено масло е анализирано. Някои изследвания се правят извън България.

В секция „*Зографски ръкописи и текстове*” бяха представени изследвания върху книжовни паметници и текстове в тях. **Оливие Делуи** се спря на разнообразието от гръцките ръкописи от периода XVII–XX в., на които не се е обръщало по-специално внимание. Предвижда се създаване на електронен каталог на гръцките ръкописи, без да се включват музикалните, като е възможно той да бъде достъпен и на хартиен носител. **Елисавета Мусакова** говори за Грубановия триод, ръкопис от библиотеката на Зографския манастир със сигнатура Зогр. 39. Тя отбелязва, че той най-вероятно е изписан от четири ръце, като влезе в диалог с опитите, направени досега, и изказа съмнение по отношение на това дали ръкописът е създаден в Зографския манастир. **Мери-Алън Джонсън** направи обзор на достъпните й печати за обозначаване на собственост върху ръкописи от Атонските славянски манастири. Беше подчертано, че ръкописите, които са излезли от пределите на Зографския манастир и сега се намират извън него, нямат налични печати, които да отпращат към библиотеката на или към самия Зографски манастир. **Искра Христова-Шомова** представи Словата, посветени на пресв. Богородица в Зографския сборник (Зогр. 107). Тя даде сведения за четири текста за 8 септември, един за 9 септември, два за 21 ноември и един, посветен на празника Събор Богородичен. Граматичните и лексикалните особености на разгледаните Слова сочат, че преводите им в Сборника са новоизводни. **Мария Спасова** се спря на въпроса за най-ранния славянски превод на откъс от беседа 11 от Златоустовия „Шестоднев“ – в български, руски и сръбски преписи. Дискутирани бяха особеностите на беседата, като се уточни, че текстът в ръкопис Зогр. 19 е редактиран, въпреки наличието на архаични черти. **Свещ. Козма Поповски** сподели своите наблюдения върху зографските служебници и богослужебната реформа през XIV в. Той разясни, че смяната на типика води до нарастване в обема на химнографията и появата на указания за комбиниране между произведенията, т. е. обуславя се необходимост от нови книги и като следствие се появяват диетаксиси. Бяха представени книжовни паметници, които са представителни за различните редакции на Служебника. **Петко Петков** представи резултатите от изследването си върху славянския превод на беседата „О еже внимай себе“ от св. Василий Велики. Най-ранен препис на беседата той намира в Зогр. 3 от 1367 г. Въпреки че съществуват по-малко запазени южнославянски преписи, а повечето са източнославянски, той изказа мнението, че преводът на беседата вероятно е възникнал на юг и е направен от българин.

В секция „*Особености на богослужебния език и писмо*” беше обърнато внимание на езикови и палеографски аспекти, свързани с книжовната практика в Зографския манастир. **Екатерина Дикова** разгледа превеждането на ритъма от гръцки оригинали в два южнославянски превода на СРГ 3939. Някои преводачи правят промени в текста, за да запазят ритъма. Проучването й показва, че при превода се използват различни техники за запазване на ритъма. В своя доклад **иеродякон Атанасий** проследи възникването на идеята за метрически химнографски преводи в манастира – в резултат на съвместното богослужение на гръцки и славянски език по време на манастирския празник, като откри проблеми и перспективи. Накрая беше изтъкнато, че метрическите химнографски преводи или оригиналното химнографско творчество в метрика са може би единственият начин славянският език да остане жив, като се употребява в Църквата на фона на засилващата се тенденция за преводи на съвременен български език. **Гоце Ристевски** синтезира своите проучвания върху Зографската певческа школа (XIX–XX в.), нейните представители и връзките й с други църковно-певчески средища. Той говори за ръкописите и за средища, където са се подготвяли ръкописи, като Рилския манастир и скита „Благовещение”. Някои от имената на певци са гравирани в храма. От тях са известни Григорий Певец, старецът Генадий и др. **Йордан Банев** засегна проблема за езика на зографската богослужебна книжнина, който се оказва неразбираем за средностатистическия българин, попаднал в Зограф. Той направи връзка между бащиния дом в лицето на Зографския манастир – като пазител на майчиния ни език.

В отделна секция – „*Каталогизиране на библиотеката на Зографския манастир и използване на електронни ресурси*” – бяха представени проекти, които са в процес на разработване. **Антоанета Димитрова** и **Деян Димитров** представиха електронен каталог на Зографската библиотека, предназначен за описване на издания. Беше съобщено, че за неговото съставяне са се провели множество консултации със специалисти. Каталогът е изработен в унисон с модерните каталози, чрез което се дава възможност за обмен и пренос на данните. Използват се форматите ISBD и MARC21. Проведени са обучения, създават се записи в системата, а след това се прави дистанционно редактиране. **Красимир Иванов** сподели наблюденията си върху латинските и гръцките книги в Зографската библиотека, техните собственици и читатели. Гръцките книги са предимно богослужебни, докато латинските са светска литература и са от антични автори. Той представи някои книги, които са се ползвали главно с учебни цели. Накратко бяха споменати и някои от приписките. **Андрей Бояджиев** запозна присъстващите със Зографската електронна научноизследователска библиотека или електронния каталог за описание на ръкописни паметници и документи. Основната идея на създадения ресурс е да се включи описание на всички ръкописи от Зографския манастир.

След отделните секции беше проведена „*Кръгла маса: Описване, издаване и проучване на ръкописни паметници от XIX–XX в.*”. Елена Узунова говори за

проблеми на ръкописната книга през XIX в., като изказването ѝ беше направено въз основа на материали от втория том на каталога с ръкописи от Зографския манастир. Тя откри, че в Зографската библиотека работата с ръкописи продължава вече десетилетия. Съставителите на новоизлезлия Каталог имат необходимите познания, но е необходима дискусия относно типовете шрифтове. Тя също отбеляза, че кодексите от XX в. не могат да бъдат включени в опис или каталог, тъй като те биха могли да бъдат част от архива на някой от монасите. Необходимо е да се обсъди и методологическият проблем какво е ръкопис. **Вася Велинова** предложи някои палеографски и кодикологически бележки, свързани с късните кирилски ръкописи в България в периода XVIII–XIX в. Според нея е необходимо да се дефинират т.нар. късни ръкописи. Това би следвало да са ръкописи от епохата на Възраждането, като се отчита факта, че точна граница е трудно да се установи. Необходимо е набор от критерии и ясно определяне на терминологията. За пример тя даде това, че в по-късно време вече не може да се говори за миниатюри, а по-скоро за рисунки, а и самите книжовници вече нямат усет за комбинирание и не са професионалисти от ранга, който ясно личи в предходните книжовни школи. **Генчо Банев** потвърди колко голяма е трудността при работата с късни ръкописи. Той представи на аудиторията Натанаил Зографски – един малко известен зографски монах, и неговото творчество на гръцки и на български език с гръцко писмо. Разказа за направената идентификация на почерка на Натанаил, който е един от копистите, променящи почерка си. Установено е, че той прави препис на печатно издание, като следва неговия шрифт. От своя страна, печатната книга копира почерк от XVI в. Натанаил Зографски имитира и други печатни издания, променя почерка си, а също и подписа си. Стана ясно, че в Зограф е имало книговезница и книгите са подвързвани на място. **Аделина Ангушева, Мери-Алън Джонсън и Маргарет Димитрова** обърнаха внимание на средновековни текстове в ръкописи от XIX в. Избрали бяха творби, които са важни за средновековния човек, но също и за възрожденеца. Спряха се на три от тях: Житието на св. Василий Нови, Чудеса Богородични и на някои лековници, като се подчерта, че от тях самостоятелно се разпространяват отделни части.

В рамките на конференцията се състоя и откриването на изложбата „Зографската Света обител – път през вековете“, която беше достъпна в централното фоайе на Университетската библиотека. Анна Ангелова, директор на Библиотеката, приветства гостите и отбеляза, че взаимоотношенията между Зографския манастир и Университетската библиотека имат дългогодишна история. Началото ѝ е поставено още през 1900 г. с посещението на манастира от тогавашния директор на Библиотеката Стоян Аргиров. От страна на манастира, отец Атанасий разказа за изложбата и за идеята, която стои зад нея, а именно посетителите да се запознаят с историята на манастира чрез около 20 експоната, сред които са документи и ръкописи, свързани в единен разказ. Представени бяха мулажни копия на някои от по-ценните ръкописи, които се съхраняват в Зограф. Откриването на изложбата завърши с изпълнение на хор от НГДЕК.

Част от конференцията беше и представянето на новоизлезли книги, свързани със Зограф. За изданието „**Пергаментни кирилски откъслечи от библиотеката на Зографската, света обител**“ (2019), с автори **Петко Петков, свещ. Козма Поповски, Андрей Бояджиев** говори **Иван Добрев**. Той сподели собствения си опит при прелистването на ръкописи в големи библиотеки, когато все си спомнял текста на „Лист отбрулен“ от П. К. Яворов. Той отбеляза, че не са много книгите, посветени на откъслечи, но изданието все пак предлага първи стъпки в тяхното изследване и със сигурност разполага с най-доброто качество снимки, с което досега са излизали такива книги. **Вася Велинова** представи „**Зографски сборник: Зографският архив и библиотека. Изследвания и перспективи**“ (2019) със съставители **Д. Пеев, М. Димитрова, Е. Дикова, Г. Банев, Л. Ненова**. Тя отбеляза, че Сборникът е плод на двугодишния труд на изследователските екипи и пожела той да има своето продължение. За „**Гръцко-църковнославянски речник**“ (2019), съставен от **Иван Христов**, говори **Маргарет Димитрова**. Тя поясни, че това издание се основава на речника на църковнославянския език на Атанасий Бончев и ще бъде ценно пособие за изследователите на преводни съчинения. **Ценка Досева** разгледа „**Слово за Въведение Богородично от охридския архиепископ Теофилакт Български**“ (2019) от **Искра Христова-Шомова** и подчерта, че книгата е част от Библиотека „Охридски извори“. Посветена е на 1100-годишнината от създаването на Зографския манастир. В нея се акцентира върху пътя към Христос. Изследван е текст за празника Въведение Богородично, който се намира в известния сред славистите ръкопис със сигнатура Зогр. 107. **Елена Узунова** сподели мнението, че „**Каталог на славянските ръкописи от Зографската света обител (№ 287–405)**“ (2017), подготвен от **Кл. Иванова, Ел. Мусакова, свещ. К. Поповски, П. Петков, А. Бояджиев, А. Бобев, Л. Ненова и М. Димитрова**, ще бъде много употребяван и ценен, защото късната ръкописна традиция предстои да бъде изследвана.

Маргарет Димитрова закри конференцията и благодари на участниците за новите хоризонти, за ентузиазма и съветите, за споделения опит. Предстои отпечатване на сборник с докладите.

Самотният жанр¹

АМЕЛИЯ ЛИЧЕВА

The lonely Genre Amelia Licheva

Summary

Here are being analyzed the similarities and differences between two classical travel books in Bulgarian literature – “To Chicago and back” by Aleko Konstantinov and “The other America” by Svetoslav Minkov.

Key-words: travel books, Aleko Konstantinov, Svetoslav Minkov.

Един от най-популярните жанрове в съвременното писане са репортажите или пътните бележки, в които големи писатели дават не просто воля на страстта си към пътешествията, но и споделят знания и видяно, за да засвидетелстват любовта си към една или друга страна, към един или друг континент. Пол Теру, Тициано Терцани, Ришард Капушчински са само част от тези автори, които направиха жанра на репортажа търсен, превеждан, популярен. Нещо повече, в съвременната полска литература се оформи цяло поколение писатели, водени от Мариуш Шчигел, които вкарват социалната проблематика и политиката в репортажни истории, за да се възползват максимално от възможностите, които дава съчетаването на факт и фикция в едни сюжети, които са на ръба на литературното. Тези подробности са важни в контекста на наблюдението, че съвременната българска литература не предлага този жанр. Писателите ни не превръщат пътешествията си в поводи за разговори за различни места, народи, нагласи. И докато се питаме защо това е така – липса на любопитство ли е, на смелост ли, или е плод на оня български провинциализъм, от който не можем да излезем и който не ни позволява да говорим за чуждия отвъд стереотипа, – е добре да се обърнем назад, към традицията, и да си припомним, че в българската литература поне в миналото има автори, които са изпробвали този жанр. Те го наричат пътепис, но с днешен поглед ние съвсем спокойно можем да допълним, че това в по-голяма или по-малка степен са и репортажи в смисъла, в който са популярни днес в Европа. Авторы на такъв тип бележки са Алеко Константинов, за когото жанрът пътепис е като че ли определящ, и Светослав Минков, когото можем да определим като автор на репортажи. Накратко ще потърся обясненията защо.

Пътеписът е сред жанровете, които илюстрират в какви отношения могат да влязат един литературен и един нелитературен текст. В традиционната си форма

¹ Предговорът към тома под печат „Двете Америки – Светослав Минков и Алеко Константинов“, в който са включени „До Чикаго и назад“ и „Двете Америки“, ни бе предоставен от изд. „Изток-Запад“.

пътеписът е нелитературен тип текст, който се стреми относително достоверно да представи сведения за различни страни. Той е нещо като пътен дневник, като записки на очевидец, които имат най-вече познавателен характер. Литературата обаче има потенциала да абсорбира някои нелитературни типове текстове и да ги превръща в литературни. Така е и с пътеписа – в случаите, когато той бъде абсорбиран от някои литературни жанрове като романа (например романът на английския писател Лорънс Сърн „Сантиментално пътешествие из Франция и Италия“) или сам се превърне в литературен жанр, както е при Алеко Константинов. В тези случаи той бива натоварен с допълнителни функции – естетически, публицистични и пр. Така пътеписът се преобразява било в история за пътуването, в разказ на пътуващия човек, било в повествование за въображаеми страни, в алегорически пътешествия.



Алеко Константинов

Характерен за пътеписа е стремежът да ни се представи като *запис* на пътуването такова, каквото то се е случило; като *достигание*, което е плод на изключителното зрение на разказвача, на способността му да забелязва и улавя това, което обикновеният поглед не може. Затова гледането и виждането в пътеписа събират и сложно заплитат психологически нагласи и културни кодове. Оттук и акцентът върху гледната точка на наблюдателя, върху опозицията свое-чуждо, върху способността на пътуващия човек да прави видените неща странни, да ги поставя в други перспективи. Следователно разказвачът отказва да е попаднал в следите на каквото и да е предишно знание, той настоява на непосредствеността на изложените впечатления. Или както изтъква самият Алеко Константинов: *Моля да не се забравя ни мина, че в тези пътни бележки аз излагам моите непосредствени*

лични наблюдения и впечатления, тъй както съм ги възприел в момента, без да ги проверявам и без да излагам това, което ми е известно за Америка от книгите.

Пътеписът разчита много на езика и стила; той активизира употребата на фигури на езика, като в същото време се придържа и към точното описание, към конкретиката. И в тази странна смесица се разкрива същинската му природа. По-подробното шрихиране на жанровото определение е необходимо, защото то до голяма степен онагледява направеното от Алеко Константинов в „До Чикаго и назад“. Написан във време, когато българската публика жадува да опознава светове, пътеписът задоволява тези очаквания, при това с непрекъснати паралели – било с българското, за да улесни читателя, било с европейски примери, които също са все пак по-познати. Така един чужд свят бива представен не просто чрез непосредствените описания, но и приближен по силата на аналогията. Говорим тук за пътепис и защото Алеко Константинов набляга много върху забележителностите, порядките, обичаите, без да се задълбочава върху отделни човешки истории и историята на обществото, както прави това Светослав Минков. Диалогът с читателя, който е обикнат похват от Константинов, също допринася за вкарването му в позицията на свидетел, за задълбочаването на достоверността и не на последно място – за удържането на автентичността, все маркери на пътеписното.



Светослав Минков

Пътят към Америка, за разлика от този към Европа, никога не е бил особено привлекателен за българската литература, но „До Чикаго и назад“ остава едно от щастливите изключения, които показват, че младата българска литература има вкус към чуждото, толерантна е, отворена и макар и самата тя с неукрепнала идентичност, си дава сметка, че другостта трябва да бъде удържана именно в различието си.

За разлика от „До Чикаго и назад“, „Другата Америка“, макар и да говори за реално пътуване, оставя усещането за реконструиране на нещо, което е във въображението, за даване воля на паметта, която по странен начин трансформира и деформира. Пътуването при Светослав Минков е като че ли траектория на пращинките, полепнали по паметта, то е *странна самоизмама* и точно това отдалечава текста от пътеписното и го сближава с репортажа, разбиран като странна микстура между факт и фикция, между факт и красота, ако цитираме Мариуш Шчигел. Истината тук в много голяма степен е разказана в съответствие с литературните принципи. Затова и при Светослав Минков могат да бъдат възстановени образи на градове и улици, но надделяват разсъжденията за политическото устройство, колонизаторската политика, съдбата на черните, както и множество конкретни човешки истории, които протичат по улиците на някой град, на който акостира корабът, но всъщност може да са се случили навсякъде. Нещо повече, Минков също има опити да успори с Европа и европейския начин на живот, но той остава като че ли по-коректен към чуждото, по-опиянен от него. Да не говорим, че негов обект не е Северна Америка, не е светът на парите и автоматите, а Америка на испанците с вкуса към авантюризм, трагика и дори фанатизъм. Затова и Америка на Минков е колкото видяната, толкова и усетената през книгите, през легендите. Като цяло обаче заради заряда на политически коментари и общочовешки разсъждения „Другата Америка“ звучи като написана днес и като достойно вписваща се в линията на големите писатели, майстори на жанра на репортажа. Без излишен патриотизъм можем да кажем, че и ние имаме първопроходници в този жанр, макар и той след това да е останал непродължен. Но съдбата на Светослав Минков е такава – той в много отношения е първи и последен в българската литература.

Отново за Видинската библиотека на Осман Пазвантоглу

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

Again about Osman Pazvantoğlu library in Vidin
Stoyanka Kenderova

Summary

The article specifies the number of the books from Osman Pazvantoğlu (d. 1807) library in Vidin sent to Istanbul in 1888 according to the decision of Bulgarian-Turkish Commission, and the place of their preservation nowadays – in “Bayazit” library. According to the List of books prepared by the Turkish representative Mahmud Nedim bey, their number is 2025 volumes. The article presents also new documents found in Central State Archives in Sofia concerning the demands of Ottoman Ministry of Education to obtain the books of Vidin and the answers of Bulgarian officials.

Key words: Vidin, Vidin Waqf Library, Osman Pazvatoğlu, Nadir Eserler Kütüphanesi in Istanbul, “Bayazit” library in Istanbul.

Точно преди една година публикувахме материал за фонда на Видинската вакъфска библиотека, основана през XVIII в. от местния управител и бунтовник Осман Пазвантоглу (1758–1807), стремящ се към независимост спрямо централната власт в столицата Истанбул.¹ Отбелязахме, че през 1888 г. от Видин в София пристигат 24 сандъка, които съдържат **2664 тома книги**, принадлежащи на тази библиотека. Според **Велико Йорданов** (1872–1944), бивш неин директор², формираната Българо-турска комисия предава на турското правителство **2014 тома**, а останалите **650** са приети на съхранение в Народната библиотека в София (днес Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, НБКМ)³. Той допълва, че не е било известно какви по съдържание книги са предадени на турския представител и какви са останали у нас. Отбелязахме също така, че според съхранения до днес оригинален Каталог на тази библиотека (S 52a), създаден на 31 март 1837 г., броят на книгите в нея през същата година и известно време след това (според допълнително вписаните в него заглавия), е **2405 тома ръкописни и старопечатни**

¹ Кендерова, Ст. След 130 години фондът на Видинската библиотека на Осман Пазвантоглу се разкрива в пълнота. – В: *Библиотека*, 2019, № 1, с. 64–68.

² Велико Йорданов е директор на Народната библиотека от I.XI.1928 до 1934 г. За него вж Симеонова, Р. Българската Национална библиотека и нейните директори (1879–2009). София: Издат. къща „Христо Ботев“, 2009, с. 107–112.

³ Йорданов, В. История на Народната библиотека в София: по случай 50-годишнината ѝ 1879–1929. София: Държ. печ., 1930, с. 134, 196–197.

книги, представени в 22 тематични рубрики, следвайки възприетата в ислямския свят класификация на науките: Коран, Коранически науки, Хадиси и т.н. Разликата между първоначално дадената цифра от **2664 тома** и установения брой книги според Каталога показва, че в периода от **1837 до 1888 г.** фондът на Видинската библиотека е **нараснал с около 260 тома**. Целта на нашата публикация беше да установим къде се **съхраняват днес изпратените за Турция книги и какъв е бил точно техният брой**.

През април 2019 г. участвах в научна конференция в Истанбул, организирана от Университета „Султан Мехмед II Фатих“. Благодарение на съдействието, което ми оказаха колеги от Турция⁴, можах да отговоря на тези въпроси. В цитираната вече публикация отбелязах, че предадените преди 132 години видински книги се съхраняват в Библиотеката на Истанбулския университет. Оказа се обаче, че в Библиотеката за редки произведения (*Nadir Eserler Kütüphanesi*) към Истанбулския университет се пази **Списъкът на книгите** (Сигн. Т 8966), предадени на османската държава след решението на Българо-турската комисия, формирана през 1888 г. Този Списък е подготвен от Махмуд Недим бей, по рождение от Видин, изпратен от турска страна в София, за да пренесе въпросните книги. Всъщност това е неговият отчет пред Министерство на просветата на Османската империя за свършената работа и за средствата, отпуснати му за тази цел. В него са отразени общо **2025 тома книги**, а не 2014 тома, както е според Велико Йорданов. На първия лист (л. 1а) са отбелязани само преписите на Корана (общо 16 тома), а на следващите листа (л. 1б–15б) – останалите заглавия⁵, започвайки от № 1 до № 2009, които обаче не са представени според тематиката им, а доста разбъркано. Всяко описание съдържа кратко заглавие на съчинението, най-често в популярната му форма, вид на писмото и определение за езика (арабски, турски или персийски). На л. 1а и 15б е поставен и печатът на откритата през 1882 г. **Обща Османска библиотека** (*Kütüphanesi-i Umumi-yi Osmani*), приела този фонд. Списъкът е съставен на 5 джемази ел-ахър 1305 г., което съответства на 18.II.1888 г., т.е. още на следващия месец след пренасянето на книгите от София в Истанбул. **Общата Османска библиотека** днес е Библиотека „Баязит“, която е имала функциите на Национална библиотека за Османската империя. Тук, но по-рано, са предадени и 270 тома книги от фонда на библиотеката на Шериф Халил паша⁶, основана през 1744 г. в Шумен⁷.

⁴ Изказвам благодарност за помощта и съдействието, оказани ми от г-н Салих Шахин, директор на Библиотека „Баязит“, на доц. д-р Хатидже Арслан от Университета „Султан Мехмед II Фатих“, на доц. д-р Ахмед Алтай и на асистент Нури Ташкын от Университета в гр. Бартън, на Мохаммед Хасанов, студент в Университета „Султан Мехмед II Фатих“ в Истанбул.

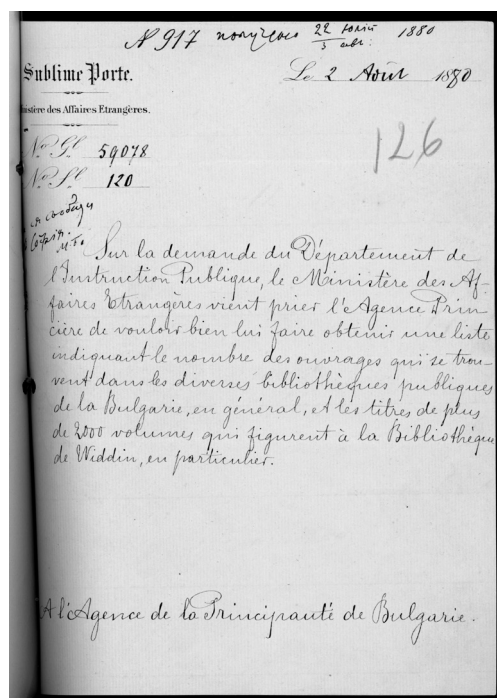
⁵ Отделните томове към един и същи препис на конкретно съчинение са отразени под самостоятелни номера.

⁶ Duman, H. Beyazıt Devlet Kütüphanesi 100 yaşında. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi, 1984, с. 19, № 17 (Halil Şerif Paşa – 17684–17954).

⁷ За Шуменската библиотека вж Събев, О. Книгата и нейният храм (история на османските библиотеки в България). София: Авангард Прима, 2017, с. 138–151; Кендерова, Ст. Библиотеката към „Томбул джамия“ в Шумен – формиране на нейния фонд и

Още през 1879 г. от османска страна започва да се проявява сериозен интерес към мюсюлманските книги, намиращи се в библиотеките към джамиите във Видин. Чрез вербална нота до посолството на Русия в Истанбул от 5.VI.1879 г., написана на френски език и съхранявана в османския архив в Истанбул (HR.TH 31/27/2)⁸, се долага, че населението на Видин има недобро отношение към тези книги. За съжаление, налице е само първият лист от това официално писмо, поради което не е известно името на подателя, но явно се търси съдействието на руските власти, предвид на Временното руско управление в града. Възможно е също така чрез него да се изисква и предаването на видинските книги на османската държава.

За подобно искане в продължение на следващите няколко години става ясно от



Вербална нота на Министерството на външните работи на османската държава от 21.VII./3.VIII.1880 г. до Агенцията на Княжество България в Истанбул

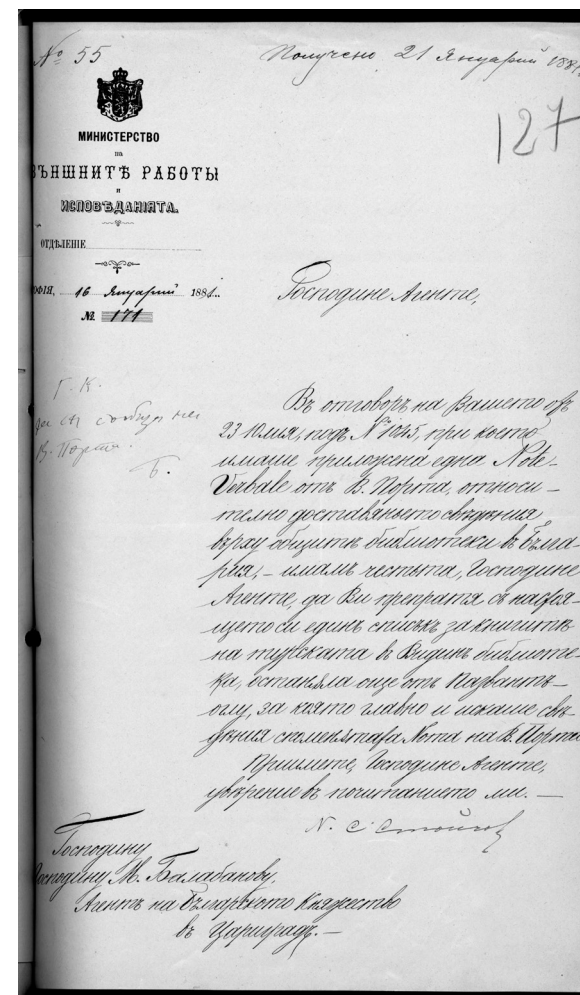
няколко документа, съхранявани в ЦДА в София.⁹ Установихме вербална нота на френски език, изпратена на 21 юли/2 август 1880 г. от Министерство на външните работи на османската държава до Агенцията на Княжество България в Истанбул.¹⁰ В нея се казва, че съгласно молба на отдела по публично образование ми-

състоянието му днес. – В: *Годишник на Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“*. Год. 2 (34), 2018, с. 325–335.

⁸ Документът ми беше предоставен от доц. д-р Ахмед Алтай, за което му благодаря.

⁹ Благодаря на д-р Нурие Муратова от Югозападния университет „Неофит Рилски“ в Благоевград за помощта по издирването на тези документи.

¹⁰ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 41, л. 126.



Писмо от 16.I.1881 г., изпратено от Министерството на външните работи и изповеданията до г-н М. Балабанов, агент на Българското княжество в Цариград

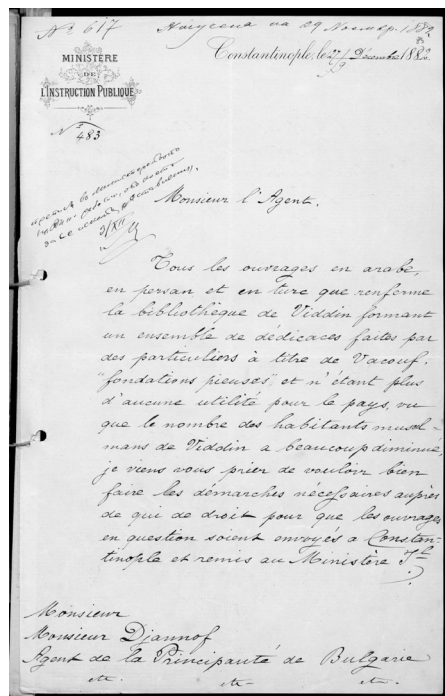
нистерът на външните работи моли Агенцията на Княжество-то да ги снабди със Списък, посочващ броя на съчиненията, които се намират в различните обществени библиотеки в България и по-специално, заглавията на повечето от 2000-те тома, които фигурират в библиотеката на Видин. Документът е получен в Агенцията на 22 юли/3 август и още на следващия ден е изпратено писмо до г-н Г. Д. Цанков, министър на външните работи и изповеданията в София, с което той е уведомен за съдържанието му¹¹.

От тези два документа става ясно, че се изисква Списък на мюсюлманските книги в България и по-специално, на съхраняваните във Видинската библиотека такива. Подготвянето на този Списък е отнело около 5–6 месеца, тъй като следващото писмо с дата 16 януари 1881 г., подписано от Н. С. Стойчов, е изпратено от Министерство на външните работи и изповеданията до г-н М. Балабанов, агент на Българското Княжество в Цариград. В него много ясно се казва, че с настоящото писмо се изпраща и *списък за книгите на турската библиотека в Видин, останала още от Пазвантоглу, за която главно и искаше сведения споменатата Нота на Високата порта*.¹²

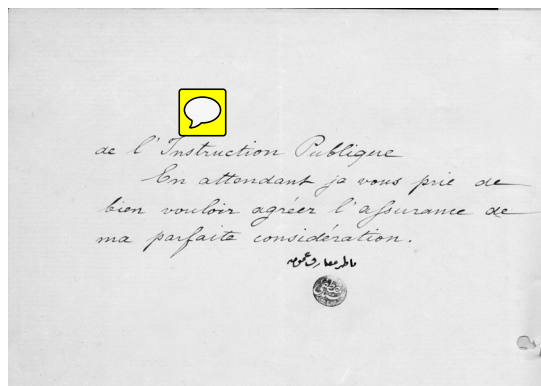
Следва писмо на френски език до Императорското османско министерство на външните работи с дата 26 януари/7 февруари 1881 г., с което се потвърждава

¹¹ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 41, л. 125.

¹² ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 41, л. 127.



Писмо от 27.XI/9.XII.1882 г. на ес-Сейид Мустафа, министър на просветата, до Агенцията на Княжество България в Цариград



изпращането като анекс на Списък на томовете, които присъстват в библиотеката във Видин.¹³ Възможно е изпратеният Списък да е съкратен препис на Католага на Видинската библиотека, съхраняван в НБКМ (S 52a), или препис на Краткия каталог на библиотеката, направен за австрийския консул във Видин Фон Валхер.¹⁴ При всички случаи обаче става ясно, че османската страна и по-специално лицето, изпратено от Турция, за да вземе посочените по-горе 2025 тома книги, е вече запознато със съдържанието на фонда на Видинската библиотека.

На 29 ноември 1882 г. в Агенцията на Княжество България в Цариград е получено писмо на френски език, адресирано до г-н Джанов? (вероятно Цанов, бел. моя, Ст. К.), агент на Княжеството, и изпратено на 27 ноември/9 декември с.г. от ес-Сейид Мустафа, министър на просветата (Ministère de l'Instruction Publique).¹⁵ В него е казано, че тъй като съчиненията на арабски, персийски и турски език, които обхващат библиотеката във Видин, не се ползват, поради силното намаляване на мюсюлманското население във Видин, а те са вакфирани, моля да

се направят необходимите стъпки тези съчинения да бъдат изпратени за Константинопол и предадени на Министерството¹⁶.

Още същия ден, т.е., на 9 декември 1882 г., представител на Агенцията уведомява Княжеското правителство за полученото от османското Министерство на просвещението писмо с искане да се предадат турските книги и моли за мнение по този въпрос.¹⁷ Следва категоричен отказ за предаване на книгите¹⁸, изразен от Константин Стоилов (1853–1901), тогава министър на външните работи и на вероизповеданията. Отговорът е изпратен до г-н И. Цанов, управляващ Българското агентство в Цариград, на 18 декември 1882 г. В него се казва:

...Въпросната библиотека е останала от някогашния владетел на Видинския пашалък – Пазвантоглу, и, види се още при самата смърт на това лице тя останала за притежание на Видинската община, и като от такава Видинският мюфтия се ползува всякога, когато има потреба от някоя книга с духовно съдържание из ония, които се намират там.

Тези сведения, обичам да вярвам, Господине Управляющий, ще убедят негово Превъзходителство Министъра на Просвещението на правителството, при което сте акредитирани, че никой няма право да се разполага с казаната библиотека освен оная община, която си я притежава, и че поради това, ако и да са останали във Видин твърде малко турци, все пак не може да се връчи на турското правителство, тъй като тя не на турците собствено принадлежи, а още по-малко на ония, които са се изселили, а на Видинската община, гдето и трябва да се съдържа...

Отказът на министър-председателя е препратен на френски език на 8/20 януари 1883 г. до Мустафа паша, министър на просветата¹⁹.

След тази дата, за един период от четири години, не установихме друга официална документация относно Видинската библиотека. Въпросът се повдига отново в началото на 1887 г. На 31 март 1887 г. от Истанбул е изпратено писмо, най-вероятно от Г. Вълкович, до министъра на външните работи на България Г. Д. Начович.²⁰ В него се казва, че според думите на тукашния министър на народното просвещение и според сведенията, които е получил в последно време, книгите и ръкописите от старата турска библиотека във Видин, се намирили още от времето на княза Дондукова, хвърлени в една тъмна и влажна каменна магация. Изразена е молба към княжеското правителство да позволи пренасянето на речената биб-

¹⁶ Прев. Ст. Кендерова.

¹⁷ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 3, л. 84.

Писмото е чернова.

¹⁸ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 3, л. 85а–б.

¹⁹ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 3, л. 86а–87б.

Писмото е чернова на фр. ез. Първоначалният текст е изписан доста красиво от една ръка, а поправките във френския са направени от друга ръка.

²⁰ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 151, л. 178.

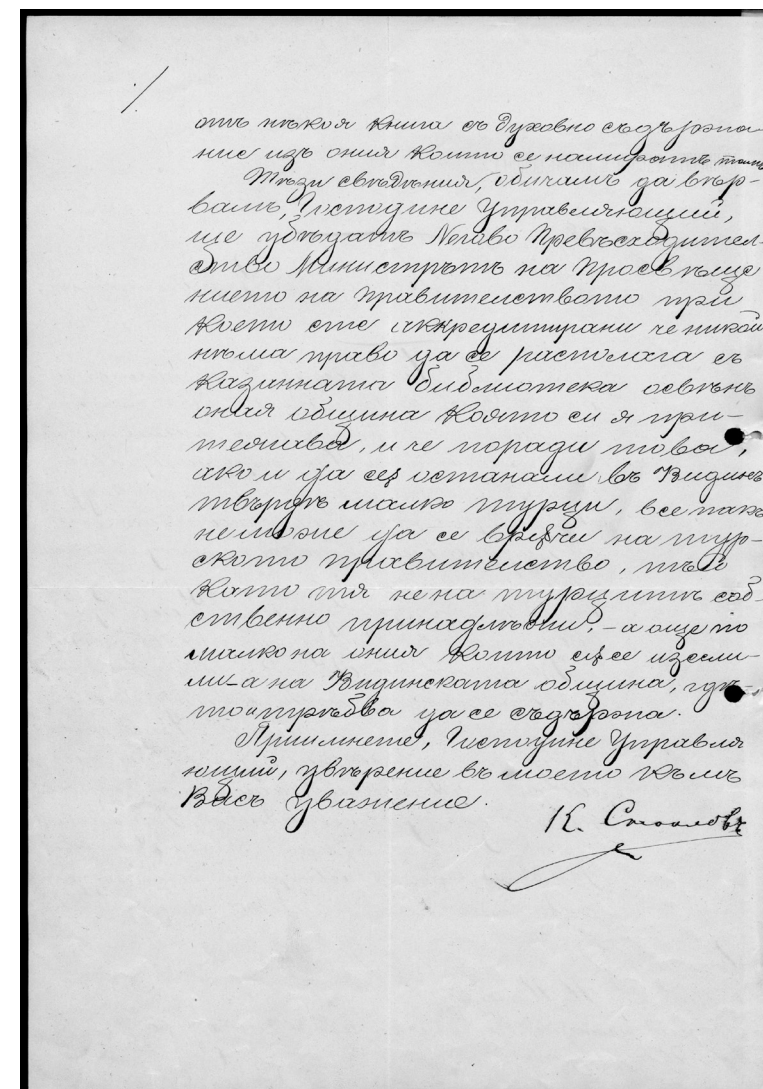
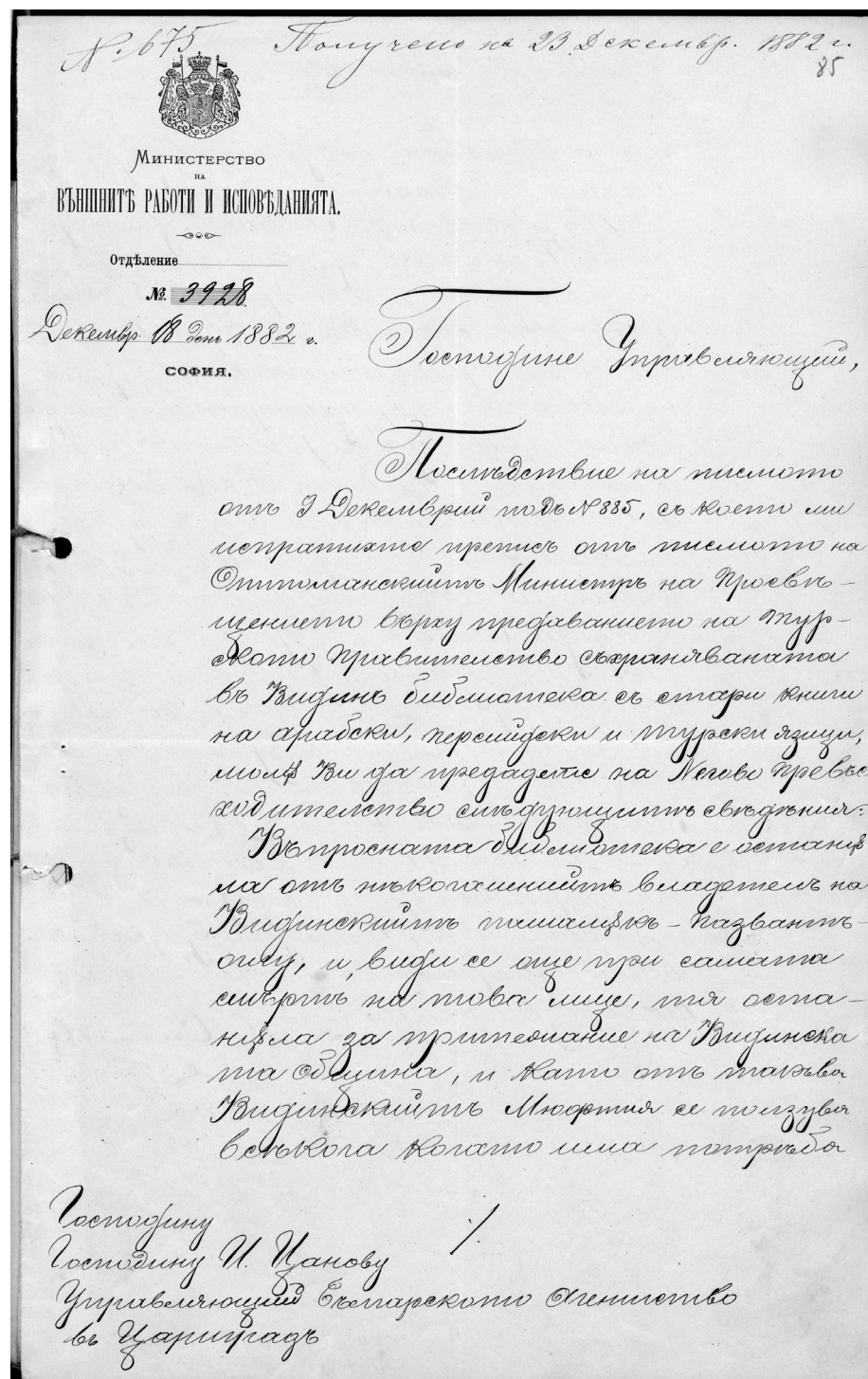
Документът е чернова.

¹³ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 41, л. 128.

Документът е чернова на официалното писмо.

¹⁴ Flügel, G. Die Arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hof-Bibliothek zu Wien. Band 1. Wien, 1865, с. 56–57 (№ 45).

¹⁵ ЦДА, ф. 321 к, оп. 1, а.е. 3, л. 83а–б.



Отказ от
18.XII.1882 г.
на Константин
Стоилов, министър
на външните
работи и на
вероизповеданията,
да предаде
видинските
книги, изпратен
до Българското
агентство в
Цариград

лиотека в Цариград и съхранението ѝ в Общата държавна библиотека с едничка цел да се запазят книгите и ръкописите от свършеното им изчезване и затриване.

Както вече отбелязахме, по-голямата част от фонда на тази библиотека се оказва наистина предадена на Турция и разположена в Общата османска библиотека (днес Библиотека „Баязит“) в Истанбул. Този факт се отразява благоприятно на отношенията между двете страни, което се потвърждава и от думите на Йоаким Груев в неговите „Спомени“ за командировката му в Цариград през 1888 г.:

...В допълнение на телеграмата, която получих от 3 май 1888 г., и писмо, с което програмата на посланието ми още повече се разширяваше и особено ми се

препоръчваше „да гледам да се възползувам от добрите отношения, в които се намират Турция и България и от благоприятното разположение, което турското

правителство било изказало, когато му били отстъпени турските книги от библиотеката Пазвантооглева...²¹



Константин Стоилов

Във в. „Търновска конституция“ (бр. 8 от 1888 г., стр. 1–3)²² обаче се появява материал, озаглавен „Библиотеката на Пазвантоолу в Видин и г. министър Георгий Живков в София“, с който е изразено категорично отрицателно отношение по повод предаването на книгите, действие несъгласно с завещанието от основателят на библиотеката. Посочено е също така, че тя е оставена на града, като на едно юридическо лице, и докато Видин съществува, никой няма право да посяга върху нея и дори самият град не може да се разпорежда с нея по друг начин освен под условията, положени от нейният завещател.²³ От дописката се разбира също така за посещението през 1887 г. в Народната библиотека в София на турския пратеник Риза бей, специалист по

турска и арабска литература, който

се запознава с турските книги, съхранявани в нея. Този факт е породил у него и мисълта за библиотеката във Видин. Изразено е мнението, че докато е пребивавал в София, той е направил някои особени услуги на българското правителство, в

²¹ Анчова, К., Пискова, М., Тодоракова, М. Архив на българските архиви. Благоевград: Унив. издат. „Неофит Рилски“, 2003, с. 300.

²² В. „Търновска конституция“ е дигитализиран и е на разположение на сайта на Националната библиотека.

²³ Не ни е известно завещание, оставено от Осман Пазвантоглу, относно съдбата на неговата библиотека.

замяна на което министърът на народното просвещение г. Георгий Живков²⁴ се съгласява да предаде библиотеката на Пазвантоглу на турското правителство.

Надежда, че ще бъде възстановена истината относно Видинската библиотека, е изразена в писмо от 24 април 1888 г. на директора на Народната библиотека Васил Д. Стоянов (1839–1910)²⁵ до редактора на вестника²⁶, подготвено по повод заповед на Министерството на народното просвещение и в съответствие с чл. 10 от Закона за печата от 16.XII.1887 г. Писмото съдържа редица подробности относно предварителната проверка и предаването на видинските книги, но не с всичко, казано в него, можем да се съгласим.

От кореспонденцията между В. Стоянов и Министерството на народното просвещение от месец май 1887 г. става ясно, че Министерството е изпратило писмо до Финансовото министерство за командироване на г-н Стоян Петров Джансъзов (поч. 1914) във Видин, за да прегледа там Пазвантогловата библиотека и да представи подробно изложение за нея. След изпълнение на тази задача Джансъзов долага до Министерството, че най-добре ще бъде, ако споменатата библиотека бъде пренесена в столицата и поместена на съхранение в главната Народна библиотека и музей. Това мнение е одобрено от Министерския съвет; следва разпореждане библиотеката да бъде пренесена от Видин, като това действие е извършено в края на месец ноември 1887 г.²⁷

След пристигането на книгите в София, министърът на народното просвещение Георги Живков отправя на 10 декември 1887 г. предписание до директора на Народната библиотека относно поддръждането и описването на турските книги от библиотеката на Пазвантоглу. Посочва се, че за тази цел министерството е определило учителя Нестор Марков и Стоил Попов, а от турските пратеници ще дойде Махмуд Недим ефенди с един свой помощник. Отварянето на сандъците и описването на книгите ще става под Ваш надзор и контрол, господин директоре.²⁸ Препоръчва се единият екземпляр от дубликатите да бъде оставен настрана.

²⁴ През 1893 г. е приета оставката на Георги Атанасов Живков (1844–1899) от поста министър на народното просвещение. Награден е със златен медал; изразени са признателност и уважение към дългогодишната му дейност преди Освобождението на България – като участник в национално-освободителното движение, и след него – като регент на България (1886–1887) и особено като министър на народното просвещение, предвид заслугите му по създаването на Закон за народното просвещение (1891) и основаването на Висшето училище в София (1888). Народен представител и председател на IV и VII обикновено и III Велико народно събрание. Вж *Обзор* на архивните фондове, колекции и единични постъпления, съхранявани в Български исторически архив. кн. 6 (от фонд № 290 до фонд № 380). състав. Д. Томова и др. под ред. на З. Нонева. София: НБКМ, 1983, с. 77–84. (Фонд 320)

²⁵ За неговата дейност като директор на Народната библиотека в периода 1884–1894 г. вж Симеонова, Р. Българската Национална библиотека..., с. 29–36.

²⁶ НБКМ–БИА, ф. 320, а.е. 33, л. 3–5. Публ. в: Анчова, К., Пискова, М., Тодоракова, М. Архив на българските ..., с. 295–298.

²⁷ За още документи по този въпрос вж НБКМ–БИА, ф. 35, а.е. 1189, л. 11–15. Вж и Недков, Б. Ориенталистиката в Софийската Народна библиотека. – В: *Год. ББИ* 1945–1946, 1 (1948), с. 231–233.

²⁸ Анчова, К., Пискова, М., Тодоракова, М. Архив на българските архиви, с. 297.

Изисква се също така да му бъде съобщено за начина на работа на споменатите лица и за времето, през което ще работят.

В отговор на предписанието директорът В. Стоянов отговаря, че определената комисия е свършила работата си, за което свидетелстват приложените документи: един акт, придружен от три ведомости (под брой 1, 2 и 3).

В отчета се отбелязва също така, че Библиотеката е прегледана два пъти и доколкото е позволявала краткостта на времето, комисията е отделила *само такива книги и ги предаде на турския пратеник г. Махмуд Недима, които имат чисто религиозно съдържание и които иначе нямат никаква особена важност откъм старина, откъм хубост на писмото, на подвързия и пр. А книгите от тая библиотека, които се задържаха и се намерват на пазене в повереното ми учреждение, имат всичките драгоценна важност в много отношения, не само по старина на произхождението им и по друга вънкашна хубост на писмото и подвързията им, но и по духовното съдържание на някои от тях, както и по светското съдържание на други...*

Към писмото на В. Стоянов до редактора на вестника е приложено и съдържанието на по-горе отбелязания акт, съставен на 12 януари 1888 г. и подписан от членовете на комисията, към които е добавен и г-н Стефан Попов, чиновник в Министерство на външните работи. Членовете на комисията за преглеждането на турските книги от Библиотеката на Пазвантоглу са: В. Д. Стоянов, Нестор Марков, учител при тукашната класическа гимназия, Стоил Попов и турските чиновници Махмуд Недим ефенди и А. Белчов.

Интересно за нас остава заключението, направено в този документ, тъй като в него са изразени несъответстващи на действителното положение факти. Записано е следното:

1) *Пазвантоглувата турска библиотека е само преместена от Видин тук на законно основание и то за по-доброто ѝ опазване и не е предадена на Турция; и*
2) *Само една част от книгите на тази библиотека се отстъпиха на турския пратеник за отношение в Цариград и то изключително такива книги, съдържанието на които е чисто религиозно, от които имаме и доста дубликати, които са писани или печатани най-отколе, от преди 50–60 години, които по писмо, по подвързия и по друга външна страна нямат никаква особена ценност и които книги, следователно, са били най-много прибавени отпосле към собствената библиотека на Пазвантоглу, защото нейният основател, Осман Пазвантоглу, като самовластен заповедник на Видинския санджак, е живял преди 80–90 години и, както е известно, умрял тъкмо преди 81 година.²⁹*

Възраженията, които можем да направим по отношение на това заключение, се отнасят относно броя и тематичното съдържание на книгите, предадени на османската държава, датировката на ръкописите и художествената им стойност. Основание за това ни дава анализът на вече отбелязания по-горе Списък на книгите, направен от Махмуд Недим бей. Според него на турската страна са предоставени 2025 тома ръкописни и старопечатни книги, а не 2014 тома, както пише Велико

²⁹ Пак там, с. 298.

Йорданов. Освен това той отразява стойности както по съдържание, така и като художествена изработка ръкописи. Така например, за първите четири тома – преписи на Корана, специално е отбелязано името на кописта, самите преписи са големи по формат и изящни (*нефис*) като изпълнение, а кориците им са украсени със злато и сребро.

Предаването на книгите от Видинската библиотека се осъществява по времето, когато министър-председател е Стефан Стамболов. Важно място в неговата външна политика заема позицията му спрямо османската държава, продиктувана от загрижеността за съдбата на българското население в Македония и Одринска Тракия, които по силата на Берлинския конгрес остават в нейните предели. От февруари 1890 г. българското правителство започва предпазлива кампания за спечелване на отстъпки в Македония, като включва в действие всичките си политически и дипломатически подходи. Неговата политика се провежда главно в две направления: искане на берати за български владици в македонските епархии и въвеждане на реформи на базата на чл. 23 от Берлинския договор.³⁰ Допускаме, че съгласието за предаване на по-голямата част от Видинската библиотека се вписва в тази голяма политика. Този въпрос обаче чака своето разрешение.³¹

³⁰ Матеев, Енчо. Държавникът Стефан Стамболов. София, 1992, с. 121–125; Иванов, Д. Стефан Стамболов. София, 1993, с. 150–153..

³¹ В 20-томното издание на архива на Стефан Стамболов, съхраняван в БАН, подготвено от доц. д-р Милен Куманов, не се откриха документи с отношение към Видинската библиотека. Прегледахме и описа на ф. 44 – Стефан Стамболов, съхраняван в БИА на НБКМ, но също не установихме документи по този въпрос.

Библиотеките в Древен Рим

ЯНА АРАБАДЖИЕВА

Libraries in Ancient Rome

Yana Arabadjieva

Summary

The object of the article are the libraries of Antiquity and in particular those in Ancient Rome. The study examines the structure, purpose and functions of libraries in ancient Rome, as well as the numerous functions of the libraries of Antiquity: an instrument of power, storage of memory, place of study, art gallery and simultaneously a community center and place for individual isolation. Specific attention was paid to the characteristics of the structure, design and arrangement of Roman libraries.

Key-words: Antique libraries, libraries in Ancient Rome, public and private libraries in Rome functions and purpose of ancient libraries, arrangement of ancient libraries.

Колекции, собственост, разположение

В Древния Рим притежанието на лична библиотека прераства в мода, за което съдим от порицанията на философа Сенека или от ироничните подмятания на поета Лукиан срещу необразованите книжовни комедианти. При разкопки в Рим и в Херкулан са открити помещения, които несъмнено са били частни библиотеки.

Според Родолфо Ланчани¹ първата обществена библиотека в Рим е създадена през 717 г. от основаването на Рим от поета и политика Гай Азиний Полион, почитан и хвален от Хораций и Катул. Библиотеката била разположена в Atrium Libertatis на хълма Авентин. Едното ѝ крило било за гръцка литература, а другото за латинска.

Четири години по-късно Октавиан Август се заема с изпълнението на проекта на Юлий Цезар и на съветника си по литературни въпроси Марк Теренций Варон обществените библиотеки да станат държавни институции. За изпълнител той избира Помпей Мацер. За целта му предоставя на разположение огромни суми пари, събрани от война. Първата държавна обществена библиотека, открита по новата програма, е Октавия (*Bibliotheca Octaviae*). За първи библиотекар е назначен Гай Мелис от Сполето. Втората е *Bibliotheca Palatina Apollinis* – Палатинската библиотека, поверена на библиотекаря Гай Юлий Хигин. Император Тиберий отделя

¹ **Lanciani**, Rodolfo Amedeo. The public libraries of ancient and mediaeval Rome. – В: Ancient Rome in the light of recent discoveries. Cambridge, The Riverside Press, 1890, с. 178–195.

едно крило от двореца си за *Bibliotheca Tiberiana*, наречена така от Гелий и Вописк, макар че в нея са съхранявани по-скоро държавни документи и книжа, отколкото книги. Петата библиотека е основана от император Веспасиан на Форума на мира (*Forum Pacis*). Създадената от император Траян шеста библиотека, най-великолепна и съществена с колекцията си на *libri elephantini* (книги на слонова кост), е преместена в края на III в. от Диоклециан в неговите терми на хълма Квиринал.

Според архивите тези библиотеки имали богат фонд. Спорен е въпросът дали е било разрешено заемането на книги. Вероятно това е било за определен срок на ползване и то само за заслужаващи доверието кандидати. Причината за унищожението на някои от тези библиотеки не са умишлени.

Пожар изпепелява Библиотека Октавия и Аполоновата библиотека на Палатинския хълм. Според историка Амиан Марцелин пламъците били толкова стихийни, че били спасени само пророческите „Сибилски книги“, докато останалите се превърнали в пепел.

Колекции и колекционери на книги. Функции и предназначения на библиотеките в късния републикански и през имперския период

Ценни свидетелства за наличието на колекционери на книги се съдържат в историческите извори, където има и критики за разточителството на собствениците им. Така например, в труда си *De tranquillitate animi* (9: 4–7) Сенека отправя упреци към колекционерите на книги само заради претенциозния показ на социалния им статус.

Леон Аткинсън-Мак Евън² потвърждава, че данните за наличието на библиотеки преди средата на II в. пр.Хр. са оскъдни. Първото конкретно споменаване на библиотека се отнася към 168 г. пр.Хр. Тогава римският политик Луций Емилий Павел изпраща книги от македонската царска библиотека и колекция от предмети, представителни за гръцкото изкуство, на синовете си в Рим. Изпратеният подарък представлява всъщност военна плячка.³ Според Плутарх Луций Емилий Павел изпратил книгите на синовете си заради любовта им към науката, но по-вероятно искал да блесне пред римското общество. Библиотеките тогава са символ на духовен авторитет, достойнство и престиж.

Придобиването на значителни колекции от книги след победоносни войни и създаването на лични колекции от книги и други произведения на изкуството от знатните римски патриции имат различни цели. Например, римският политик Лукул ползва библиотеката си в Тускулум само за лично ползване – предвид интереса му към гръцката философия, както свидетелства Плутарх. Докато поместените в нея литературни произведения служат за справки и за близките му. Трудовете на древногръцките философи от библиотеката му са ползвани от Цицерон и Катон.

Предполага се, че придобитите от колекционерите библиотеки са демонстрация на благосъстояние, могъщество и изтънченост. Според Витрувий⁴ наличи-

² **Atkinson-MacEwen**, Leon. Libraries in Roman Italy. [онлайн]. [прегледан 25.01.2020]. <https://www.academia.edu/>

³ Plutarch. Aemilius Paullus, 28.11; Isidore of Seville. Etymologiae, 6.5.

⁴ Pollio, Marcus Vitruvius. De Architectura, 6.5.2.

ето на частни библиотеки в домовете на патрициите, както и във вилите им в провинцията, е съществен символ на статут, но и възможност за демонстрация на власт или могъщество. За онези от тях, които са с повече литературни и политически стремежи (като Катон или Цицерон), литературата е средство за демонстрация на добродетели, най-вече ерудиция. Поради това библиотеките им придобиват съществено значение в обществото. Цицерон ползва книгите в двете си библиотеки – във вилите му в Тускулум и в Анцио, с две цели:

– за изследване на правни въпроси и за литературните си занимания като писател и философ;

– за да има визията на изтънчен любител, който прекарва свободното си време в провинцията в култивирана и изискана културна атмосфера. Това впечатление допълва колекцията му от древногръцки скулптури.

По такъв начин се получава съчетание между изследователските и естетическите му цели.

Появата на обществените библиотеки в края на I в. пр.Хр. отговаря на потребностите на образованите римляни. В периода 100 г. пр.Хр.–100 г. сл.Хр. около 10% от говорещите латински били грамотни⁵, но нямали възможност да си набавят богата колекция от книги.

Първата обществена библиотека на Азиний Полион и императорските са богато украсени – с мрамор, с произведения на изкуството и със скулптури, с отделни сектори за книги на древногръцки или на латински език. В Аполоновата библиотека имало статуя на Октавиан Август, изваян като бог Аполон. Тя е ползвана също за приеми и заседания на сената. Била украсена с щитове, с портрети на оратори и на поети. Библиотеката на Октавия също има допълнителна символична функция – витрина на добродетелите на жените от императорското семейство и на идеала за римска матрона.

Като цяло този вид библиотеки са създадени и с ясното предназначение да впечатлят и патрициите, и плебеите с щедростта, богатството, могъществото и величествеността на управлението на императора. Следващите императори също се заемат с изграждане на библиотеки, както и с възстановяване или разширяване на съществуващите. Императорските библиотеки са изградени и с допълнителното предназначение: да подчертаят благосъстоянието, влиянието и великодушието на императора и на управляващата династия.

Има и сведения за наличието на обществени библиотеки извън Рим. Авъл Гелий описва посещението си в обществена библиотека в Тиволи.⁶ Но не е ясно чия собственост са обществените библиотеки – на империята или на частни лица.

Библиотеката на Плиний Млади в Комо е дарена за ползване от елита на града – за поощряване на образованието, грамотността и литературната култура.⁷ Независимо дали са основани от император, член на императорското семейство или от заможен гражданин, древноримските библиотеки са проектирани не само

⁵ Harris, W. V. Ancient Literacy. Cambridge, MA, 1989, с. 22.

⁶ Noctes Atticae, 9.14, 19.5.

⁷ Pliny's library at Comum. – B: Libraries and Culture, 31 (1996), 1, с. 85–102.

да осигуряват достъп до литературни произведения, но и да внушават респект към притежателите им.

Обществените библиотеки в Древния Рим са сборно място за хората с научни интереси и имат функцията, като пазители на литературни произведения, и за справки. Независимо, че Авъл Гелий и Гален притежават собствени частни колекции, те ползват обществените библиотеки в Рим, където могат да бъде открит необходимият им научен материал. Продавачите на книги обикновено са позиционирани край библиотеките, защото така имат бърз достъп до първоизточниците за препис, както и за намиране на клиенти. Преписите подsigуряват достъп на по-широк кръг читатели до основни творби, вместо да бъдат достояние само на аристокрацията.⁸ Подобна трансформация е наблюдавана в края на Средновековието. Тогава книгите са изведени извън обсега на манастирските библиотеки, за да стават достъпни за светското общество.

Обществените библиотеки насърчават литературните занимания, както и съблюдаването на литературния канон.⁹ Организират се публични четения на литературни творби, а също и рецитации. По време на управлението на Домициан, поетът Марциал иска творбите му да бъдат подредени непосредствено до тези на автори като Вергилий и Катул в Палатинската библиотека. Квинтилиан изброява имената, спадащи към канона на латинските автори до края на I в. Този канон е разпространен и извън пределите на Рим, а по стените на Помпей са намерени изписани цитати от Ений, Лукреций, Овидий, Проперций, Сенека, Тибул и Вергилий, определени като *канонични* латински автори.

Определянето на задължителни за обществените библиотеки текстове отразява и благоволенieto на императорите, които могат да наложат отстраняването на определени автори и творби.¹⁰ Така властта се намесва в избора на културното наследство. Октавиан Август ограничава ползването на ранните творби на Юлий Цезар и отстранява поемите на Овидий от няколко библиотеки. Тиберий низвергва трудовете на Авъл Кремуций Корд, защото историкът възхвалява в тях Брут и Касий. Ето как императорът може да ограничи и забрани нежелани текстове. Това налага определена цензура на авторите поради страх от санкции и заклеяване. Въпреки това официалната забрана е безсилна, била е заобикаляна от единични събирачи на книги, именно и затова множество забранени текстове са запазени и до наши времена.

През имперския период са поддържани и частни библиотеки. От сатиричните творби на автори като Петроний, Лукиан и Сенека¹¹ е видно, че някои събират книги, за да се парадират със своето благосъстояние, култура и усет към литературата (без обаче да притежават нито едно от тези качества). Други частни колекции отразяват специфичните интереси на притежателите си. Във Вилата на

⁸ Starr, R. J. The Circulation of Literary Texts in the Roman World. – B: CQ, 37 (1987), 1, с. 213–223.

⁹ Horsfall, N. Empty Shelves on the Palatine. – B: Greece & Rome, 40 (1993), 1, с. 58–67.

¹⁰ Cramer F. H. Book-Burning and Censorship in Ancient Rome: A Chapter from the History of the Freedom of Speech. – B: Journal of the History of Ideas, 6 (1945), 2, с. 157–196.

¹¹ Съответно: Satyricon, 48.4; Adversus Indoctum; De Tranquillitate Animi, 9.9.4.

папирусите в Херкулан е налице единственото запазено свидетелство за такава библиотека. Съдържа най-вече творбите на древногръцкия философ и поет Филодем Епикурееца, както и други епикурейски текстове на древногръцки език и по-малко на латински.¹² Приписки в полетата на редица от съхранените книги подсказват, че Библиотеката е ползвана за изследванията на личност с изявен интерес към творбите на Филодем. Вероятно е имало и други частни библиотеки с подобен ограничен фокус.

Първите разпознаваеми частни библиотеки се появяват първоначално в Рим около 168 г. пр.Хр. и произхождат от разрастването на Рим на Изток. В следващите сто години гръцките библиотеки и творби на изкуството са пренесени в Рим като военна плячка на успешни пълководци. До късния републикански период достъпът до библиотеките е съществен за литературните и правни дейности на изявени личности като Цицерон и Катон. Поради това библиотеките се превръщат в обект на покровителство и в място за съхранение и предаване на традицията на древногръцката литература, философия и култура. Създаването на частни библиотеки през имперския период довежда до разширяване ролята на библиотеките като източник на редки текстове. Освен това в обществените библиотеки са съхранявани редки текстове, необходими на учените за справки, като по такъв начин те заемат съществена позиция при сформирването на канон от автори и текстове, представителни за интересите на обществото, аналогично на съвременните бестселъри. Имперското покровителство предполага, че обществените библиотеки могат да бъдат прекарани през знаменателя на цензурата и принудата, посредством възпрепятстване и оттегляне на покровителство и ограниченото разпространение на текстове.

Преценката на функцията на библиотеките в Древния Рим е проблематична, докато не съществува друга възстановена римска библиотека, освен Вилата на папирусите в Херкулан, единственият съхранен образец на библиотека във вилата на заможен римлянин от периода преди 79 г. Друго усложнение при установяване на значението им е непредвидимото естество на силите, определящи съхранението на текстовете. При извеждането на общи изводи относно сходството по отношение на ограничения брой съхранени произведения и възстановени архитектурни пространства, както и категорични заключения за предназначението на частните колекции, трябва да се подхожда с предпазливост.

Съхранение на книгите в библиотеката

Шкафове за съхранение

Един от начините за съхранение на папирусовите свитъци от променливите условия на околната среда е надлежното им поддръжане в дървени шкафове – хоризонтално или вертикално. В класическия период най-разпространени са дървените кутии с хоризонтално поддръжане и с дървени капаци. В Древния Рим широко разпространение придобиват вертикалните шкафове, наричани *армариа*.

¹² Houston, G. W. The non-Philodemus book collection in the Villa of the Papyri, in Koenig et al., c. 183–208.

Преносът на свитъци (или кратковременното им съхранение) ставало с цилиндри с подвижни капаци. На всеки рафт от шкафове съхранявали повече свитъци, като авторството им обозначавали с етикети, а за поддръжката им се грижели слуги. В римските обществени библиотеки шкафове са разположени във вградени в стената ниши, които били добре изолирани със защитен слой от поне 2 см пласт гипс и мрамор. Тези ниши обикновено били с дълбочина 50–75 см. В тях можело да се поберат до два свитъка с ширина 25–30 см; с празно пространство между тях.

Защита от влага

Основната грижа при проектирането на библиотеките е подходящото опазване на свитъците и кодексите от влагата и от природните стихии. В случаите, когато помещението е част от цялостен комплекс или обградено от други помещения, конструкцията на покрива обикновено е непрекъсната, за да бъдат предотвратени течове на дъждовна вода. Ако пък библиотеката е изградена до съществуващи вече сгради, в пролуката между двете сгради е изграждан отводнителен канал. Предназначението на тази пролука между сградите е съществена за древноримската архитектура не само за отводняване, но има също така и религиозно предназначение – пролуките са свещени и гарантират правото на собственост, затова и са срещани при различни видове сгради.¹³ При библиотеките тази пролука е известна като *peristasis*, покрит с покрив коридор, обграждащ главната библиотечна зала.

Естествена светлина

Освен защитата от влага, библиотеката трябвало да бъде достатъчно добре осветена. В класическия период осветлението е подсигуриavano само от отвори в стената. В помещенията за съхранение на книги не са проектирани прозорци, защото тогава прозорците са се затваряли само с дървени капаци и затова не можело да бъде осигурена необходимата защита на свитъците от влагата и дъжда. Затова портали и прозорци са поставяни само на предната стена, защитавана от покрита колонада. През 1 в. сл.Хр. започват да се използват стъкла и по страничните стени се слагат прозорци, непосредствено над реда с ниши за съхранение на книгите. Ориентацията на сградата е съществена за защитата от влага и осигуряването на достатъчно светлина. Витрувий представя напътствия за разположението на частните библиотеки, отстоявайки необходимостта от източното им изложение за извличане на сутрешната светлина, като при това основният източник на светлина – входът на помещението, трябва да бъде насочен на изток. Това правило не всеки път е спазвано, особено при обществените библиотеки, вградени в големи комплекси или в застроена градска структура. Прозорците и стъклата в древноримските библиотеки допълнително улесняват и проблема с ориентацията.

Библиотекари

¹³ Houston, G. W. The non-Philodemus book collection..., c. 59.

Според размерите на помещението персоналът се състои от сортировачи, преписвачи, писари, подвързвачи и слуги. Тази информация е от имперския период, когато императорът притежава обществена библиотека и подбира състава ѝ, възлагайки му различни библиотечни дейности. Основаването, организацията и поддръжката на една библиотека предполага необходимостта от различни служители, отговорни за различни аспекти от функционирането ѝ.¹⁴

Освен служителите, в библиотеките прекарват времето си прославени учени, за да изследват, да правят преписи и да внасят поправки в ръкописите. Гален описва как открива творби на Аристотел, Теофраст, Евдем, Клит и Хризип и други древни автори в Палатинската библиотека, като описва ръкописи, за да препраща към тях в собствените си произведения.¹⁵

Библиотекарите трябва да надзирават и следват спазването на установените правила от читателите – дали е възможно изнасянето на ръкописи, да съблюдават часовете на откриване и закриване на помещението. Предполага се, че библиотеките имат повече от едно помещение, за да могат да бъдат настанени читателите и да има достатъчно място за изследователски цели и правене на преписи.

Посетители на библиотеките

Разнообразието на библиотеките по мащаб и насоченост свидетелства за значителното многообразие относно функциите им, предназначението и целевите групи. Библиотеката на Палатинския хълм е предназначена за императора, за неговото обкръжение, за сенаторите, интелектуалците и учените. Докато библиотеките в Рим и тези в градовете в провинциите на империята, на обществени места като Форум или Агората са достъпни за широката общественост.

Тесен сегмент на образованото общество, според нивото си на грамотност, посещава библиотеките. Дори архитектурната проекция на монументалните библиотеки предполага по-тесен кръг читатели – издължена конструкция, подобно на коридор с един вход. Грамадното помещение е предназначено не за поместване на много посетители, а за внушаване на величественост на хранилището на културата. След увеличаването на броя на ръкописите и повишаването на грамотността на древноримското общество, библиотеките се превръщат във важни институции. В тях са съхранявани свитъци, достъпни за образованото общество. В библиотеките се създават възможности за отводняване и пресушаване, сложна система за защита на свитъците в шкафове, облицоване на стените с мрамор, добра изолация на прозорците.

Архитектура на библиотеките

Древните библиотеки са проектирани в различни градски пространства и местоположения. Различават се значително по мащабите си – от зала до монументални комплекси, включващи изложбени пространства, градини, полуоткрити екседри за провеждане на дискусии на сенчести места, салони, помещения за писари и други служители. Независимо от различията, основополагащ принцип на

устройството е интегрирането на стоа (покрита колонада), с функцията на прагово пространство между основното помещение и откритото пространство, също така и архитектурен елемент за организацията на читалнята и на останалите помещения около открито пространство.

Специфичните принципи на конструкцията се различават според предназначението, периода и географското разположение на библиотеката. В Рим, където видимостта, монументалността и грандиозността на интериорните пространства са съществени за целите на имперската показност¹⁶, библиотеките са с монументална интериорна конструкция, с вътрешни колонади, подиуми и фокусни точки, установяващи оста на симетрия и насочващи погледа към центъра на помещението. Там обикновено е статуята на императора – покровител на библиотеката и символ на силата на познанието.

Римските библиотеки съчетават древногръцки елементи, усъвършенствани с нововъведения. Цялостният план на древноримската библиотека предполага съединение между основното помещение и стоа (или перисил). Римските библиотеки често са част от по-големи комплекси, включващи храмове, форуми, портици и бани, като при подобни комплекси стоата има функцията на свързващо звено на библиотеката с останалите помещения в комплекса.

По отношение на архитектурната конструкция, римските библиотеки са проектирани с обширно основно помещение и монументална структура. Нововъведения са стъклените прозорци, осигуряващи по-добро осветление, като вътрешните колони са били предназначени за декорация. Разбира се, тези характеристики не са типични за всички библиотеки в Рим.

Сходства между древните и съвременните библиотеки

В статия на американския историк Кенет Сетън¹⁷ е разгледан подробно преходът от средновековните към съвременните библиотеки, но изследването е съществено за нас поради описанието на свидетелства за наличието на колекционери на книги в Древен Рим и характеристиките на обществените библиотеки в Рим, упоменаване на техните създатели и колекционери в периода края на XVI в.–началото на XVIII в. Сетън дава ценни свидетелства за манастирските библиотеки през Средновековието.

Приема се, че съвременната библиотека, подобно на университетските учреждения, е пресъздадена според средновековната традиция. Въпреки това, описаните от Цицерон, Марциал, Авъл Гелий и други древноримски писатели характерни елементи могат да бъдат открити във Ватиканската и в други съвременни библиотеки и свидетелстват за наследяването на античните традиции. Представителните за историята на мисълта стенописи, възпоменателните посвещения, портрети на велики писатели и техните покровители; съдържащите книги дървени шкафове (армариа); пространства за изследвания, големи зали или галерии, където могат

¹⁶ MacDonald (1986, с. 183–203).

¹⁷ Setton, M. Kenneth. From Medieval to modern library. – B: University of Pennsylvania, November 11, 1959.

¹⁴ Houston, G. W. The non-Philodemus book collection...

¹⁵ Rothschild and others: On the Avoidance of Grief, с. 12–14.

да бъдат провеждани и събеседвания – всички тези елементи могат да бъдат открити както в древните, така и в съвременните библиотеки. Наблюдаваме разпределението в отделни помещения на книги на древногръцки и на латински език в по-значителните библиотеки от периода на ранната империя, понастоящем и във Ватиканската библиотека. Древноримското библиотечно наследство намира окончателно и бляскаво възплъщение в проектите на архитект Доменико Фонтана, подготвени през 1587 г. за папата. Чрез тях Ватиканската библиотека придобива известната ни понастоящем конструкция. Древната традиция е преобразена и ползвана в настоящето с най-функционалните си елементи за по-ефективна организация на пространството и съхранението на книжния фонд.

Античните библиотеки често пъти са в непосредствена близост до храмове и черкви, точно както Ватиканската апостолическа библиотека задълго обслужва Католическата църква и светската научна общност. Така се осъществява съчетанието на религиозното със светското предназначение на библиотеките. Мнозина папи от периода на късното Средновековие са учени. Например, Йоан XXI е лекар по образование, но и страстен читател. Загива злощастно през 1277 г., когато над него се стоварва покривът на библиотеката в папската резиденция във Витербо. Тя била създадена от него, за да си осигури тихо място за изследователска дейност, според свидетелствата на италианския историк Одорико Риналди.

През 1481 г. папа Сикст IV назначава италианския хуманист, историк и библиотекар Бартоломео Палатина като перфект на Ватиканската библиотека със задачата да съхрани книгите както за съвременниците си, така и за бъдещите поколения. В изпълнение на задълженията си като библиотекар Палатина подрежда придобитите от папата книги в четири просторни помещения във Ватиканския дворец. При подбора им често са плащани значителни суми, обосновавани на ценността на самите книги. Папа Сикст IV изразходва значителни средства както за строежа на сгради, така и за колекциониране на книги. Разбира се, той е критикуван за това разточителство от съвременниците си.

Основатели на съхранени понастоящем обществени библиотеки в Рим

След папа Николай V и Сикст IV в Рим има много бележити колекционери на книги и създатели на библиотеки. В края на XVI в. папа Сикст V поръчва на архитекта Доменико Фонтана проектирането на нова сграда за библиотека във Ватикана, в която да се съхранят ръкописи на неговите предшественици. По това време са създадени и множество други значителни обществени библиотеки в Рим, които и понастоящем продължават да са богати хранилища на ръкописи, книги и произведения на изкуството.

Сред тях са:

- Biblioteca Vallicelliana, основана през 1565 г. от Филипо Нери, с фонд от 130 000 ръкописа, инкунабули и кодекси на латински и древногръцки език;
- Biblioteca Angelica, основана през 1604 г. от Анджело Рока, с фонд от 180 000 тома ръкописа и 1100 инкунабула;

- Biblioteca Alessandrina, създадена през 1667 г. от папа Александър VII, първата голяма библиотека на Университета в Рим;

- Biblioteca Casanatense, основана през 1701 г. от кардинал Джорламо Казаната, с фонд от 25 000 тома. Той дарява значителни средства за тяхното съхранение и за покупка на нови книги. Кардиналът разпорежда библиотеката да бъде открита за посетители 6 часа дневно, с изключение на празници. За персонал назначава библиотекари, завършили реномирани университети в Европа;

- Biblioteca Corsiniana, създадена съвместно от Климент XII Корсини и кардинал Нери Мария Корсини.

Въпреки това съществуват известни неуредици по отношение на достъпа до тези обществени библиотеки. През XVIII в. единствено Библиотеката на кардинал Казаната притежава каталог и то достигащ само до буквата L, изработен през 1794 г. от образования библиотекар Аудифреди. Дори в направените достъпни за посетители библиотеки обикновено е твърде трудно начинаещият учен да се добере до търсеното в основните колекции. Веднъж успял да попадне в някоя от тях, той обаче няма никакъв достъп до каталозите. Това е разпространена практика за най-значителните библиотеки по света тогава. Целта е да бъдат съхранени непотърсени колекциите.

Заклучение

Можем да заключим, че Рим не е само град на исторически паметници, но и на бележити древни библиотеки. По отношение на характеристиките на създадените в Древния Рим обществени и частни библиотеки, както и на основателите и колекционерите на книги от Античността, черпим сведения от трудовете на автори, изследователи и философи, а тяхното основополагащо значение е отразено в пресяздаването на предписанията при тяхното устройство, конструкция, подредба и естетическа украса. Библиотеките в Древния Рим – със съхранените антични ръкописи и с тези от Средновековието и Ренесанса, са съществен момент от опазването, предаването и осмислянето на античната традиция през вековете.

Гео Милев и българските библиофилски издания

ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

Geo Milev and the Bulgarian bibliophilic editions
Petar Velichkov

Summary

Reviewing the bibliophilic editions of Geo Milev (1895–1925) and the varieties in their numeration. He personally numerates manually the special exemplars of the “Lyrical sheets”, and mechanically – “Memorial for P. K. Yavorov” or chooses the whole edition to be bibliophilic, but leaves without numeration his poetry books “The Cruel Ring”.

Key-words: Geo Milev, bibliophilic copies, history of Bulgarian book publishing.

Син на книжар и издател, Гео Милев е имал изключителен усет как да превърне текста в отличаваща се книга. Неговите издания са били популярни навремето сред малцина, но това не намалява стойността им днес, когато пак представляват интерес – като свършен книгоиздателски продукт, и... пак сред малцина познавачи.

Гео Милев решава библиофилския вид на изданията си различно:

- ръкописно номерира част от тиража;
- машинно целия тираж;
- или целият тираж е за библиофили, но не е номериран.

1. Ръкописна номерация на библиофилските екземпляри

1.1. Лирични Хвърчащи Листове

Първото му номерирано (ръкописно) издание са петте „Лирични Хвърчащи Листове” (ЛХЛ), които излизат през 1915 г., когато той е 20-годишен.

Гео Милев ги нарича особ[е]ни. Особените екземпляри са 23, а цената им е 75 стотинки – с 25 стотинки са по-скъпи от обикновените. За библиофилските (особени) книжки се споменава за пръв път във втория ЛХЛ: „Преображенията на Венера: Venus Fantasia; Venus Regina; Venus Mystika” от Рихард Демел.

Общо излизат пет книжки, по една кола всяка (16 страници):

1.

Малларме, Стефан. Иродиада. На бълг. от Г[ео] Милев. Стара Загора : книгоизд. М. Касабов, 1915. – 16 с. (Лирични хвърчащи листове ; № 1)

Посв.: На поета Николай Лилиев, поет на красота и девственост:

О, миг тържествен – миг божествен

за несъбудената плът,
пленена в прокълнатия път
на ужаса: да бъдеш девствен!
Текст на последна страница:
ЩЕ СЛЕДВАТ:

№ 2. РИХАРД ДЕМЕЛ – Преображенията на Венера.

№ 3. ЕМИЛ ВЕРХАРН – Песни на луди, Бунт и др.

№ 4. ПОЛ ВЕРЛЕН – Мистични разговори.

№ 5. ФРИД. НИЦШЕ – Дионисови дитирамби.

Всеки № от „Лирични хвърчащи листове” струва по 50 ст.

2.

Демел, Рихард. Преображенията на Венера : Venus Fantasia ; Venus Regina ; Venus Mystika. На бълг. от Г[ео] Милев. Стара Загора : книгоизд. М. Касабов, 1915. – 16 с. (Лирични хвърчащи листове ; №2)

Посв.: На Теодор Траянов, Поета на Regina Mortua et Sempiterna.

Текст на последна страница:

ИЗЛЕЗЕ № 1. СТ. МАЛЛАРМЕ – ИРОДИАДА.

Всеки № от „Лирични хвърчащи листове” струва по 50 ст. Отделно 23 особни номерирани екземпляра по 75 ст.

3.

Верхарн, Емил. Четири поеми : Песни на луди ; Бунт ; Рибарите на кон. На бълг. от Г[ео] Милев. Стара Загора : книгоизд. М. Касабов, 1915. – 16 с. (Лирични хвърчащи листове ; № 3)

Посв.: На поета Димчо Дебелянов.

Текст на последна страница:

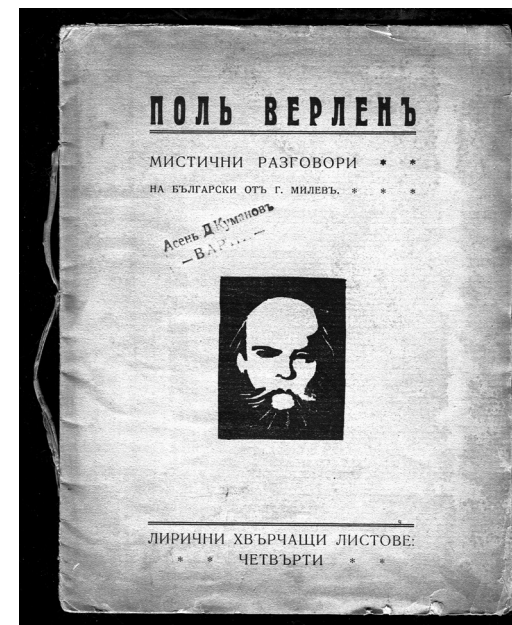
Излязоха от печат:

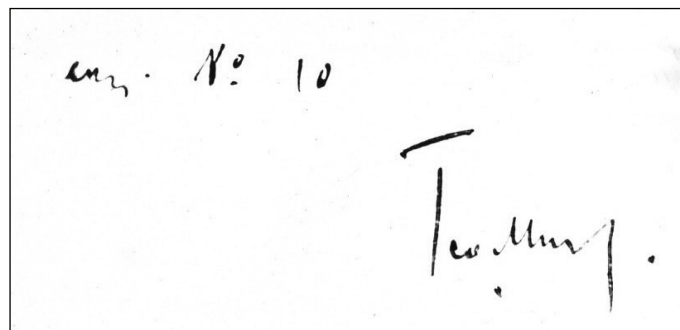
№ 1 – СТЕФАН МАЛЛАРМЕ – Иродиада.

№ 2 – РИХАРД ДЕМЕЛ – Преображенията на Венера.

Всеки № от „Лирични хвърчащи листове” струва по 50 ст.; отделно 23 особни номерирани екземпляра по 75 ст.

Особен екземпляр – вляво копринената лента. Екземплярът е бил собственост на Асен Д. Куманов от Варна. Публикува се за първи път, сборка на автора





Ръкописна номерация
на особения екземпляр.
Публикува се за първи
 път

4.

Верлен, Пол. Мистични разговори. На бълг. от Г[ео] Милев. Стара Загора : книгоизд. М. Касабов, 1915. – 16 с. (Лирични хвърчащи листове ; № 4)

Посв.: *На Людмил Стоянов, български поет.*

Текст на последна страница:

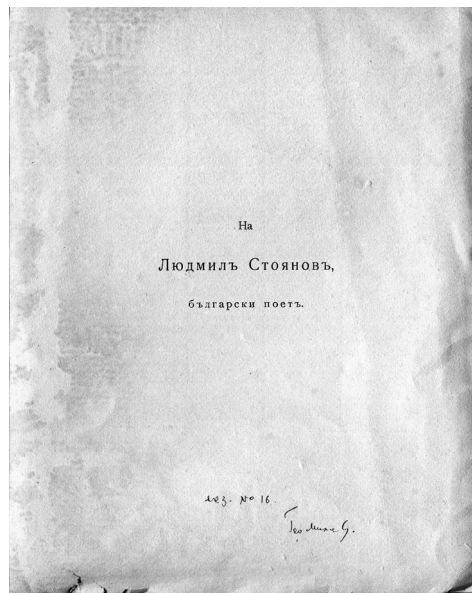
От „Лирични хвърчащи листове” излязоха:

№ 1 СТЕФ. МАЛЛАРМЕ – *Иродиада*.

№ 2 РИХ. ДЕМЕЛ – *Преображенията на Венера*.

№ 3 ЕМИЛ ВЕРХАРН – *Четири поеми (Бунт и др.)*.

Всеки № струва по 50 ст. Отделно 23 особни нумерирани екземпляри по 75 ст.



5.

Ницше, Фридрих. Дионисиеви Ди-тирамби ; Плачът на Ариадна ; Бедността на най-богатия ; Слънцето залязва. На бълг. от Г[ео] Милев. Стара Загора : книгоизд. М. Касабов, 1915. – 16 с. (Лирични хвърчащи листове; № 5)

Посв.: *На поета Николай Райнов – великият, който е създал легендите за Мелхиседек и Даниел.*

Текст¹ на последна страница:

От „Лирични Хвърчащи Листове” излезе цялата първа редица:

Ръкописната номерация е на страницата с
посвещението на Людмил Стоянов

¹ При описанието на № 5 бе ползван екземпляр, съхраняван в къща-музей „Гео Милев”, с любезното съдействие на уредника й г-жа Валя Сотирова. Този във фонда на НБКМ е с липсващи последни 4 страници.

№ 1 СТЕФ. МАЛЛАРМЕ – *Иродиада*.

№ 2 РИХ. ДЕМЕЛ – *Преображенията на Венера*.

№ 3 ЕМИЛ ВЕРХАРН – *Четири поеми (Бунт и др.)*.

№ 4 ПОЛ ВЕРЛЕН – *Мистични разговори*.

Че Гео Милев е обсъждал със съмишленици замисля си за ЛХЛ, говори и едно писмо² на Димчо Дебелянов до него от 28.I.1915 г.:

Пиши ми, когато почнеш да печаташ „Хвърчащите листове”. Дано намерят разпространение. Много лоши са времената, особено за литературата, та затова не мога да мина без това благопожелание.

На Димчо Дебелянов Гео Милев посвещава третия лист с преводите си на творби от Емил Верхарн. Преди това Димчо Дебелянов му пише³ на 6 март 1915 г.:

Много се зарадвах, като намерих тази заран на масата си писмото ти и втория от хв[ърчащите] листове. Защото разбирах, че ти си недоволен от мене. Мина ли ти вече? И Николай⁴ някога ми се понасярдваше за тия работи. Какво да правя? Аз не живея – аз горя, не, аз се пържа. Страдам от ненужна любов („бессильные строки ненужной любви”) и пиянствам неистово. По всички по-големи книжарници и будки в София са изложени хвърчащите лирически листове. Виждах ги у няколко души, студенти. Изглежда, че стотина екземпляра ще се продадат в София. Може и повече. Пак ти обещавам – ще се опитам да драсна в някой вестник няколко реда.

Че посвещението на третия номер от ЛХЛ – „Четири поеми: Песни на луди, Бунт, Рибарите на кон” от Емил Верхарн, на Димчо Дебелянов не е случайно, се изяснява от същото писмо на Дебелянов:

Колкото и да ми е неудобно да ти говоря за тия работи, моля ти се, ако поставиш посвещение на № 3, пиши цялото име, а не съкратено („ян”).

Т.е. да бъде изписано името Дебелянов, а не Дебелян..

№ 3 е бил отпечатан през март 1915 г., защото на 27 март 1915 г. Дебелянов пише⁵ на Гео Милев:

Завърнах се завчера [от Долна Баня] и едва днес ми връчиха пратката. С истинска радост разгръцах листовете, с истинско възхищение четох великолепно сложения на български Верхарнов „Бунт” и с истинско съжаление съжалих, че не успях да ти се обадя до днес.

² Дебелянов, Димчо. Съчинения в два тома. Т. 2, Проза, писма. състав. и ред. Елка Константинова и Надежда Александрова. София: Бълг. писател, 1987, с. 166.

³ Пак там, с. 168–169.

⁴ Николай Лилив.

⁵ Дебелянов, Димчо. Съчинения в два..., с. 170.



Корица и титулна страница (силно повредени и незапазени в цялост) на ЛХЛ, подвързани в една книга, сбирка на автора

От ЛХЛ се възхищава тесен кръг приятели на Гео Милев. Ето мнението на Николай Райнов, според писмо⁶ на Дебелянов от 7 април 1915 г.:

Николай Райнов си получи екземпляра с преводите на Ницше, благодари за честта⁷ и в един случаен разговор каза, че преводът [на Гео Милев] бил верен.

Всъщност през 1915 г. колцина са могли да оценят динамичния и изпълнен с планове 20-годишен младеж Гео Милев, както го е направил Димчо Дебелянов в едно писмо⁸ до Николай Лилиев от 14 януари 1915 г.:

Завчера пристигна в София Георги Милев и снощи ми беше на гости. Както виждаш, потръгна ми тази година – да ми гостувате все велики поети. Той е млад, млад и „plein d’ardeur”⁹. Така му казал Верхарн, когото той посетил в Лондон. Знае много работи, вдъхновено рецитира стихотворения на френски, на

⁶ Пак там, с. 171.

⁷ Петият ЛХЛ с преводи на Гео Милев на творби от Фридрих Ницше е посветен на Николай Райнов, преводач на „Тъй каза Заратустра: Книга за вси и никого” (1919).

⁸ Дебелянов, Димчо. Съчинения в два..., с. 151–152.

⁹ Plein d’ardeur (фр.) – пълен с плам.

немски, има големи планове за бъдеща литературна работа у нас – изобищо той е млад, млад, млад, и „plein d’ardeur”. Утре или в другиден ще си отиде в Заара.

От № 2 се съобщава, че обикновените екземпляри са по 50 стотинки, а отделно 23 особни нумерирани екземпляри – по 75 ст. Освен поотделно, петте книжки (в обем по 1 печатна кола, 16 с.) са били подвързвани и в общо тяло¹⁰. Особените (номерирани) бройки не са се отличавали по хартия или формат, но за разлика от обикновените са били пришити с копринена лента, за което научаваме от писмо на Гео Милев до баща му от 20 февруари 1918 г.:

Пратете ми 1 екз[емпляр] от моите Л[ирични] Х[върчащи] Л[истове] (заедно) и други [от] 5-те, поотделно, с лентите (от хубавото издание).¹¹

Според Георги Марков¹² освен поотделно „Лиричните Хвърчащи Листове” са се продавали и подвързани заедно в едно тяло. Разпространявало се и по-люксово издание за библиофили, което е имало обща корица и е било пришито със синя лента.

В писмо¹³ от 11 януари 1918 г. Гео Милев иска баща му да му изпрати в Берлин петте „Лирични Хвърчащи Листове”, отпечатани преди 3 години. Ако може по 2–3 екземпляра от всеки.

Запазени са коректури и по-късни редакции на книжката на Рихард Демел „Преображенията на Венера”, втора поред в поредицата „Лирични Хвърчащи Листове”, във фонда на Гео Милев, съхраняван в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”. Всички поправки са видни в запазените шпалти на Venus Regina.¹⁴ По-късно Гео Милев допълнително внася значителни поправки, вече върху страници от отпечатаната книжка. Такива има запазени за Venus Regina.¹⁵ Същото се забелязва и при Venus Mystika.¹⁶ А в предговора Милев поправя само заглавието – от „Епиграф: празнична вечер на декаданса” на „Пред празник”.¹⁷

Серията „Лирични Хвърчащи Листове”, от която са отпечатвани по 23 особени екземпляра, ръчно номерирани и подписани от Гео Милев, приключва с № 5, на последната страница на който е поместен следният текст:

¹⁰ Такава корица, допълнително отпечатана, притежава Петър Величков.

¹¹ Гео Милев, встъпит. ст., публ. и коментар Георги Марков. София: изд. на БАН, 1964, с. 281. (Литературен архив; 2)

¹² Георги Марков (1927–1987) – бълг. лит. критик, университетски преподавател и писател, изследовател на живота и творчеството на Гео Милев.

¹³ Пак там, с. 277.

¹⁴ НБКМ–БИА, фонд 26, а.е. 26, л. 23–33.

¹⁵ Пак там, л. 34–38.

¹⁶ Пак там, л. 40.

¹⁷ Пак там, л. 39.

Всѣки № струва по 50 ст. Отдѣлно 23 особни нумерирани екземпляри по 75 ст.

По много външни причини и прѣчки, произходящи отъ сегашното положение издателството приостановява съ настоящата книжка излизането на „Лирични Хвърчащи Листове“.

Текстът на последна страница на петия Лиричен Хвърчащ Лист

По много външни причини и пречки, произходящи от сегашното положение, издателството приостановява с настоящата книжка излизането на „Лирични Хвърчащи Листове“.

Книгоиздателство М. Касабов, Стара Загора.
1915.

Замисълът на Гео Милев, тогава 20-годишен, е бил далеч по-различен и по-масабен. От негово писмо¹⁸ от 28 юни 1915 г. до учителя му Емил Верхарн може да се предположи, че първоначално той е предвиждал преводите му да излизат в отделни книжки в серията „Лирични Хвърчащи Листове“. Милев пише на Верхарн:

Засега готвя антология на новите поети (френски, белгийски, немски, английски, датски, полски и руски) – един обемист том от 400 стр., сборник на всичките ми преводи, където ще бъдат включени и най-хубавите преводи на вашите стихотворения, които съм направил.

По-късно той съставя подобни антологии:

1. „Антология на жълтата роза: Лирика на злочеста любов“ (изд. „Везни“, 1922; „Антологична серия на лиричните рози“, кн. 1). В нея е включен преводът му на стихотворението на Емил Верхарн „Пред огнището на спомена“. Същото стихотворение Милев включва и в „Поеми“ от Емил Верхарн (изд. „Везни“, 1923; „Книги за библиофили“, № 7).

2. „Кръщение с огън и дух: Революционна антология“ (1923). Тук са поместени 4 стихотворения на Емил Верхарн – „Гости“, „Бунт (Надалеч един град: цял в тревога и бой на камбани...)“, „Бунт“ (Широкий път...) и „Рибарите на кон“. Преводите на „Бунт“ (Широкий път...) и на „Рибарите на кон“ излизат най-напред в № 3 на „Лирични Хвърчащи Листове“.

3. „Антология на българската поезия“ (изд. Филип Чипев, 1925).

1.2. „Избрани поеми“ от Едгар По

Това е първата книга на издателство „Везни“ и на серията „Книги за библиофили“. Гео Милев замисля да основе издателство още преди да замине на лечение в Берлин. Дотогава като издател се посочва книжарницата на Мильо Касабов,

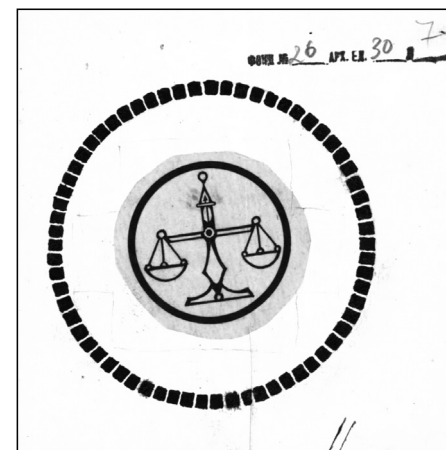
¹⁸ Милев, Гео. Избрани произведения в два тома. под ред. на Георги Марков и Леда Милева. предг. и бел. Георги Марков. Т. 2, Статии. Писма. София: Бълг. писател, 1971, с. 375.

баща му, в Стара Загора. За колебанията му как да се казва то, разбираме от писмо¹⁹ до баща му от 11 януари 1918 г.:

Ако се почне работа, измени името на фирмата и библиотеката от „Меркур“ на „Везни“ или „Пантеон“, което повече ти се харесва.

За име на новото издателство обаче е предпочетено „Везни“ вместо „Пантеон“. Историята на емблемата на „Везни“ може да се проследи в кореспонденцията между Мильо Касабов и Гео Милев.²⁰ В писмо от 3 февруари 1918 г. Гео пише:

Недопреведената част от Боало²¹ ще ти бъде изпратена отделно след няколко дни. Толкова много време трябваше да тичам вчера и днес, че не успях да видя Ек[атерина] Кар[авелова] и да направя клишетата – взните и колелото²². Може би ще накарам Ник[олай] Р[айнов]²³ да ги направи. Ако не – ще бъде на първо време без тях; или – дано някой направи колелото там от дърво.



Оригиналът на емблемата на издателство „Везни“, съхранява се в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

¹⁹ Гео Милев..., с. 281.

²⁰ Крайният вариант на емблемата се съхранява в: НБКМ–БИА, фонд 26, а.е. 30, л. 7.
²¹ Боало. Поетично изкуство. Прев. [с предг.] Б. Лавров. Стара Загора: Везни, [1918] (Ст. Загора: печ. и книж. Светлина), 1918. – 50 с.; 18,5 см. (Библиотека Везни; № 2)

²² Това са елементите на емблемата.

²³ Гео Милев посвещава на Николай Райнов „Ницше“ – петия лиричен хвърчащ лист (1915), с посвещението: „На поета Николай Райнов – великият, който е създал легендите за Мелхиседек и Даниел“. Н. Райнов превежда „Гъй каза Заратустра“ (1919). Запознава ги Димчо Дебелянов. На 7 април 1915 г. Дебелянов пише на Милев, че е предал на Райнов книгата за Ницше и той благодари за честта и в един случаен разговор каза, че преводът бил верен ... после бих ти казал, че е време да се прошеташ до София, макар и за малко... На 11 април 1915 г. Николай Райнов пише на Николай Лилив: Милев беше вчера у София, та се видяхме: добър човек, може би знае доста, не ми го диг фатат очите... Вж Фурнаджиева, Елена. Гео Милев (1895–1925): Летопис на неговия живот и творчество. София: изд. „Макрос“, 2005, с. 94. (Къща-музей „Гео Милев“ – Стара Загора)

В писмо²⁴ от 9 февруари 2018 г. дообяснява на баща си и му съобщава, че е писал от Берлин за везните и кръга на Райнов, понеже не успял да го види в София, преди заминаването си. Клиширането им щяло да се забави, затова емблемата вероятно щяла да се употреби по-нататък, за следващите книжки. В отговор на ядосания Мильо Касабов, че не е клиширал емблемата в Берлин, Гео пише:

*Тук може, но мъчно (и бавно) е изпращането. Все пак завчера нарисувах кръга и емблемата и ги пратих на Николай да ги клишира и ти прати клишетата; сигурно ще сварят; ако не – почакайте ги; или пък – ще бъде и без тях.*²⁵

На 31 май 1919 г. подробно запознава баща си с проекта²⁶ си за Библиотека „Везни“:

Тате, току-що щях да отивам да нося някои от преводите си на други и получих писмото си с кръж[елното] свидетелство²⁷. Не е работата там, че не можем да се споразумеем с писма, но че въобще не можем да се споразумеем и разберем. Онзи ден ми повръщаш преводите и ми пишеш едно, а сега – друго. Затова – да си поставим ясно и категорично въпроса и да си отговорим положително: да или не; ще вършим ли някаква работа, или ще сложим точка на всякакво издателство и пр. Ако ще продължаваме работата на „Везни“, трябва да ти кажеш следното:

1-во. Мострите от цветна хартия, които ми пращаш, не стават за нищо; то е хартия за корици, но не и за печатане.

2-ро. В такъв случай – няма да започваме никакви „Прочетни б[иблиоте]ки“, а трябва (ако може и ако искаме) да продължим б[иблиоте]ка „Везни“.

3-о. Никакви правописни и пр. речници не мога да сглобявам; защото не ми е то работа и защото няма нужда от такива (има и у „Глобус“, и у „Паскалев“).

4-о. Трябва да се разберем по въпроса за хонорара; ако тук плащат повече, никой няма да се съгласи да ти превежда за 30 и 50 лв. [за] кола; това беше едно време, но не и сега. Тук плащат средно по 100 и най-малко по 80 лв. [за] кола от 32 малки страници; така че мога да намеря преводи само на тази цена – между 80 и 100 лв. за кола. За стихове по 50 ст[отинки] на стих (така пазарих за Хайне²⁸ – 350 лв. всичко, 30 стихот[ворения] – 500 стиха, реда). Така че трябва да си направиш тази сметка и да ми предоставиш [да] намирам преводи на тази цена (80 до 100 лв.), като смятам, че нашата кола е по-малка (и по-едър шрифтът, а не гъст като Паскалевата напр.)

²⁴ Гео Милев..., с. 279.

²⁵ Гео Милев..., с. 281

²⁶ Гео Милев..., с. 317–318; Вж ориг. в: НБКМ–БИА, ф. 26, а.е. 50, л. 5–6.

²⁷ Свидетелството му е необходимо за сватбата му с Милица (Мила) Керанова. Мильо Касабов не я иска за снаха, защото е артистка, и отказва да присъства на ритуала.

²⁸ Хайне, Хайнрих. Избрани песни и романци. на бълг. от Г. Милев. София: Цвят, 1919. 2, 60 с. (Библиотека Цвят; № 61)

5-о. Цената на книгите можеш и трябва да повишиш, тъй като хартията ни е по-хубава от хартията на другите издатели и тъй като неотдавна Атанасов²⁹ напр. пуца в продажба Шопенхауер³⁰ от размер 5 коли за 5 лв. Така че нашата кола би трябвало да бъде най-малко по 90 ст.–1 лв. Значи „Манфред“ – за 4 лв., Хайне – за 3 лв., „Кит[айски] легенди“ (3 коли) – за 3 лв. и пр. Ако ти се вижда, че на такава цена книгите няма да вървят, можем да намалим формата наполовина, т.е. да стане колата двойна по 32 стр., за да изглеждат книгите по-дебели. Но не бих препоръчал това менене на формата.

Така че виж и разпреди за продължаване на библ. „Везни“ и при пълно съгласие с това, което изложих тук, отговори ми телеграфически с едно „да“, за да зная да не си давам преводите другаде. За моя хонорар лично ще гледам да се задоволя най-малко със 100–200 лв. [...] Ако не дам преводите си на тебе, искат ми ги отвсякъде и имам дори две предложения за „Хамлет“³¹. Паскалев ми дава по 200 лв. на кола за него, т.е. всичко 2000. Получих 500 лв. за „Манф[ред]“³². Ще чакам отговора ти за продължението на работата ни.

*Много здраве на всички
Георги*

*Печата ли се „Манфред“?
Отговори за всичко незабавно.*

За пръв път Гео Милев споменава за „Книги за библиофили“ в писмо от 2 юни 1919 г.:

...писах да купиш от хартията, която ми беше изпратил за образец. Тя ще ни служи за „Кн[иги] за библ[иофили]“. [...] Утре ще склуча пазарлък за Ед[гар] По.³³

Три дни по-късно, на 5 юни 1919 г. иска от баща си да не му се бърка в подбора на заглавията за Библиотека „Везни“, т.е. Мильо Касабов да печата всичко, което синът му препоръчва и да не му налага други заглавия:

Аз зная най-добре какво трябва да се печата, за да се закрепи библиотеката.

²⁹ Стоян Атанасов (6.VII.1881–3.X.1964) – издател с трайно и продуктивно присъствие през първата половина на XX в. Вж **Българска** книга: Енциклопедия. състав. Ани Гергова. София; Москва: Пенсофт, 2004, с. 46.

³⁰ Шопенхауер, Артур. Що е човек?: Що е любов? Що е смърт? прев. от нем. под ред. на Николай Райнов. София: Библ. Самообразование на Ст. Атанасов, 1919. 94 с. (Най-хубави книги; № 16–20)

Загл. на 2. изд. (1928): Що е човек, любов, смърт?

³¹ Шекспир, Вилиам. Хамлет: принц Датски. прев. от англ. Гео Милев. Стара Загора: Везни, [1919]. 178 с. (Библ. Везни; № 1)

³² Байрон, Джордж Гордън. Манфред: Драмат. поема. прев. в стих. от англ. ориг. Гео Милев. Стара Загора: Везни, [1919]. 80 с. (Библ. Везни; № 9)

³³ Преводачът е Георги Михайлов. Вж Гео Милев..., с. 319.

Ако не провърви работата с библиотеката за библиофили, щял да включи книгата на Едгар По в Библиотека „Везни“.³⁴

На 7 юни 1919 г. пише³⁵ на баща си какви ще бъдат разносните по издаването на поемите на Е. По:

Пазарлъкът за Ед. По възлиза общо на сума 3400³⁶. Хартия намерих отделно: грапава канцеларска, която ще получа (надявам се) по 55 лв. топа, 400 листа. Печат: за кола 8 стр[аници] 280 лв. = 1680; за цветните клишета (печат и хромовата хартия) 400 лв.; за корица мека (но оригинална), черна – 295 лв. Клишетата, мисля, че ще струват около 300 лв., т.е. всичко 3400.

В следващото си писмо³⁷, от 12 юни 2019 г., уточнява, че „Библиотека за библиофили“ няма да е за печалба, а за реклама:

За „Б[иблиотека] на б[иблиофилите] не съм намерил хартия, но ще потърся още. Цената ще зависи от цената на хартията. Аз съм на мнение да не дириш печалба от нея, а – само за реклама. Парите си ще изкараме, разбира се. И ще се продаде скоро, сигурен съм. Хонорари няма да плащаме за това хубаво издание – уговорих.“³⁸

На 26 юни 1919 г. съобщава на баща си, че „Поеми“ от Едгар По ще се печата в Придворната печатница:

Тате,

Аз очаквам от тебе пари, за да сключа пазарлък с Придв[орната] п[ечатни]ца за Ед. По, а ти пишеш послания – дълги и широки, пълни със съмнения и сметки, като че ли се боиш, че ще те изиграя. Аз казах на мама главното и тя ти го е предала. Няма какво да ти пращам образец от книгата – защо е нужно това? Щом аз я харесвам, значи хубава е. Дебела като тази отворена картичка, (разбира се, не е картон), бяла с кремов оттенък, 56/76, т.е. от 1 лист – 2 коли; колата ще бъде (хартия и печат) по 400–500 лв. Какво повече? Трябва да имаш доверие и да знаеш, че сам ще гледам да излезе всичко по-евтино, най-много до 3000 лв. Затова трябваше веднага да ми пратиш пари. Телеграфирам ти днес да ми пратиш предварително за тази работа 800 лв. Дано ги пратиш, ако не: след получаването на настоящото писмо прати ги веднага. Не трябва да се губи време, защото книгата (хартията) в Пр[идворната] п[ечатница] е в ограничено количество и може да изчезне. А трябва непременно да почнем „Книги за библ[иофили]“.

³⁴ Гео Милев..., с. 319.

³⁵ Пак там, с. 320.

³⁶ За сравнение: 1000 лв. плаща Гео Милев за наем за квартирата си в София.

³⁷ Съхранява се в къща-музей „Гео Милев“, Стара Загора. Вж Гео Милев..., с. 321.

³⁸ С преводача Г. Михайлов

Два дни по-късно, на 28 юни 1919 г., Гео Милев съобщава, че е получил записа от 1000 лв. за „Поеми“ от Едгар По. За момента не може да определи каква да е цената й.

Сагата около отпечатването на „Поеми“ продължава в писмо от 3 юли 1919 г.:

С Ед. По не съм направил нищо, тъй като хартията в Пр[идворната] п[ечатница], се е свършила; хората са напечатали на нея акции. Причината е твоето дълго и фатално двоумение, поради което не ми прати парите веднага след като ти е казала мама. Всичко беше на сметка: и качество, и цена. Ще подиря по складовете. Ако не намеря, ще печатам на дебели листови канц[еларски] формат (8 стр. кола). Пак ще бъде добре. Ясно е, че не можем да се откажем, след като сме вече обявили в каталога. Днес ще дам обявленията във вестниците. Друг път не обременявай мене с тази работа, а Стефан³⁹.

Според писмо от 8 юли 1919 г. е започнал наборът на „Поеми“ от Едгар По. Гео Милев определя цена от 7 лв. и иска от баща си да му прати пари за хартия.

Гео Милев е имал спор с баща си относно цената на отпечатването на „Поеми“. Цената се вижда солена на Мильо Касабов. На 9 юли 1919 г. Гео Милев му пише, че *...трябва преди всичко... да направим издателството известно*. Парите, които му иска, са за работата и не е необходимо Касабов да се съпротивлява:

Аз ръководя работата и ако ти си издател, аз ти уреждам, аз ти създавам издателството.

Още подробности за спора между баща и син има в писмо от 10 юли 1919 г.:

Тате, вчера ти писах подробно в отговор на последната ти отвор[ена] карта, а тази сутрин получавам телеграма, с която ми съобщаваши, че не си съгласен със сумата 280 лв. за 8 стр[аници]⁴⁰. Такива са цените тук – никъде не работят евтино. Аз нямам никакви основания да мисля, че съм измамен, напротив: печатницата смята [за] plus това и 5% увеличение, когато издателят сам си доставя хартията, а това на мене не е сметнато. Нещо повече: сега тук всеки ден печатните цени се увеличават, след 3–4 дена ще бъдат увеличени още с 20%. Така стои тази работа. А 280 [лв.] е скъпо още и затова, че е петит, 40 реда на стр[аница].

Но не е печатът, който ще хвърли сума, а илюстрациите – клишетата и отпечатване на хромовата хартия. Писах ти вчера, че ще видя за литография, но не излезе, понеже имат много работа; впрочем [с] клише е по-хубаво.

Според последната ни сметка, ще ни струва екз[земплярът] – по 4,62 [лв.]. Цена 7–7,5 Ед По може да понесе. 800 дори до 1000 екз. не са никакъв риск. Ако ти се вижда скъпо 280 лв., можеш да възразиш само едно: че не бива да печатаме

³⁹ Стефан Стефанов – син на пътуващия книжар Спас Стефанов, който разпространява Библиотека „Везни“. (Бел. – Г. Марков. Вж Гео Милев..., с. 322).

⁴⁰ Т.е. за печат на 1 кола.

при тази скъпотия; обаче, както казах толкова пъти, трябва! Трябва за реклама на самото издателство.

Впрочем нищо не рискуваме, а за достигане на рекламната си цел, трябва да печатаме тази книга. Подписал съм условие с Пр[идворната] п[ечатни]ца срещу предплата от 600 лв. Трябват ми сега пари, за да купя хартията.

Георги

Смятам, че може би всичко ще излезе 5 коли по 8 стр., а не 6, т.е. по-евтино. Знай, че ми е известно как печатат други издатели.

Баща му е ужасен от цените за печата на „Избрани поеми“ от Е. По, видно от писмата между 11 и 14 юли 1919 г.⁴¹ Ако Мильо Касабов се откаже от изданието, тогава Гео ще поеме разносните от заплатата си, която ще получи от Военното министерство.

София, 11 юли 1919

Тате, получих днес писмото ти, в което се ужасяваш от скъпата цена на печата. Вчера аз ти писах по този въпрос и повтарям днес, че не мога да ти предположа нито грешка, нито изиграване от страна на Пр[идворната] п[ечатни]ца. Така си е. Скъпо не скъпо, както ти съобщих, аз съм свързал условие за тази работа, която е започната и трябва да се довърши. Ако ти (както се досещам по тона на писмото ти) въпреки това се откажеш от работата, аз ще я печатам на свой гръб с парите, които ще получа днес от В[оенното] м[инистерств]о и от които се готвех да изплатя пианото на Ганя. Сметката за книгата е такава: ще ни дойде 1 екз. по 4 лв., ако печатам 1000 (и затова ще печатам 1000). Цената ѝ може да бъде 7 или 7 ½, дори 8 лв., за да остане повече печалба и да може да се плати 100–200 лв. хонорар на автора. За красотата на изданието отговарям аз.

Очаквам да ми пратиш парите, нужни за хартията и пр.

София, 14 юли 1919

Тате,

Телеграфирах ти да ми пратиш парите, нужни за Едг[ар] По, тъй като 1-во и главно: не е възможно да се развали сключеното условие, срещу което съм внесъл и 600 лв. аванс, 2-о, че макар и скъпо, пак трябва да изкараме книгата, само за рекламиране името на издателството. Парите поисках телеграфически, понеже трябва да се купи вече хартията, защото тези дни ще се печата 1-ва кола. При тази скъпотия ще трябва занапред да намалим малко лукса на бъдещите номера „За библиоф[или]“.

⁴¹ Гео Милев..., с. 324–325. Людмил Стоянов не дава своя стихосбирка, която да бъде издадена в „Книги за библиофили“.

На 24 юли 1919 г. Гео пише⁴² на баща си, че не е съгласен с искането му да ограничат работата в издателство „Везни“:

Тате, тъкмо тогаз, когато аз кроя и смятам по какъв начин да се закрепя здрави, издигне и реномира издателството [„Везни“], получавам от тебе картичка, смисълът на която е: че трябвало, вместо да разширим малката си досега работа, да я ограничим.

Мильо Касабов е притеснен, че нямат продажби, а синът му го успокоява по-нататък в писмото си, че е поради летния сезон. Дори големите издатели – Александър Паскалев, „Мозайка от знаменити съвременни романи“, „Цвят“, Стоян Атанасов не се отчайват от летния спад, а работят трескаво с издаване на книги през есента. Отново припомня на баща си, че само когато издателството „Везни“ бъде забелязано, само тогава ще е възможно да изисква от книжарите да му плащат предварително – с наложен платеж. И продължава:

От това, което казвам, следва: че безсмислено би било да спираме работата, а напротив, трябва да я усилим; иначе – значи пак да пропуснем още един сезон. Печалбите идат не от една книга, която да чакаш да се изпродаде, а от много едновременно, защото книги не се продават наведнъж.

Аз дори мисля: за популяризиране и закрепване на изд[ателството], да започнем едно малко литературно художествено списание от една кола с име „Везни“, което ще обърне внимание върху името си чрез избраното си сътрудничество. Този въпрос е належащ, тъй като септември наближава. Трябва да се реши и подготви работата. Отговори. Ако хартията ни е свършена, ще трябва да се намери нова: имало тук по 9 лв.

В същия ден, 24 юли 1919 г., Гео Милев пише писма на Людмил Стоянов и Иван Хаджихристов.

Иска от Людмил Стоянов да му каже какво ще е заглавието на новата му книга⁴³, която да включи като номер в новата серия „Книги за библиофили“:

Слушай що: обади ми незабавно заглавието на бъдещата си нова книга стихове, за да я обявя като бъдещ № на новата серия „Книги за библиофили“, първата от които „Избр[ани] поеми“ от Ед. По, прев[ел] Михайлов Г., излиза наскоро от печат – красиво издание.

С друго писмо⁴⁴, писано в същия ден – 24 юли 1919 г., предлага на Иван Хаджихристов да му издаде стихосбирка или само поемата му „Гибел“ в новата серия

⁴² Пак там, с. 326–327.

⁴³ Институт за литература при БАН, ф. 16, инв. № 48.

⁴⁴ Гео Милев..., с. 328.

„Книги за библиофили”. Споделя кои автори⁴⁵ има намерение да включи в сери-
ята:

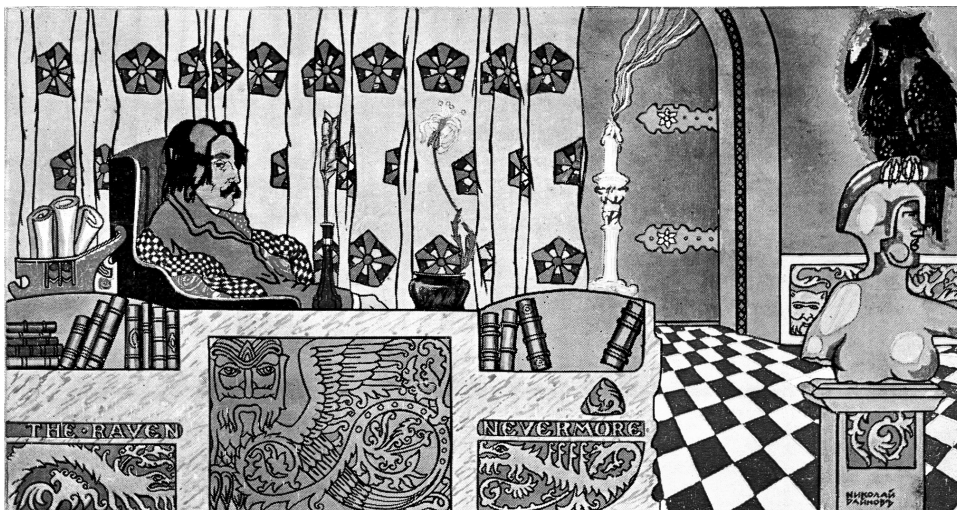
Драги Иванчо,

Докато се мъчех да те издира – оттук, оттам – де си, ето че ти сам (сякаш по
давлението на някаква индукция) ми изпращаш сам ехо. Ами какво правиш в
Шипка? Какво те е завлякло там? Любов ли, страст ли, отчаяние ли? Изненадай
ме с нещо! Нещо ново, неизвестно. Но слушай що: за к-во „Везни” имам предвид
твоите стихове или пък отделно „Гибел” – за новата разкошна серия „Книга
за библиофили”, дето излиза Ед. По (не мой превод обаче!) и дето ще следват
оригиналните стихотв[орни] сборки от Л. Стоянов, Ясенов, Яворов и пр. Така
че – стягай се!

Иван Хаджихристов отговаря утвърдително на предложението 3 дни по-късно,
но негова книга не излиза в „Книги за библиофили”.

На 30 юли 1919 г. Гео Милев изпраща на баща си пробен отпечатък от „Избрани
поеми” и от цветната рисунка към книгата на Николай Райнов по стихотворение-
то „Гарванът”. Отпечатъкът на рисунката щял да бъде по-качествен при печата от
изпратеното, на хромова хартия, на отделен лист, който щял да бъде прилепен към
черната и твърда корица. Прошнуроването на книгата с коприна щяло да струва
не 1000 лв, както си мислел **Мильо Касабов**, а 75 лв или 100 лв, ако коприната е
в повече. До седмица книгата⁴⁶ щяла да е отпечатана:

Тате, изпращам ти отделно пробен отпечатък от Ед. По + пробен отпеча-



Рисунката на Николай Райнов

тък от рисунката на Николай Райнов. За цветната рисунка: тя не е хубаво от-
печатана от цинкографите, тъй като не е тяхна работа – печатницата ще го

⁴⁵ Изброените автори не участват в „Книги за библиофили”.

⁴⁶ **Милев**, Гео. Съчинения в пет тома. Т. 5, Писма и документи. предг., състав. и бел.
Георги Янев. София: Захарий Стоянов, 2007, с. 321.

направи, разбира се, по-хубаво и както трябва; на хромова хартия, отделен лист
(формат на книгата), който ще бъде прилепен към 2-ра стр., като не се смята
първият празен лист, който (както и последният празен) ще бъде прилепен към
корицата – черна, твърда. Прошнуроването с коприна ще струва не 1000 лв.,
както мислиш, а 75 или 100, ако сложим повече. До една неделя книгата ще бъде
готовна. Исканите пари 600 лв. ми изпрати веднага, собствено прати ми 800, за-
щото ще трябва да платя ½ от хонорара за следните 3 номера от библиотека
„Везни”.

Сагата с „Избрани поеми” от Е. По приключва и това се разбира от писмо⁴⁷ на
Гео Милев до баща му от 3 август 1919 г.:

За Ед. По.

Отпечатан е вече цял, включително и корицата (черна: отпред подписът на
Ед. По, отзад везничките⁴⁸, със златно); утре се донепечатва цветната илюс-
трация и скоро ще бъде всичко готово. Само едно: поради някакво недоразумение
в печатницата – макар че беше уговорено – отпечатани са 800 вм[есто] 1000 екз.,
което за нас има това значение, че се намалява печалбата от 1000 на 800 лв,
тъй като 1000-ата екз. щяха да ни струват почти толкова, колкото и 800-те.
Но свършило се е вече. Ако можех лично да надзиравам печата, това нямаше да
стане, – но не можех.⁴⁹ Всичко друго е хубаво и наред. Книгата ще бъде с много
хубав вид – особено я отваря корицата, а също и цв. илюстр[ация]. Цената ѝ ще
бъде 6,50 лв или 7,–.

Приблизит[елно] сметката е следната:

Печат – 1400

Клишета – 435

Хартия – 600 (без нещо, понеже ще артиса от купената за 1000 екз., която
– артисалата – ще видя да сменя с друга за писане за себе си; това ще може да
стане)

Корица – 1295

Тел за подшиване – 80

Черв[ен] печат на вътрешната корица (Ед. По) – 75

Шнур – 75

Хонорар – 240 (условил съм 300, но ще видя да го намаля на 240, които съм дал,
като туря за причина това, че вм. 1000 излизат 800 екз.)

Вс[ичко] – 3200, т.е. 1 екз. щеше да струва 3,20, ако бяха излезли 1000 екз., сега
обаче ще струва по 4,–; ако оставим цена 6,50 (30 %), остава печалба на екз. 55
ст[отинки] = 400 лв; ако оставим цена 7 лв, печалбата ще бъде по 90 ст. = 720
[лв], – или кръгло 700,– [лв].

За всичко това (за това изменение на сметката) е виновна печатницата и
моят цирей, който не ми позволи да надзиравам работата, както трябваше. Съ-
общи ми сега – само по-скоро, преди да раздадем книгата тук по книжарите,
– каква ще бъде цената ѝ, дали 6,50 или 7,–, макар че то е много, но все пак не

⁴⁷ **Гео Милев...**, с. 330–331.

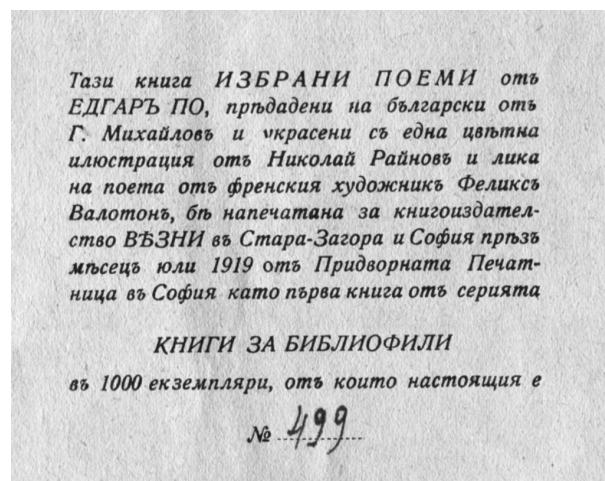
⁴⁸ Емблемата на издателство „Везни”.

⁴⁹ Излиза му сляп цирей на здравата вежда. Опериран е веднага – по време на пе-
чата на „Избрани поеми”.

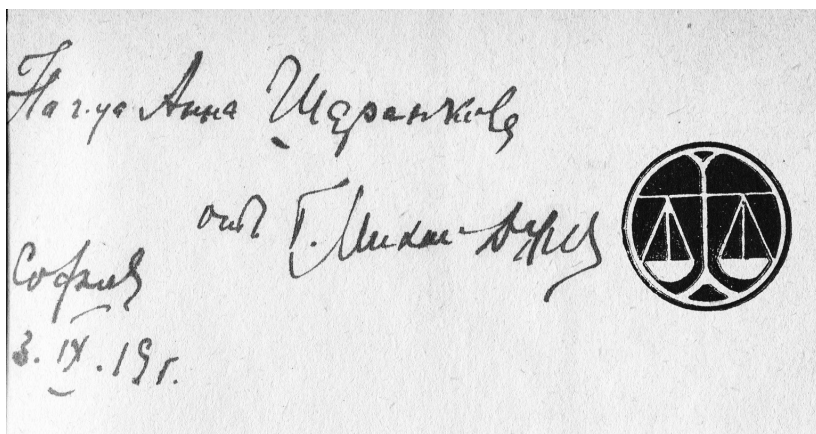
прекалено много, тъй като това не е обикнов[ена] книга, а със златен, червен и цветен печат, още повече че онези, които ще купят тази книга (която не е за всички), ще дадат и 7,— и 6,50 по еднакъв начин.

Три дни по-късно, на 6 август 1919 г., пише⁵⁰ на баща си, че първите екземпляри от изцялото издание на Едгар По се разнасят по книжарниците. Гео Милев му съобщава, че ще му изпрати 1 екз. и той ще види, че:

...книгата има изящен вид според някои, които видяха вчера първия готов екз. — дори това е най-хубавата българска книга. А когато им казах, че цената ѝ е 8



Ръкописна номерация от Гео Милев на екземпляр № 499, сбирка на автора



Автограф на преводача Георги Михайлов за Аня Шаранкова, бесарабска българка, 3.IX.1919 г., върху екземпляр № 499

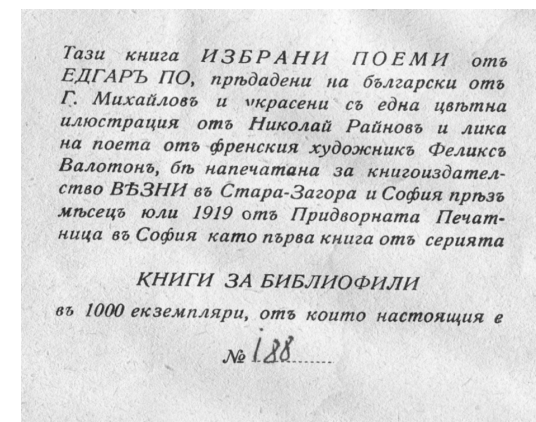
лв, отговориха ми, че не зная какво правя; по мнението на много сериозни хора

⁵⁰ Гео Милев..., с. 336.

цената трябва да бъде 10 лв и 800[-те] екз. ще се разграбят като топъл хляб. Затова реших и се установих цената да бъде 10 лв. Днес или утре може би ще я разнесем по тукашните книжари.

Целият тираж на „Избрани поеми“ е ръчно номериран от Гео Милев със синьо мастило. Оказва се обаче, че има номерации и над 800, но не с почерка на Милев, а вероятно на баща му или на собственика върху някой макулатурен екземпляр. Така например, екземплярът в общия фонд на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е номериран като 83-ти поред. Преди да се озове в НБКМ, е бил в библиотеката на Народно читалище „Постоянство“ в гр. Лом, според печата на последната страница.

В библиографските описания на Националната библиотека тиражът не е коригиран от 1000 на 800 екземпляра, включително и в sobiss, което води и до грешки



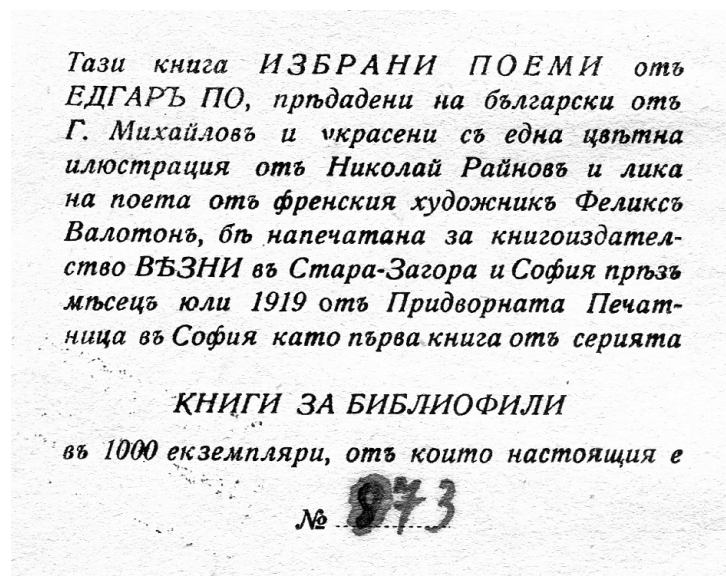
Номерация на екземпляр № 188 от Гео Милев, сходна по цвят на мастилото (синьо) с номерация на екземпляр № 499, сбирка на автора

от страна на изследователите. Така проф. Ани Гергова пише:

Оповестеният за „Избрани поеми“ на Едгар По тираж от 1000 екземпляра по всяка вероятност е имал достатъчно одобрителен прием, защото още на следващата — 1920 г., същата печатница отново пуска на книжния пазар издание⁵¹, от което 100 екземпляра са пак на луксозна хартия и са предназначени пак за библиофили. А няколко години по-късно, през 1926 г., „Поеми“ се появява вече с рисунки на Сирак Скитник — многозначителен факт за развитието на българската илюстрация.⁵²

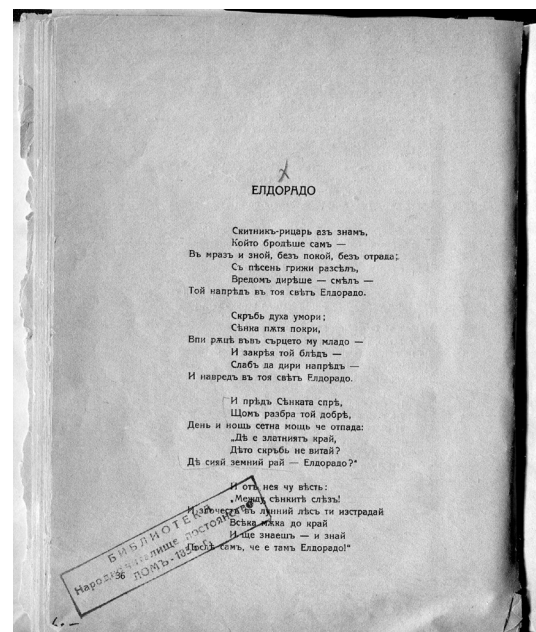
⁵¹ Авторката греша. Второто издание не е на „Везни“, а е на преводача (със съкратено заглавие): По, Е. Поеми. на бълг. от Г. Михайлов. София: [Придворна печ.], 1920. 36 с.; 6 л. ил.

⁵² Гергова, Ани. Библиофилът Гео Милев. — В: Гергова, Ани. Книжовни пристрастия. София: Унив. изд. „Св. Кл. Охридски“, 2000, с. 184.



На 18 август 1919 г. Гео съобщава на баща си, че за 2–3 дена са продадени вече 100 екз. от „Избрани поеми“ (книга 1 от „Книги за библиофили“).⁵³ В последния ден на март 1920 г. Гео Милев пише на баща си, че Георги Михайлов, преводачът на „Избрани поеми“, иска да прави другаде второ издание. Пита Мильо Касабов дали са продадени всички екземпляри или са на консигнация. А също и дали да направят те второ издание. На 29 април 1920 г. Гео Милев обяснява на баща си с писмо, че е уговорил с Георги Михайлов второ издание, като за първото и второто (при тиражи по 1000 екземпляра) трябва да му изплатят 900 лв. Хонорарът

⁵³ Константин Константинов дава положителна оценка на художествено-то и полиграфическо оформление на „Избрани поеми“ от Е. По. Вж *Златорог*, 1920, бр. 8, с. 707–708. Той определя изданието като изящно и издържано стилно; достойно за голямата любов и преклонение пред делото на великия чужденец.



Екземпляр № 873, последна страница. Печатът е на библиотеката на Народно читалище „Постоянство“ в Лом, долу вляво – цифрата 6, вероятно лева.

трябвало да се изплати веднага, защото Михайлов нямал пари. Гео Милев успокоява баща си, че второто издание⁵⁴ няма да стане амен сега, веднага, а после⁵⁵.

Ще проследим набелязваните следващи номера на „Книги за библиофили“, от които нито един не се осъществява:

1. Тъй като успехът е насърчителен, Гео предлага на баща си за втора книга да издадат стихосбирка на самоубилия се през 1911 г. поет Димитър Бояджиев:

...мисля, че успехът на Ед. По е насърчителен за „Библиотека за библиофила“ и ще трябва да изкараме нова книга (хартия от същата има). Дори в тази библиотека има повече сметка може би, отколкото в библиотека „Везни“. № 2 от „Библиотека за библиофила“ ще бъдат стихотворенията⁵⁶ на Дим. Бояджиев, има го в антологията на Подвързачов; разноските ще бъдат максимум 3000–3200 лв., цената 7 лв. (48 стр.).⁵⁷

2. Третата книга от „Книги за библиофили“ Гео предвижда да бъде „Песните на Билитис“ от Пиер Луис, автор на преведената от Димчо Дебелянов „Афродита“, която излиза за пръв път през 1911 г. и е имала голям успех. Според Гео „Песните на Билитис“ ще има голям успех – може да печатаме 2000 екземпляра с цена 10 лв.⁵⁸

3. През октомври 1919 г. Гео Милев пише на баджанака си Иван Радославов, литературен критик и близък на Теодор Траянов: *Хр. Ясенов печата книга стихове „Рицарски замък“, наше издание, в разкошната серия „Книги за библиофили“, от която е излязъл № 1 „Избрани поеми“ на Ед. По, превод на Жорето.*⁵⁹ Стихосбирката обаче е отпечатана от „Т. Ф. Чипев“.

Неномерирани издания от „Книги за библиофили“

Предмет на тази статия не е цялостен анализ на издателство „Везни“, а библиофилските издания на Гео Милев и поредицата „Книги за библиофили“. Разгледахме историята на първата книга: „Избрани поеми“ на Едгар По.

Книга № 2 е албум с репродукции на Стоян Райнов, издаден по случай негова изложба.⁶⁰

⁵⁴ „Везни“ не отпечатва второ издание.

⁵⁵ Гео Милев..., с. 358.

⁵⁶ Посмъртната стихосбирка на Димитър Бояджиев излиза по-късно, през 1927 г., събрана от Елин Пелин (авт. на предг.) и издадена от Филип Чипев.

⁵⁷ Писмо от 30 август 1919 г. Вж Милев, Гео. Съчинения..., с. 235.

⁵⁸ Книгата е издадена през 1920 г. от агенция „Китка“, в превод на Димитър Хр. Велев.

⁵⁹ Милев, Гео. Съчинения..., с. 256.

⁶⁰ Стоян Райнов: [албум с репродукции]. Стара Загора–София: Везни, [1919], [София: Придворна печ. Акц. Д-во]. 1 албум (20 с. непг.): с ил.; (Книги за библиофили; 2) Без каре.

Предг. на Стоян Райнов е датиран – 1.XI.1919 г.

Гео Милев се е надявал, че албумът ще се купува от разглеждащите картините по време на въпросната изложба.

На 10 октомври 1919 г. той пише на баща си за хода на работа и за съответните разходи за албума на Стоян Райнов:

Говорих в печатницата за албума на Ст. Райнов. Върху дебела илюстрационна (нехромова) хартия, формат 63/95, разрязан на 3 части, от които ще се получат 3 коли по 16 стр., формат 15 ½ (15 ½ + още 4 стр. = 20 стр. + корица ще струва 2200 лв.; + клишетата 350 лв. (не вярвам повече), всичко = 2550 лв.). Ще бъде в 1400 екземпляра и тези цени са за 1400, защото няма повече от тази хартия; има само 600 листа 63/95. Аз я ангажирам, като смятам, че ще се съгласиш с тези цени, защото при цена 3 лв. печелим 1,82 на екземпляр, т.е. всичко 1600, а при 4 лв., което е възможно, защото албумът ще бъде много хубав, 2,82 на екземпляр – всичко 3000 лв.

Освен това отделно 50 разкошни екземпляра върху хромов картон (за печат същите пари, а само за хартията, картона, по 2.80 на екземпляр), които 50 екз. ще се продават по 100 лв. (и ще се продадат!), те ще бъдат с едно приложение офорт (гравюра върху мед), работен и печатан на ръка от художника, т.е. оригинална картина. Тези екземпляри (50) могат да бъдат и подвързани; ако подвързията струва по 10 лв.!, пак ще ни останат по 90 лв., т.е. всичко 4500 + 3000 = 7500 лв. В случай, че художникът предяви някакво искане, смятам да му платим оригиналните 50 гравюри по 10, най-много по 20 лв. екземпляра. Така че засега трябва 2550 лв., а на първо време 350 за клишетата, които ще поръчам в понеделник. За другите книги, за които ти писах (Роден и стихове на Якобсен), върху хубава хартия (бледокремава), формат 13/17 искат 1170 за 1-ва хиляда и 780 за 2-ра хиляда, кола 32 стр. Мисля да почнем и тях постепенно, докато бъдат готови те, ще изкараме парите от печалбата на албума.⁶¹

На 13 ноември 1919 г. съобщава на баща си, че албумът на Стоян Райнов не върви, както го смятахме, а трябва да се платят на печатницата 3550 лева.

Притеснен е, защото албумът на Ст. Райнов се пласира трудно, според писмо от 18 ноември 1919 г. Причината, според Гео Милев, е, че хората просто не са научени да купуват [албум или каталог], когато отиват на изложба. От същото писмо обаче научаваме, че разкошни екземпляри е имало: досега са продадени около 200 екземпляра и около 25 от разкошните⁶². Остава открит въпросът дали добавката от един оригинален офорт на Стоян Райнов към разкошните е изпълнена, или е добавен отпечатък на гланцов картон на същия офорт.

От писмо на Гео Милев до баща му от 9 декември 1919 г. разбираме, че албумът е платен, а от друго, от 31 декември 1919 г., се потвърждава ликвидирането на дъл-

Стоян Райнов (28.IV.1894–11.I.1978) – известен бълг. керамик, професор по керамика в Художествената академия, брат на Николай Райнов.

⁶¹ Милев, Гео. Съчинения..., с. 252–253.

⁶² Милев, Гео. Съчинения..., с. 260.

га към печатницата: платил съм целия албум + плат и подвързия за разкошните екземпляри⁶³. Платени са и клишетата.

Книга № 3 е стихосбирката на Гео Милев „Жестокият пръстен”.

За пръв път в кореспонденцията на син и баща стихосбирката е обсъждана цялостно в писмо на Гео от 30 май 1920 г.:

*Да сложим ли моите стихове под печат? Само че тук на друга хартия, не на филтровъчната, която е там и която ще употребим за друго в малък формат 32 стр. кола, който формат на моите не уйдисва. Моите стихове искам да бъдат издадени **най-разкошно**⁶⁴, т.е. на хубава холандска хартия (кремава, 51/65, сгъната на 16 стр.). С две бои текста. Ще струва – набор и печат 2 коли 1616 лв. + 3176 за хартия (2000 листа) = 4792 лв. всичко, без корици и без една рисунка (цветна)! която смятам да сложа като приложение. Но с кориците и пр. не ще бъде повече от 5500 лв. – 2 коли, но луксозно, така че ще носи цена и до 15 лв. Съобщи ми съгласието си.*

Милчо Касабов замълчава цели две седмици и отговорът му е отрицателен. Опасява се, че стихосбирката няма да се продаде. Гео Милев му пише⁶⁵ около 15 юни 1920 г.:

...книгата е вече наредена и ще се печати. Ще се печати в 1000 екземпляра, но разкошни в пълния смисъл на думата: хартия кремава, големичък формат, холандска, дебела, с 2 цвята текста – резедавозеленикав (заглавията) и тъмно-виолетов (останалото). Макар и две коли, тя ще заслужава цената си 15 лв. и съвсем не е опасно, че ще стои „на склад”. Аз зная колко почитатели имам и как би се продала книгата. Аз зная колко почитатели имам и как би се продала книгата. Впрочем сега се продава всяка книга в 1000 екз.; а още повече такава една явно разкошна книга и от един човек, който дига най-много шум днес. Има модни писатели и такъв съм аз тъкмо сега. Впрочем ще напечатам около 100 покани за записване на абонати, които същевременно да предплащат, и съм сигурен, че от тия покани, пратени до познати и някои книжари, ще излязат не по-малко от 4[00]–500 души. Ще обявя също тъй и във вестниците, че излиза наскоро книга „Жестокият пръстен” – само за записали се абонати и т.н. Оня ден „Цвят” е пуснал нова книга (уж разкошна), преводна, 40 стр., грозна външно и вътрешно, и пак с цена 15 лв., като не се бои, че не ще се харчи, защото я печата в 3000 екземпляра; а тая книга няма да се продаде толкова лесно и скоро, колкото моята.

⁶³ Гео Милев..., с. 354.

⁶⁴ Подч. мое. – П. В.

⁶⁵ Милев, Гео. Съчинения..., т. 5, с. 276.

Проектът каква да бъде стихосбирката му „Жестокият пръстен” е напълно изпълнен.



Личният екземпляр на Гео Милев, с подписа му, съхраняван в НБКМ–БИА

Ни защо ли се мъча да те убеждавам? Ти и за Иван-Радославовата книга не ми позволяваше да я печатам, а излезе, че трябвало да я печатам в 2000 екз., защото тия дни Военното министерство откупува цялото издание.

Писмото завършва с ултиматум:

Щом ти не си съгласен да се печатат моите стихове, макар че не рискувам нищо и макар че аз имам нужда от бързи активи, ще я печатам на свой риск и отговорност, а парите ще подиря отнякъде сам. Ще струва 4800 лв. + корица = 5500.

Невинаги е възможно да се съпоставят повече екземпляри, но в случая имаме късмет, тъй като в сбирката за редки книги на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се пазят два. Единият се оказва личния екземпляр на Гео Милев, с подписа му на титулната страница, неподвързан и необрязан, с назъбени краища, характерни за холандската хартия. Другият е бил в общия фонд и е подвързан. Съпоставката на цвета на хартиите между двата подсказва, че тя действително е била бледорозова, но с времето е минала към жълтеникаво. Холандската хартия е еднаква за двата екземпляра.

Водните знаци на личния екземпляр на Гео Милев са:

- на страници 1–2 и на 11–12 е:

V
VGZ
V;

- на страници 3–4 и 9–10 е **INGRES**;

- на страници 5–6 и 15–16 е **HOLAND**.

На другия екземпляр водните знаци са същите, но на други страници.

Книга 4 е „Горещи цветарници“ – избрани стихотворения от Морис Метерлинк, преведени от Гео Милев, с портрет на поета и илюстрация от Жорж Мине.

В писмо от 24 септември 1920 г. Гео Милев съобщава на Мильо Касабов, че има готови ръкописи за луксозни издания и посочва в скоби стихотворенията на Метерлинк. На 26 октомври 1920 г. пише, че ще му изпрати клишетата за книгата на Метерлинк утре. Дървото на корицата щяло да е двуцветно на бял фон, т.е. тя щяла да се отпечата на бяла хартия, можело да е от тази, която имат в наличност, въпреки че най-добре би било да е по-дебела. Вероятно за по-добела не е имало пари, затова крайният резултат е – тънка бяла хартия. Подробните му обяснения за корицата са:

Боите на корицата ще бъдат: листата с черно, цветчетата с ултрамирани (малко по-синкаво от цвета на този молим). Вътрешните илюстрации с черно, разбира се.

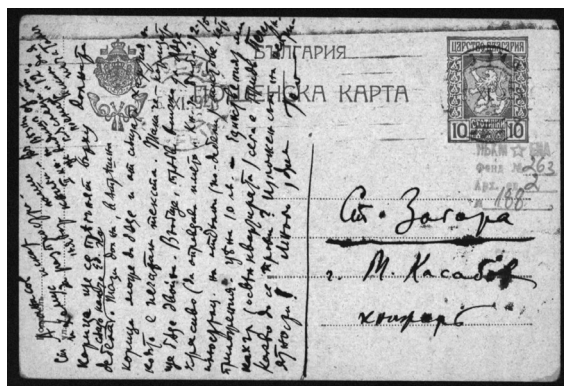
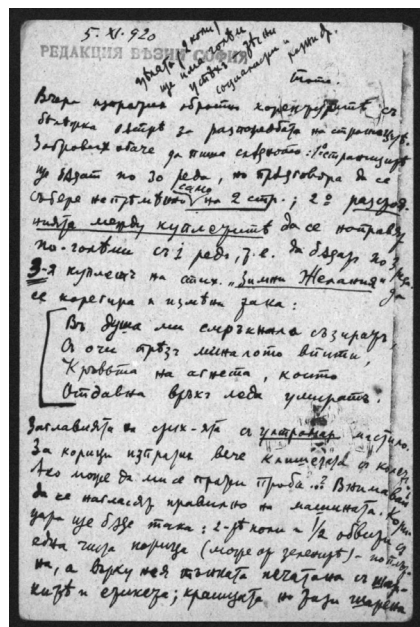
Чакам коректури.

Клишетата за дървото на корицата са изпратени, както се разбира от писмото⁶⁶ от 2 ноември 1920 г. Гео Милев изисква:

При печатането да се има предвид следното: 1. Боята е – за листата и стеблата черна; за цветчетата – ултрамарин, т.е. тази на приложените отпечатъци, примесена с малко червена, за да стане по-виолетова – ще се получи от синя (2/3), червена (1/4) и бяла (1/5). 2. Клишетото № 1 (цветчета) ще трябва да се отреже от горната страна с 1/2 см, защото е малко по-дълго; въобще да се гледа фигурите цветчета и стебла (листа) да се съвпадат – и да се нагласят добре на машината. Заглавията вътре в книгата ще бъдат със същия ултрамарин цвят на цветчетата. Очаквам коректури на целия материал, за да ги наредя. Книгата ще бъде № 4 от „Книги за библиофили“, затова, макар и 40 страници, не е скъпа за 10 лв. – има цветен печат, илюстрации, особена корица и пр.

Писмата на Гео Милев от 4, 5 и 11 ноември 1920 г. са изключително ценни, защото позволяват да се научи всичко за проектите му и изпълнението им при печата на „Горещи цветарници“. Те обясняват доколко професионализъмът на Милев влиза в противодействие с реалността. Как великолепните му планове трябва да се съобразят с паричните възможности на Мильо Касабов.

⁶⁶ Милев, Гео. Съчинения..., т. 5, с. 282.



Писмо (пощенска карта) на Гео Милев до баща му от 5.XI.1920 г. (лице и гръб). НБКМ–БИА, ф. 263, а.е. 2, л. 188

В писмото от 4 ноември 1920 г. Милев предлага два варианта на разположението на стиховете и илюстрациите, които не съвпадат изцяло с окончателно отпечатаната книга. Предлага илюстрациите (портрет на Метерлинк на с. 5 и илюстрация за стихотворението „Зимни желания от George Minne на с. 21)) да бъдат на друга хартия: тя да бъде по-дебела, хубава⁶⁷. За съжаление са отпечатани на същата тънка хартия, както и цялата книга.

В писмото си до Милчо Касабов от 5 ноември 1920 г. той съобщава, че на 4 ноември 1920 г. е върнал коректурите и дава последни наставления за подредбата на страниците, каквито е забравил да упомене предния ден:

1-во. Страниците ще бъдат по 30 реда, но предговорът да се събере непременно само на 2 стр.; 2-ро. Разстоянието между куплетите да се направят по-големи с 1 ред, т.е. да бъдат по 3 реда, 3-тият куплет на стихотворението „Зимни желания“ да се коригира и измени така:

В душа⁶⁸ ми смръкнала съзират,
с очи през миналото впити,
кръвта на агнета, които
отдавна връх леда умират.

Заглавията на стихотворенията с ултрамарин мастило.

⁶⁷ Милев, Гео. Съчинения..., т. 5, с. 284.

⁶⁸ В отпечатаната книга думата „душа“ е членувана.

За корици изпратих вече клишетата с колет. Ако може да ми се прати проба. Внимавай да се нагласят правилно на машината. Корицата ще бъде така: : 2-те коли и 1/2 обвити с една чиста корица (може от зелените), по-плътна, а върху нея тънката, печата с шарките и етикета; краищата на тази шарена корица ще се прегънат върху долната дебела също както Едгар По. Тази долна, вътрешна корица може да бъде и от същата хартия, на която е печатан текстът. Така че корицата ще бъде двойна. Въобще всичко трябва да бъде красиво (да оправдае името „Книги за библиофили“). 2-те илюстрации на отделни (по-дебели) листове като приложения.

Цена 10 лв.⁶⁹

На 11 ноември 1920 г. пише на баща си, че е съгласен с окончателния вид на книжката, както я е наредил Милчо Касабов. Страхува се, че последните страници, където са отпечатани стихотворенията „И към двореца иде тя“ и „Ваште лампи тук горят“, няма въздух. Материалът освен това свършвал на 40-а страница, а трябвало на 39-а, за да остане 40-а празна, което щяло да е по-красиво. Вероятно Милчо Касабов се вслушва в Геовите препоръки, защото материалът в отпечатаната книга свършва на 40 страница, 41-ва е празна, а на 42-ра е поместена реклама на Книгоиздателство „Везни“, която съдържа описание на излезли книги в трите поредици: „Библиотека „Везни“, „Книги за библиофили“ и Философско-критическата серия „Везни“. В рекламата са посочени адреси за поръчки от издателството в Стара Загора и от редакцията на сп. „Везни“ в София (ул. „Сан Стефано“ 20). Искане емблемата да бъде с ултрамарин, но тя е отпечатана с черно мастило на с. 1. Под портрета на Метерлинк (на с. 5) Гео Милев иска да пише М. Метерлинк, но после добавя, че можело и без текст, даже щяло по-добре да няма такъв.

Завършва писмото си, като отново набляга на хартията:

Хартията по който начин тънката бяла, защото е тънка; ако може – канцеларска 10–12 кгр. Не слушай печатарите! Изданието трябва да бъде красиво. Корицата вижте да нагласите добре. Етикетчето отгоре да бъде оранжево или жълто. Цената най-малко 8 лв.

От тези изисквания нито едно не е спазено с изключение на цената – 8 лв.

Няма сведения за луксозни екземпляри.

Книга № 5 е „12. Революционна поема“ на Александър Блок, преведена от Гео Милев, с илюстрации от Михаил Ларионов и Наталия Гончарова.

Тя е 24 страници, неномерирани, на нискокачествена вестникарска хартия. Корици – светлозелени, също на тънка хартия. На задната корица има реклама, че от Гео Милев са излезли две книги – „Жестокият пръстен“, издание на „Везни“, цена 15 лв., и „Експресионистично календарче за 1921 г. Дванайсет социални поеми“, издание на книгоиздателство „Победа“, цена 4 лв.

⁶⁹ Милев, Гео. Съчинения..., т. 5, с. 285–286.

Цената на „12. Революционна поема“ е 6 лв.
Няма сведения за луксозни екземпляри.

Книга № 6 е „Избрани стихотворения“ на Пол Верлен, преведени от Гео Милев.

За издаването на „Избрани стихотворения“ се споменава в писмо на Г. Милев до баща му от 30 март 1921 г. Най-напред е отчетът му за закупена обикновена хартия, която изпраща със сандък. След това става дума и за по-скъпа:

II. За хартия за луксозни екземпляри: такава намерих пак у Чипев и пращам тук приложено мостра. Гледах в Придворната печатница, но е по-скъпа и е неподходяща по формат (или не стига, или ще трябва много да се изрязва). Тази, която намерих у Чипев, е подходяща по формат – малко по-дълга, но нищо: може така да остане – за различие от обикновените екземпляри⁷⁰.

От 1 лист хартия излизат 2 коли, значи за 100 екз. в 5 коли ни трябва 250 листа. За тях иска 650 лв. Мъчих го да отстъпи на 600 лв., но не ще. Така листът идва по 2,60. В Придворната печатница ми искаха по 4–5 лв., а най-слабата по 3 лв. (много по-слаба от Чипевата!).

Смятам да не печатаме 100 луксозни екземпляра, а само 50; тогава ще трябва 125 листа = 325 лв.

III. Хартията за корици (100 листа) Чипев ще даде срещу екземпляри на Верлен. Обаче не я изпратих със сандъка, понеже нямаше повече място. Ще чакам да ми отговориш на горния въпрос (хартията на луксозните екземпляри), т.е. да ми пратиш нужните пари и тогава ще изпратя и двете хартии заедно в пощенски колет (до 10 кг. х 1 лв. = 10 лв.).

[...]

P.S.

Сега форматът на Верлен ще бъде точно като този на бр. 12 от [сп.] „Везни“ – хартията точно същата.

Мострата от корицата е 1/16 от целия лист. От 1 лист излизат 11 корици. Мострата от луксозната хартия е 1/2 от целия лист (= 1 кола).⁷¹

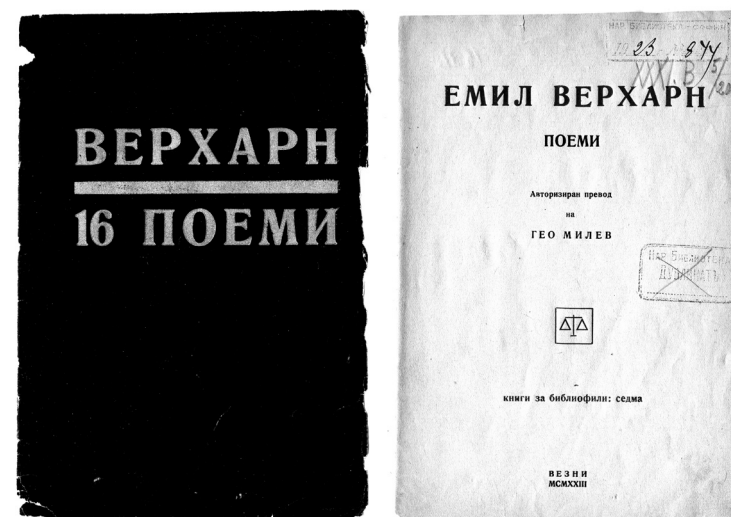
Междувременно Мильо Касабов не може да изпрати пари за луксозната хартия, което става ясно от писмо на Гео Милев от 4 април 1922 г. Вместо пари Мильо Касабов праща на сина си бюстове на писатели, които той да продаде на книжарници в София. За съжаление „Т. Ф. Чипев“ и книгоиздателство „Златолира“ не са продали предишните. Единствено Гео Милев може да даде 5–10 бюста на

⁷⁰ Пенчо Славейков пръв въвежда разлика във форматите между обикновените и библиофилските екземпляри.

⁷¹ Милев, Гео. Съчинения..., т. 5, с.292–293.

Х. Ибсен на „Златолира“, но дори и да му предплатят, с парите няма как да купи хартията.

Как тогава – пита Гео Милев – ще купя хартия за луксозни екземпляри; поне



Корица и титулна страница на „Поеми“ от Верхарн

125 листа, които струват 325 лв.? Затова чакам да ми пратиш пари. Утре ще изпратя допълнително ръкописа и предговора.⁷²

Трудно е да се установи имало ли е луксозни екземпляри и в този, и в други случаи, след като у нас почти няма практика да се съхраняват изцяло библиотеките с личните екземпляри на починалите автори.

Книга № 7 е „Поеми“ от Емил Верхарн, преведени от Гео Милев.

Между прегледаните екземпляри в държавни и частни сбирки не се откри луксозен екземпляр. Има разминаване в заглавието на корицата и на титулния лист.

Владимир Василев публикува бележки⁷³ по превода на Гео Милев, но признава в рецензията си, че критичността не е нейната цел, а да заинтересува читателя, който да прочете 16-те поеми, да почувства Верхарн:

Динамичната постройка на Верхарновия стих съответства на вътрешната стихийност, из която се ражда и която носи той. Това е стихийността на една индустриализирана епоха, в която воят на улиците, непрекъснатото въртене на машините, локомотивните сигнали събарят тихата веранда на бляновете и водят там долу, дето бучи морето на хилядния град. Тоя град е новата съд-

⁷² Пак там, с. 295.

⁷³ Василев, Владимир. 16 поеми от Емил Верхарн. Превел Гео Милев. – В: Злато-рог, год. 4 (1923), № 10, с. 616–619. [онлайн]. [прегледан 23.11.2019]. <http://geomilev.com/BLK-8V.Vasilev.html>

ба на човека. Вън от тихия параклис на душата, дете Метерлинк осъди на отшелничество всеки жизнен порив и всяка воля! Наистина и у Верхарна органът още звучи „Ave Maria”, обаче нейде се чува барабанен вой; небето пак открива Вечността, но тя е забулена с ръждива завеса дим от фабричните комини и огнените пеци, дете се източват желяза и вади кокс; пристанището - изпарена е от него блатната атмосфера на Роденбаховите пристанища, то е арена на стотиците и хилядите, които се тълпят към параходите. Няма момент, няма застой: даже статуите протестират от своите пиедестали, дъждът не приспива, а ядно се забива с нокти в земята, селата и полята пламват в пожарни сияния. Халюциниращият характер на Верхарновата поезия! Мистичното тук – то е в шемета на непрекъснатото движение, в хаоса на тълпите, в развяните огнени езици на нощта.

Може би всичко това може да го предаде образът? Наистина той пада като млат и блясва като мълния.

Може би – краската? Да – тя винаги е един сигнал.

Или – линията? Ето я Верхарновата линия: в камбанарията на катедралата, в железните змии, които излизат из града, във въжетата на кея.

Но нито само образът, нито само краската, нито само линията, нито всички заедно са Верхарновият стих. Неговият стих е – ритмът. Може всичко да е най-точно предадено, няма ли ритмът – няма да почувствате пулса на Верхарновата поезия.

Изглежда, г. Гео Милев е съзнавал това. Явно е дирил своите разрешения в ритма. И там, дете е можал да го постигне, внушението на Верхарновия стих е пълно. Бих искал да посоча като образец в това отношение „Звънрят”. Ще възразите може би, че тревогата на нощните тълпи, които изпълват със страх и виковете улиците около пожара, не е тъкмо толкова силна, както у Верхарна? Че стихът *Sur les murs soudain eb loussants, / Les carreaux noirs boivent du sang* / върху внезапно осветените стени черните прозорци пият кръв / не е буквално преведен? Или че са пропуснати или неполучени някои силни образи?... Какво значат „неточности” в един превод на стих – когато той ви подема и ви носи натам, дете ви носи и оригиналът?

Бих могъл да посоча и „Бунт” (първият: „Надалеч един град, цял в тревога и бой на камбани”). Ето – ако това може да задоволи вашето желание – пак „неточности”: *Ceux qui ne peuvent plus avoir / D'espoir que dans leur desespoir / Sont descendus de leur silence* – преведено: „излизат из своето мълчание / всички, които са били с надежда /, сред мракът на своето свето отчаяние”. Бих развалил и размер, и рима, и никога не бих тикнал това „свето”, което разваля всичко. Тук има лична намеса на преводача, неприемлива, съвсем неуместна. Както има намеса и малко по-нататък, в стиха: *C'est l'heure ou les hallucines / Les gueux et les deracines / Dressent leur orgueil dans la vie* – преведено: „Ето часа, в който всички безродни, безсънни, безумни от глад, безработни сграбчват живота със своята воля”. Тия „безработни” са останали от някой набор на Работнически вестник. И все пак „Бунт” е един от най-хубавите преводи. Напълно ще почувствате по-

ета – не на индивидуализма, а на колективната психика, в чиято поезия бие огромното сърце на една епоха, тътнеща от бунт и от лудост.

Три са песните на лудостта: първа, втора, трета. В главата на лудия – там е някакъв дявол, хаос някакъв, в който просветват странни самочувства, безумие или гениалност, кой знае! Логиката дори там е халосана, а де остава да се мисли за броя на стъпките! И все пак преводачът е гледал да пази - повече, отколкото авторът - размера и затова са тия няколко измислици и безмислици: „в часът, когато с трепетни ръце дванайсетия си / си! / удари” / кой удари „с ръце” – часовникът или лудият? На френски: *Lorsque la nuit ses douze coups /;* „безумна хлопка” и пр. Всичко това е тъй – и все пак всичко това не пречи да се признае: тия песни са верхарновски песни.

Верхарновски е и „Вятърът” – разгневено някакво чудовище, което изкъртва дори кръстовете от гробищата. Музикално тая поема е построена върху звука „ан”:

*Sur la bruyere, longue infiniment,
Voici le vent cornant November.
Sur la bruyere, infiniment,
Voici le vent
Qui se déchire et se demembre,
En suoffles lourds, battants le bourges,
Voici le vent
Le vent sauvage de Novembre.*

Г-н Гео Милев е подирил за вятъра звуковото внушение на „р”, усилено със съсъка на „с” и „з”:

*Над полята безкрайни сред есенен здрач
ето вятърът – злобен тръбач на Ноемврий –
над полята безкрайни –
вятър, вятър, –
който цял се разкъсва, отчаяно,
и с писъци тежки бий кули мъртвешки,
– вятър, вятър,
ноемврийският яростен вятър.*

Попадението не е лошо. Но звукът „р” е наистина дотолкова хипнотизирал г[на] Милева, че не забелязва какъв нюанс дава повторението „Вятърът, вятърът”. Какво е щяла да загуби музиката, ако се запазеше оригиналът (който и ритмически допуща това), т.е. да бъде – „ето вятърът”? И образно е стихотворението доста неиздържано. Тая „древна зима”, тия „хижи тъжовни, които мрат сред безпаметен шемет и страх” (*Les vieux chaumes, a cropetons/ Autour de leurs clocheus d'église/ Sont ebranles sur leurs batons*), „църни, в скръбта си висящи

над бездни”, „стрехи гробовни” и пр... Струва ми се, ако не бе тая слабост към общи поетизации, страшно силният стих

*L'avez-vous vu, cette nuit-la
Quand il /le vent/ jeta la lune a bas,
Et que, n'en pouvent plus,
Tous les villages vermoulus
Criaient, comme des betes
Sous la tempete? –*

Видяхте ли го / вятъра / тая нощ, когато свали луната долу и не можейки вече – всички прогнали села пискаха като зверове в бурята – не щеше да бъде преведен с такива изтрити сантиментални фантазии:

*Не сте ли видяли вий вятъра,
вятър на плач и печали,
който брули умрели гори и села, –
не сте ли видяли
как хвърля той бесен луната в мъгла,
в пропасти бранни на бурни печали?*

Ритмически и звуково „Вятърът” обаче е даден. И това е достатъчно: ако са постигнати едно или две – не и трите внушения на оригинала.

Така, струва ми се, трябва да се преценява един стихотворен превод: по общото внушение, което дава. Това не е проза...

Ако се задирва за думата, бих могъл да направя нищо и никакво например втория „Бунт” („Широкият път подобно водоврът”): несъответствия, несъобразности – колкото щете. Можете да почнете от първата дума: *la rue* не е „път”, защото пътят води нейде из полето, а *Верхарновата улица*, истински водоврът от стъпки, гърбове и ръце. Но макар цялото да не е в подробностите, искам да посоча някои подробности, които имат по-общо значение. Нетърпими са в един превод от *Верхарна* тия нашенски „преко”, „кръз”, „дън”, „пряпорци” и пр. („преко кръз ужас и пряпорци гордо”, „блясъци светят до дън-дълбините му чак”). Досадни са и предлозите и междуметията, към помощта на които преводачът прибегва, за да си уйдурдиса стихът: „там сред вечерний мрак”, могъщата ярост е тъй буйно горяща (с „тъй” е по-малко буйна) и пр. Но най-мъчно е било да се внуши нещо от страшната сила на *Верхарновите* ударни (така бих искал да ги нарека) рими, които те блъскат една след друга в земята или те оплитат като с въже:

*Le sol semble trembler,
Et l'espace bruler,
Et la fumee et ses fureurs secheveleret s'en voler*

Et b a l a y e r les grandes cieux froids.

Какво може да се почувства от тая дяволска ритмика в тия български думи:

*Светът се цял разтресе –
и в пламъци просторът цял се мята,
и дим и ужас нейде в небесата
разчорлен се издигна и понесе.*

По никакъв начин при тая постройка на стиха не може да има цезура някаква, каквато г[и] Гео Милев дава да се чувства в стиха:

*При старий градски дом, / де кметовете златни
смиряваха града / и клетвите му ядни.*

Като подробности, които имат по-общо значение, бих могъл да посоча на думи и образи – не несъответствени на оригинала (кой може да иска да бъде следван той и в думите) – но неприемливи в един *Верхарнов* стих: „Яростта рипна”; „с медни блестящи гърди, уморени, вече войници, стражари” (как пък нареди нашенските стражари до французките кирасири? – Види се, за да ги накара да се „отдръпват плахо”... това трябва да значи *chargent mollessement le reuple epogte*. Преводачът си е позволил, както и на някои други места, да стане автор); „блян скрит в тъмнините”; „очите оплакваха” (вместо *молеха*) и пр.

Все пак вторият „Бунт” не е толкова лош, колкото може да се стори, както го предавам. Само по е слаб от първият. Като всеки втори бунт.

Но слабо е „Човечеството”. Още в началото това „о” скандира някаква безволност, която е наложила отпечатъка си и върху образите: римите са женски, а образите разводнени, обезпредметени. *Les soirs crucifies sur l'horizon* – „О вечери, разпнати пред морни кръгозори” (вм. вечерите, разпнати на хоризонта). Тия кръгозори, умори, морни, святи – ще помислиш: някое стихотворение от *Метерлинка* или *Верлена*...

Да продължа?

Бих могъл.

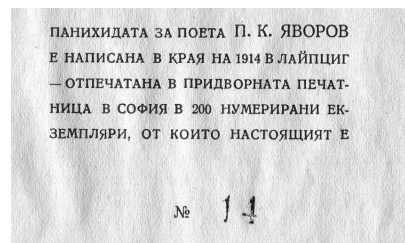
Но целта ми не е – да отегчавам читателя. Целта ми е – да го накарам да прочете тия 16 поеми: ще почувства *Верхарна*.

2. Машинна номерация на първото и второто издание на „Панихида за П. К. Яворов”

Първото издание на „Панихида за П. К. Яворов”, написана от Гео Милев в Лайпциг в края на 1914 г., е отпечатана в книжка през 1922 г. в Придворната печатница в София.

В издателското каре е посочено, че тиражът ѝ е 200 екземпляра, които са номерирани. Екземплярът от първото издание, постъпил в Народната библиотека в София, е № 14.

По случай 10 години от смъртта на Яворов излиза второ издание. Целият тираж, обявен, че е 1200 екземпляра, също е машинно номериран. Книгата е отпечатана през 1924 г. в печатница „Светлина” – Стара Загора. Към всички екземпляри е добавена и отделно отпечатана снимка на Яворов. Писмо от 15 октомври 1924 г. до Мильо Касабов изчерпателно документира историята на второто издание от 1924 г.:



Тате, писах ти вчера и днес за „Панихида”-та. Корица литографирана не може – скъпо е. Пращам 80 листа черна хартия от 1 лист 8 корици) = 640 корици. Остава да намериш допълнително за 300 екз. там някоя хартия, ако не черна, поне тъмносива, тъмносиня или тъмнокафява. В краен случай може и бяла, по-дебела, и върху нея заглавието ще се печата черно. Заглавието е рисувано с дебели букви – клишетто ще бъде утре вечер готово. В краен случай може да печатаме и само 640 екз. + 8 с по-хубава корица (черна, пращам 1 лист). За всичко ми съобщи телеграфически веднага: в колко екземпляра, и парите прати телеграфически. За портрета: поръчах да се изработят фотографически, формат 6 на 9 см. Така ще бъде много по-хубаво – и, разбира се, книгата ще носи по-голяма цена. Портретите ще бъдат по 70 стотинки парчето, значи 1000 за 700 лв. Сега ти телеграфирам и за това да ми пратиш нужните пари телеграфически, за да ги платя навреме и да не се забави работата: ще бъдат готови в събота. За корицата писах, че ще бъде сребърно на черно (като „16 поеми” от Верхарн). Клишетто ще бъде утре готово.

Цялата сметка е

80 листа корица черна	x 3,5	= 280 лв.
лист	„ „ x 1	= 7, –
клишетто заглавие		= 50, –
1000 портретчета	x 0,70	= 700, –

Всичко		1037, –

Тук прилагам образец от формата на портретчетата, – но хартията е малко по-тънка. Ще се лепят на празна страница. Ще се лепят нависоко по левия ръб, т.е. ето как (на стр. 5). Лепилото (скорбяла) ще се маже на мястото, дето е червената черта (а не отгоре).

Сметката на страниците:

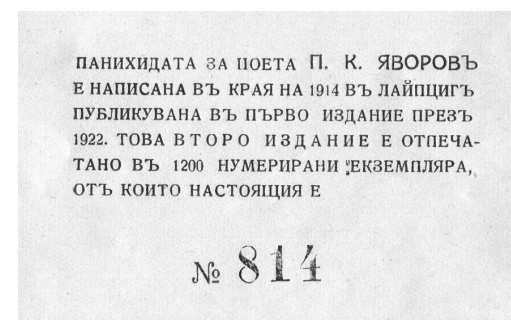
- 1–2 стр. празни
- 3–4 заглавие
- 5–6 портрет
- 7–14 текст

15 – гледай приложения лист

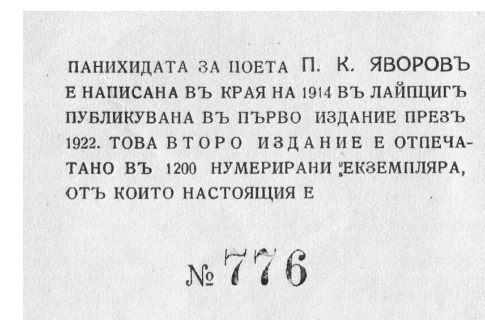
16 – празна

Коректури да ми се пратят. Правопис: най-стар, с „ъ” и „е” навсякъде.

Всички указания на Гео Милев са спазени.



Екземпляр № 814 от фонда на НБКМ



Екземпляр № 776, сбирка на автора

3. Уникалната Quasi una Fantasia

Абсолютна рядкост сред изданията на „Везни” обаче е малката книжка на Боян Дановски⁷⁴ – Quasi una Fantasia, с 3 цветни илюстрации на Гео Милев, отпечатана през 1921 г.

Единственият запазен екземпляр от нея, при пълна липса в българските библиотеки и музеи, е притежание на сина на автора, Владимир Дановски, режисьор, живущ в Мюнхен.

Историята на този екземпляр, а и на книгата, е разказана изчерпателно от проф. Ружа Маринска.⁷⁵ Той е подарен с автограф от автора на италианския интелектуалец, с аристократично минало, Джулио Костантини: *Al poeta fantastico Giulio Costantini. Boyan Danovsky.*

⁷⁴ Боян Дановски (рождено име: Буко Данон; 19.VIII.1899, Русе–9.III.1976, София) – режисьор, театрален педагог, театровед и драматург. Последовател на Станиславски, Мейерхолд, Райнхард, Пискачов, Брехт, пренесъл и внедрил в българския театър т.нар. голяма театрална реформа на XX в. Следва инженерство в Мюнхен (1919–1921). След завръщането си в София се сближава с Гео Милев и влиза в кръга около сп. „Везни”. Текстово книгата му Quasi una Fantasia е публикувана на части от Гео Милев в сп. „Везни” и в „Алманах Везни”. Трите цветни илюстрации са публикувани от Ружа Маринска по екземпляра на Джулио Костантини в: **Маринска**, Ружа. *Гео Милев* и художественото оформление на „Quasi una fantasia” от Боян Дановски. – В: Гео Милев и изкуството. състав. Ружа Маринска; прев. Никола Георгиев ... и др.; фотогр. Цветан Четъшки. = Geo Milev and the art. Comp. Ruzha Marinska; photogr. Tsvetan Chetashki; transl. Nikola Georgiev ... и др. София: изд. „Захарий Стоянов”, 2015 (София: ПК. „Д. Благоев”), с. 260–262

⁷⁵ **Пак там**, с. 257–266.

В продължение на 4 десетилетия Джулио Костантини живее в Азия. Бил е културно аташе в Джакарта и професор в Хонконг. През 60-те години на миналия век се завръща в Европа и иска да се срещне с Боян Дановски, с когото издават съвместно книгата *La Rondine azzura* („Синята лястовица“) през 1922 г. в Милано. Според Ружа Маринска тогава с Костантини се среща Владимир Дановски, тъй като баща му е болен и не му е възможно да пътува. Джулио Костантини подарява книжката на сина.⁷⁶

За Константин Владимир Дановски пише:

*Най-близкият приятел [на баща ми] от 20-те години, в голямата си част прекарани в Италия. „Боян беше, разбира се, лъв, такива бяха тогава всички разумни хора“, ми каза професорът (и барон) Костантини. Между другото изникна споменът как баща ми е превел един текст на италианския футурист Маринети и прекарал заради това в България няколко месеца в затвора. Не се знаеше вече кого и защо е раздразнил с този превод. (Маринети, първоначално също „лъв“, става впоследствие привърженик на Мусолини.) Джулио Костантини беше живял междувременно почти 40 години в Азия – специалист по история на Далечния Изток, бивш културен аташе на Италия в Джакарта и професор в Хонконг. След така развилата се биография беше стигнал до извода, че най-важното е психологията на нациите, че тя е в основата на всички катаклизми, конфликти, че нейното разбиране би могло да допринесе за тяхното избягване в бъдеще. Имаше цяла развита теория по този въпрос, много интересна. Накрая ми подари една книга, писана навремето заедно с баща ми: *La Rondine azzura* („Синята лястовица“). Почина няколко години след приятеля си Боян [Дановски] в Лугано, заобиколен от библиотека с оригинални издания между XV и XVIII век, уникални вази от Далечния изток и жена китайка, 40 години по-млада от него.*

Според Ружа Маринска ...книжицата *Quasi una Fantasia* на Боян Дановски с оформление на Гео Милев [...] трудно би издържала конкуренцията с книжната продукция на авангарда в Русия или Германия. Но това е преди всичко, защото там има среда, има друга културна атмосфера и значителна по обем продукция, решена в този дух, без да забравяме за техническите възможности. Но може би именно затова тя ни е така скъпа – с цялата си пронизителна дързост в текст и в образ.⁷⁷

4. Гео Милев за пазара на книгата

В критичен преглед на Гео Милев (подписан с инициала Ю.⁷⁸) и озаглавен „Погром над българската литература“ той анализира насищането на книжния пазар

⁷⁶ Дановски, Владимир. Памет за баща ми: 30 години от смъртта на Боян Дановски. Мюнхен, 3 март 2006. [онлайн]. [прегледан 4.10.2019]. <http://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/11557>

⁷⁷ Маринска, Ружа. Гео Милев и художественото..., с. 266.

⁷⁸ Ю. Погром над българската литература. – В: *Везни*, год. 3 (3.12.1921), № 8, с. 155–158.

с чужди книги, за намаленията на цените им, което стеснява възможността за покупка на книга от български автори:

Никога така нареченият „книжен пазар“ не е бил у нас толкова широк, че да може да става дума за напредък, за процъфтяване на българската литература. Почти никоя книга от български автор не се печата в повече от 1000 екземпляра, от които се продават не повече от 500, а останалите остават за дълги години в дълбокия резерв на издателя. Знае се, читателския кръг у нас е ограничен. Едва ли има в България повече от 2000 души, които четат нещо повече от вестниците, – които се интересуват за художествена литература. А и тия 200 читатели – не всички са купувачи на печатната книга. Един купен екземпляр се чете от 4–5 читатели. Взаимообразно. Така беше по-рано, така е и досега. Българският читател не е и купувач на печатната книга. Българинът не е научен да купува книги – това е почти пословица. Затова и „литературната работа“ на писателя е странична негова работа – покрай другото, покрай чиновнишката служба – за удоволствие, за развлечение... Затова и тя е била винаги любителска работа – почти дилетантство. Поне това е една от причините: липсата на читатели у нас.

В последно време книжният пазар почти окончателно „замръзна“. За това замръзване има две причини: поскъпването на печатната книга и „наводняването“ на книжния пазар. И наистина, една средна книга струва днес не по-малко от 10–15–20 лева, а от друга страна, тия, които четат, нямат пари, а тия, които имат пари, не четат. Но не по-малко значение за спадането на читателския интерес има и претоварването на „книжния пазар“ с маса скъпи книги. Книги, книги, книги, – а няма кой да ги чете. Две книгоиздателски фирми са главно виновни за това: Книгоиздателство „Живот“ на Г. С. Шопов и Книгоиздателство „Цвят“ на Г. Христов. Шопов нахвърли в продължение на една година маса книги – все големи и скъпи: Толстой, Достоевски, Гончаров, Фарел, Кропоткин, Сенкевич и пр.; все съчинения в 3–4 тома, по 40–50–100–150 лв. Но още повече „Цвят“: десетки романи с големи цени – глупави французки романи, без никаква художествена цена; но с голяма продажна цена. И книжният пазар „замръзна“. Читателят е претоварен, дава му се повече, отколкото той може да носи, – отколкото може да носи неговата кесия, повече, отколкото е нужно за неговото любопитство.

От две недели поменатите две книгоиздателства – „Цвят“ и „Живот“ – са обявили съвместна продажба на „повече от 700 вида книги“ – 50 % отстъпка. Но, де е прокурорът? Тия, които удавиха книжния пазар с книги (повечето от които са най-глупава булевардна литература) сега със своето 50 % унищожават окончателно книжния пазар, претоварват смъртоносно духовния стомах на читателя. А какво значи това? – Това значи: да не може – за дълго време – да се напечата нито една книга на български; това значи: да се спре всяко по-нататъшно издаване и печатане на книги у нас; това значи: да се спре развитието на българската литература – колкото и анемично да е то – за няколко години.

И тия алчни за пари хора, тия новоизраснали олицетворения на капитала, които удавих българския читател в глупави книги, – сега, без никакви конвулсии на съвестта, пресичат корените на българската литература. И това са издатели, български издатели, „културтрегери“.... Това не е вече обикновена търговска спекула или конкуренция – не, това е културен въпрос: въпрос за бъдещето на българската култура, на българската литература. Ако тия издатели фалирват, ако капиталите им са в опасност – нека гинат; но това, което си позволиха, като печатаха необуздано и безразборно книги, и това, което си позволяват днес, като разпродават тая маса книги с 50 % намаление – това е културно престъпление, за което не би могло да се намери достатъчно голямо наказание. Защото: да убиеш една млада литература, е по-голямо престъпление, отколкото да убиеш един човек.

Днес г-н Омарчевски би трябвало да прояви своята ревност за българската литература, – ако наистина министра на просветата трябва да се грижи за българската литература. Ето: пред нас стои не някаква дребна книжка, която трябва да се конфискува като порнографическа, а – едно огромно културно престъпление: погром над българската литература. А погромиците свободно и безнаказано вършат своето престъпление – по всички четири краища на българското царство. Няма ли кой да сложи ръка върху тях? Или погромът над българската литература не е престъпление.

Текстът позволява да се изясни тогавашната картина на пазара от очевидец и потърпевш, какъвто е Гео Милев, което в известна степен обяснява защо замисълът му за издаване на уникални по съдържание и оформление книги претърпява неуспех. Показателни са и биографичните бележки⁷⁹ на бащата, започнати на 1 юли 1928 г., които се съхраняват в къща-музей „Гео Милев“ – Стара Загора:

Аз не можех с книгоиздателство „Везни“ да насмогна да отговоря на плодovitостта на приготвените за печат книги, защото няхах широк устроен пазар, поради това не можех и да отговарям за плащане на хонорари за непласирани книги, а Георги на първо време очакваше само от хонорар своята издръжка. Но вече семеен, имаше и дете и не приемаше да поиска инвалидна пенсия. Тогава той се зае усилено да работи, като превеждаше книги за други издателства. Той пишеше всякога и всякъде, където можеше да намери безшушно място. Еднъж го заварих на една маса в един ъгъл на кафене „Алказар“ след обяд, когато нямаше посетители, че пишеше. Той пишеше бърже и усилено. У дома си поради децата денем не можеше да работи, но затова той цяла нощ работеше. Неговото усилено работене беше нещо особено, трудът му необикновен. Така се мъчеше да насмогне на разносните си, понеже аз много слабо можех да го подпомагам. Никакви увещания да се пази, че утре ще спре да гледа с единственото му око⁸⁰,

⁷⁹ Касабов, Мильо. Гео Милев (Георги Милев Касабов): Живот и творчество от баща му... – В: Милев, Гео. Съчинения в пет тома. Т. 5, Писма и документи. София: Захарий Стоянов, 2007, с. 508.

⁸⁰ Подч. наше. – П. В.

не го възпираха. Освен своята работа идвали са мнозина да преглежда работата им в преводно и стилно отношение и въобще напоследък той беше станал популярен като неуморим работник, като добър преводач и като най-добрия познавач на българския език, неговите изрази и тънкости. Колкото и да имаше работа, но понеже тази му работа се плащаше слабо и не навреме, той се принуди да поиска инвалидна пенсия, и то пак поради срам и самонадеяността си той не поиска пенсия на чина си поручик от ротата, а за подпоручик, какъвто е бил през време на войната. [...] Пенсията му слабо го улесняваше, а разходите му поради скъпотията ставаха все по-големи и той се съсипваше да работи. Точен на дадената си дума да свърши известна работа го рекомандуваше на всички и всички му поверяваха работа. Дори и Цанко Бакалов – министър от земеделския кабинет, – когото е критикувал, му е поверил да му преведе сбирка пак в стихове от български на френски, която работа е свършил отлично.⁸¹

В резултат списание „Везни“ спира да излиза, изданията с модернистични уклони – също. Това предопределя по-нататъшния път на Гео Милев, който в голяма степен е повторение на замисъла на издателство „Везни“, но не на модернистични, а на открити идеологически позиции. Списание „Пламък“ замества спрялото „Везни“, библиотека „Пламък“ сходните поредици, като „Книги за библиофили“ или „Библиотека „Везни“. Този момент от живота на Гео Милев е предопределящ и за бъдещата му трагична съдба. А българското книгоиздаване и по-специално библиофилията губят един от своите новатори.

5. Заключение

Първите издания на Гео-Милевите книги за библиофили ще стават все по-недостъпни. Различните хартии, на които е отпечатан обикновеният тираж, от една страна, поради необичайността им и опитът на Гео Милев да не са вестникарска хартия, ги прави също търсени от колекционери. Лошото качество на хартиите (с изключение на „Жестокият пръстен“) обаче е проблем за оцеляването им и предпоставка за чупливост и разпад. За съжаление луксозните екземпляри за библиофили, не са оцеляли в достатъчно екземпляри. Разгледаните книги на Гео Милев са отдавна антикварна рядкост, а фототипните им издания не са осъществени в пълно покритие с оригиналите. Така че въпросът днес е да се опазят поне оцелелите книги от не библиофилския им тираж.

⁸¹ Cerkovski, Canko. Chansons; Trad. du bulg. par Georges Rovande; Pref. de Th. N. Karavanevsky. So a, 1921 (So a: Impr. de la Cour). 47 с.

Les chansons sont empruntées aux recueils du poète: Chansons champêtres, Morceaux lyrique, Chants de la lutte et Chansons pleurées

Георги Кандиларов и българите в Македония

РУМЯНА ПЕНЧЕВА

Georgy Kandilarov and Bulgarians in Macedonia
Rumyana Pencheva

SUMMARY

The author follows the life path of the prominent of enlightenment Georgy Kandilarov, putting an emphasis on his merits as director of the Thessaloniki High School from 1883 until 1887. The High School was extremely important for the Bulgarians in Macedonia. Bulgarian children of Macedonia see it as their dream – to have Bulgarian High School, where they could study in their own native language.

Key-words: Georgy Kandilarov, Thessaloniki High School, enlightenment, patriotism.



Анна и Георги Кандиларови.
Погледнете тази снимка! Красиви, с благородни осанки – той е спокоен, уверен, а тя – като че ли всеки момент ще прислони глава на гърдите му, но обективът я е изненадал. Като че ли не сме виждали често снимки от следосвобожденските години, на които без стеснение да бъдат показани чувствата на двама души, макар и наскоро минали под венчило.

Снимката е правена в Солун през 1887 г. Георги Кандиларов е най-дългогодишният директор на Солунската гимназия – от 1883 до 1887 г. През 1884 г. за учителка в българската девическа гимназия „Свето Благовещение“ в Солун е назначена Анна Тръпчева.

Солунската българска мъжка гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ е първата българска мъжка гимназия в Македония и е един от най-важните български просветни центрове в Македония и Одринско. Основана е през есента на 1880 г., а първият директор е възрожденският книжовник и фолклорист Кузман Шапкарев. Покровителствана е от Българската екзархия и от Солунската българска община, а издръжката ѝ се поема главно от доброволните помощи на княз Александър Богориди, на българите в Македония и на жителите на Солун. Таксата, която плащат учениците, е съобразена с имотното им състояние, много от тях получават и стипендии.

Историята на гимназията е добре проучена и документирана от самия Георги Кандиларов в неговият труд „Българските гимназии и основни училища в Солун“, издадена през 1930 г. от Македонския научен институт. Запазени са и доста снимки на учителите от онова време, на които различаваме лицата на Трайко Китанчев, Григор Пърличев, Андрей Тошев, Васил Кънчев, Михаил К. Сарафов, д-р Димитър Страшимиров, Лазар Паяков, Христо Далчев (баща на поета Атанас Далчев), художника Михаил Кръстев, Атанас Яранов и много, много други. В следващите години те се реализират като учени, политици, общественици, но общото за всички тях, което енциклопедиите отбелязват, е: *просветен деец и революционер, член на Вътрешната македоно-одринска революционна организация*. Духът, който цари в училището, е на родолюбие, на високи изисквания за ежедневната подготовка на учениците за часовете, строга дисциплина и възпитаване на самоконтрол. Кандиларов в книгата си пише:

Съществуването на гимназията бе станало известно на българите и в най-затънтените крайнини на Македония, и идващите в Солун селяни и селянки по частна работа дохождаха и в гимназията да видят „бугарското школо“ и да чуят „бугарското буки“ – четмо. Директорът любезно и грижливо ги посрещаше, съпровождаше, и въвеждаше в класните стаи във време на урок, и те с напрегнато внимание слушаха преподавателя и отговорите на учениците и прехласнато и ококорено гледаха всичко. На излизане едни се кръстеха и дори с насълзени очи благодаряха Бога, че доживели да чуят „бугарска ука“ – наука и да видят с очите си „бугарското буки“ – букви, които едни се навеждаха дори да ги целунат в учебниците на учениците.

С това простичко описание на ежедневието в гимназията Кандиларов ни разкрива огромното значение, което тя има за българите в Македония, за трепета, с който македонците виждат осъществена своята мечта – да имат българско училище, да учат децата на родния си език.

Имено там Анна и Георги се срещат и създават семейство. Вероятно и двамата смятат, че престоят им в Солун е един от най-важните и определящи по-нататъшния им професионален и житейски път, защото, без да знаем повода за написването, през 1937 г. те пишат кратки автобиографии¹, в които един от основните моменти е педагогическата им дейност в Солун.

Кратка автобиография на Георги Стоянов Кандиларов

Роден съм в гр. Котел в 1851 година. Учих се във взаимното, гръцкото и българското там начално и трикласно училище и учителствах в него четири години. За повече знания и научна подготовка, както много българчета в него време, отидох и аз, без всякакви средства, да следвам в Русия; постъпих в духовното училище в Одеса, преминах в тамошната духовна семинария и в 1883 год. свърших духовната академия в Киев, на руска стипендия, до получаване, на която се издържах с малки частни помощи и с репетиране на ученици.

Вместо да замина за България, деловодителят на Училищното попечителство при св. Екзархия, по заповед на Н[егово]Блаж[енство] екзарха Йосифа, ме повика за директор на вакантната тогава длъжност на Солунската мъжка гимназия и пансион, която длъжност аз приех и изпълнявах, съгласно дадената ми на отиване лично от Н. Блаженство директива, до края на 1887 година. В туй време се появиха в гимназията настойчиви искания от неотговорни фактори да се дават на учениците от горните класове за четене книги и съчинения, недозволено от турската цензура. Като отговорен за съществуването на гимназията, аз категорически се възпротивих на тия искания, понеже намирах тия книги със своето съдържание вредни за заведението и несъответстващи на училищната научна еволюционна просвета. Н. Блаженство, застрашен с прекратяването субсидиите на Екзархията „в интерес на учебното дело в Македония“, телеграфически поиска да подам оставката си, което аз с телеграма и сторих.

До изтичане на учебната година бях командирован на екзархийска служба в гр. Воден, гдето останах до края на учебната 1888/89 година. Там бях наклеветен от гръцкия владика като руски и български политически агент и осъден от военния съд на заточение, но избавен с защитата на турските в града бегове и снабден от солунския валия Галиб паша с позволение за учителство в цялата Турция.

В 1889/90 уч. год. бях преместен за директор на Битолските училища и пансиони. Между другото, тук открих в 29 околни села начални училища и шест такива, с по две отделения в покрайнините на града. На допроса в Училищната държавна инспекция за тази ми извън учителска дейност, аз бях оправдан: по силата на факта за дозволената всеобща училищна просвета в царството, с дадената от Екзархията помощ на бедните тия села, като морална благотворителност и с нуждата за улесняването на малките деца от покрайнините да идват в далечното за тях Централно основно училище. При туй усвои се потребата и начина да се купи наеманото с години от Екзархията за класното мъжко

училище и пансион старо здание на Малик бея в центъра на града за шестстотин турски лири, което обаче не се осъществи, поради отказа от Училищния отдел.

В уч. 1890/91 год. бях извикан от Екзарха и пратен за директор на училищата и пансионите в Скопие. Тук, на 8 ноем. ст.ст., в метоха „Св. Архангел“ стана откриването на първо сръбско основно училище с 42 ученици от нашите първоначални училища, за което веднага съобщих на владиката Н.В.преосв. Теодосия, комуто не било известно за това. Непосредствено след туй пък няколко ученици от последния клас на училището ни скришом били подмамени от сръбския тук търговски консул, за да ги изпрати да следват на стипендии в Сърбия, и нощем те излезли от пансиона. Известен за случилото се, аз, начаса, с помощта на полицмейстър Девшии ефенди, намерих ги в хан и ги върнах в пансиона, и разследването на постъпката им съобщих на владиката и в Екзархията. Н.В.пр. на 20 януари ме извика в митрополията, за да ми съобщи, че ме бил викал валията, причината за което не му била известна. Като негов подведомствен в града, просих го да се явим заедно, но той ми отказа. Представих се на валията, той под предложение, че не му е било още изпратено от Битоля позволителното ми за учителстване, запрети ми да отивам в училищата. Без отлагане, аз заминах за Солун, гдето веднага бях снабден от валията с дубликат. На връщане, при пристигането ми на гарата в Скопие, гдето бе се стекъл множество народ, аз бях арестуван и откаран с конни стражари при валията, на когото и предадох исканото позволение. Сега той обаче ми представи друга причина, че съм бил допуснал за преподаване в девическото училище българска отечествена география, учебник от Стефанов. Въпреки моя отговор, че такъв учебник нито ми е познат, нито пък се намира в училището, валията пак не ми позволи да отивам в училището, а ми заповяда да стоя в квартирата си и ще бъда под домашен арест. На известното в Екзархията за всичко туй, последва заповед, телеграфическа до владиката, да поръчителства пред валията за мене. Отидохме заедно и Н.В.пр. влезе сам при него, и на излизане ми съобщи, че валията бил отказал да ме освободи и не ми позволява да заемам длъжността си. Най-после военният комендант ме съветва да искам от Екзархията заповед, да си отида непременно от града, в противен случай, животът ми бил в опасност в тоя тук „арнаутилук“, защото даваджията ми бил „бинюк“ – голям.

Аз отпътувах за Цариград и представих на Екзарха писмен доклад за всичко, който, до края на учебната година, ме прати в Сяр, за да уредя някои възникнали недоразумения в училището. Заболях, подадох оставка и заминах със семейството си за гр. Котел, гдето, вследствие мъчителните преживелици, постоянните стълкновения с турските власти и душевните сътресения, пролежах цяла година тежко болен.

В България бях назначен за учител в Търновското духовно училище, в което прослужих три години, а в 1896 год., извикан отново в Цариград за такъв, в Духовната семинария, а от сетне за ректор на същата до 1899 год. В 1900/901 [г.] изпълнявах длъжността и.д. на Русенската девическа гимназия, от която по прошение бидох преместен за учител в мъжката там. В уч. 1905/6 год. отново в

¹ НЛМ, инв. № а 1466/87, л. 1–6. (Ръкопис)

девическата, и в 1906 се уволних по прошение и пенсионирах. В уч. 1920/21 год. Св. Синод ме определи учител в Пловдивската духовна семинария, в която прослужих пет години и отново се пенсионирах в 1926 г.

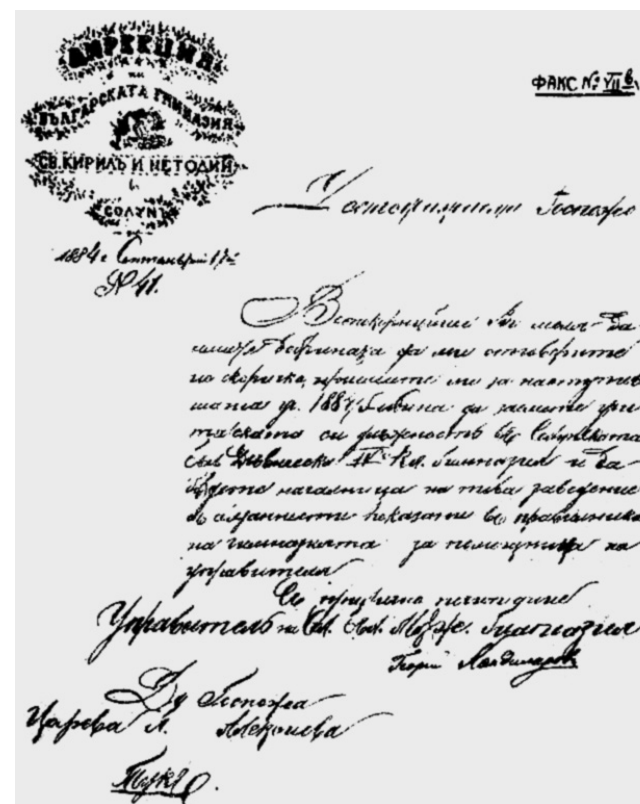
Сега съм на 86 години (февруари 1937 г.).

Твърде скромнен е Георги Кандиларов, а и в малката по обем автобиография не са намерили място приносите му за учебното дело в Солунската гимназия. А те не са никак малко. По време на директорстването му за пръв път е въведена присъствена книга за учителите и за отсъствията на учениците. Лично той, като директор, всекидневно контролира успеха на учениците, отсъствията и провиненията – за опитния педагог е ясно, че не бива да се допускат и най-малки компромиси, за да не превърнат пропуските в системно неизпълнение на задълженията, но също така и да осъзнаят жертвите, които правят родителите им за тяхното образование. Обучението и подготовката са целодневни, а вечер, в пансиона, след учебните занятия, учениците са били под непрестанно наблюдение и грижа на учителите, дори и тогава се слушаше само *слабото шумолене от прелистване, от скърцане на писците...* Тия условия образуваха у учениците и навик към труд, ред и постоянство в изпълнението на своите длъжности, който навик остана в тях отсетне и в частния им живот, щото всякога да са заети с работа, никога да не бъдат празни и винаги редовни.

Още една амбициозна задача си поставя и осъществява директорът – слага началото на учителска и ученическа библиотека. Преценил е, че учебните книги не са достатъчни за духовното възпитание и израстване на питомниците и на преподавателите. И макар книгите и научните списания, отпечатани на български, да са твърде малко, за кратко време лавиците на библиотеката се запълват. Директорът новатор Кандиларов оборудва с необходимите пособия и кабинет по физика и химия, въпреки че не е имало преподавател с подготовка по химия. Доста преди Луи Айер да дойде в България и да постави основите на спортното образование в училищата, в Солунската гимназия правят приспособления и предвиждат часове за физически гимнастически упражнения. Обаче правителството провижда в тези занимания обучение във военни умения и инициативата пропада. Компенсират физическата подготовка с литературни вечеринки, и театрални представления с историческо и научно съдържание.

Друго нововъведение на Кандиларов са униформи за учениците, за да не се притесняват децата от различния си социален статус, а и да се отличават от питомците на другите училища в града. След сериозен подбор на тъкан, която трябва да е здрава, красива и удобна, от Екзархията решават да ушийт униформите от ръчен котленски шаяк.

И ако за учителите и учениците гимназията е място за съзряване и образование, то противниците ѝ трудно се помиряват с мисълта, че бедните българи не щадят средства, продават имоти, за да изучат децата си. Започват да разпространяват слухове, че училището е създадено *от чужда пропаганда* и изискват проверки за платените такси от децата.



Писмо на Георги Кандиларов, директор на Солунската мъжка гимназия, до Царевна Миладино-ва, директорка на Солунската девическа гимназия, 17.IX.1884 г.

Едно паметно събитие бележи пролетта на 1885 г. – навършват се хиляда години от смъртта на св. Методий. Екзархията отпуска 150 турски лири, за да бъде подобаващо отбелязан патронният празник на училището. Тържествената църковна служба с 12 свещеника слага началото на празника, 70 певци, ученици в гимназията, са облечени в бели стихари, а от руския светогорски Пантелеймонов манастир им е подарена икона на Св. равноапостоли Кирил и Методий. Валията забранява шествието на празнуващите, но с намесата на руския генерален консул, като представител на руската църква и държава, то се провежда по улиците на града. На молебена говорят директорът Кандиларов и архимандрит Козма. След почерпката е устроена литературна вечеринка с много илюминации и бенгалски огньове. Григор Пърличев държи реч, но е прекъснат, защото подпорите на гимназиалният салон започват да скърцат заплашително и има опасност от срутване на сградата.

Още нещо, което изискват преподавателите в гимназията – когато учениците излизат във ваканция, им се поставя задачата да описват родните си места, да събират фолклорен материал и да изучават всичко, което им прави впечатление. При започването на учебната година написаното от учениците се чете и разказва. Целта на това е всички ученици да разширяват познанията си за различни краища от родината си. Кандиларов обяснява:

Туй не беше изкуствено развит шовинизъм, с какъвто може да си служи някой друг преднамерено, а една чиста и възвишена природна любов към своето отечество и народна гордост.²

Синът на Георги Кандиларов Георги Георгиев Кандиларов разказва за посещението на Иван Вазов в Солунската гимназия.³ Заедно с поета е и Михаил Маджаров, който по това време е депутат в Областното събрание (1880–1885) и директор на финансите (1884–1885) в Източна Румелия. След години, когато проф. Иван Шишманов проучва живота и делото на Вазов записва следната мисъл на Вазов:

Тук за пръв път стъпих на свещената македонска земя. През тридневното си пребиваване в града посетих с другаря си българската гимназия, директор на която беше Кандиларов. Посрещнати бяхме с големи почести и с речи от учениците. Единият ученик издекламира едно мое стихотворение. Аз счетох за нужно да отговоря...

Вдъхновен от срещата с учениците и учителите Вазов създава стихотворението „Посещение в Солунската гимназия“, което влиза в цикъла „Македонски сонети“.

Посещение в Солунската гимназия

– Къде си ти роден, юначе будни?
– При Шар. – А вий? – При сладкий шум
на Струма бистра. – Вий? – Във Охрид чудни.
– Я? – В Кукуш. – Я? – При рилски друм.

– А ти? – До Кресна. – Вий? – При Вардар студни.
– Ний? – На Пирин. – При Пинд е моят ум.
– Я? – В Струга. – Вий? – Край Солун многолюдни.
– Ти момко? – В Дебър. – Как те казват? – Крум.

*И аз разбрах с душевно сътресенье,
по техни глас и взор, и изражение,
че кръв и плът идеята сдоби.*

– На, ето, македонските твърдини,
що никой Drang не може веч разби! –
казах, кат гледах тез деца невинни.

1884 г.

² Българските гимназии и основни училища в Солун: По случай на 50-годишнината на солунските български гимназии. София: Македонски науч. инст., 1930, с. 25–46.

³ НБКМ–БИА, ф. 698.

В споменните си записки, които излизат под заглавие „Епоха, земя и хора“⁴, Царевна Миладинова – основателка на Солунската девическа гимназия (поканена от Г. Кандиларов), отделя и няколко реда за Георги Кандиларов, в които поставя висока оценка на личните и професионалните му качества.

Като говорим за по-видните солунски учители, не можем да забравим впечатленията, които са ни оставили директорите на гимназията, и преди всичко най-стария измежду тях, а именно – Кандиларов.

Кандиларов, и тогава като млад и енергичен, и сега като старец, бе кротък и благ човек. Бидейки буден котленец, оженен за воденка, той познаваше отлично душата на тогавашната младеж и особено на девиците, на които ред години бе директор. Солидното му руско образование го издигаше високо над другите. С тези си качества Кандиларов закрепи солунската девическа гимназия, и най-важното – успя да привлече добри учителски сили в нея. Това се вижда и от хубавата му книга за историята на солунските гимназии, издание на Македонския научен институт в София. С добрата вътрешна подготовка, която даде на гимназията, като издигна образованието значително по-високо и като пристегна възпитанието на децата в солунската девическа гимназия, Кандиларов показва и добър пример на тези, които в същото време полагаха грижи за мъжката гимназия, в която след това и по-късно се проявиха Начо Начев, хаджи Иванов Паяков, В. Сарафов.

За огромно съжаление просветителят не ни е оставил нищо повече за педагогическата и обществената си дейност, макар че още 20-годишен, започва да пише автобиография.⁵ Тя е в две книги и обхваща периода 1 януари 1872–30 юли 1875 г., започната в Котел – по времето на учителстването си в селата Девня, Кумлуджа (дн. Крумово, Варненско) и Караач, когато се подготвя за заминаване за Одеса и обучението му в духовното училище и семинарията. Дали е продължил по-нататък с житиеописанието си, не е известно, или поне неговите записки не са достигнали до нас. Архивът му постъпва в Националния литературен музей през 1986 г. и включва кореспонденция на Георги Кандиларов с брат му Иван, с екзарх Йосиф, Стоян х. Йончев, Ст. Гогов, поп Костадин от Котел и др. Всички тези писма са от периода 1866–1878 г.

Още една тетрадка „Домашен опис“⁶ ни дава представа за живота и имотното състояние на семейството. Редом със сметките за наеми, строежи на къщите във Воден, Котел, София и покупката на къщата в Арбанаси, се натъкваме на Опис на книгите в семейната библиотеката – общо 613. Няма голямо разнообразие – те са предимно на религиозна и педагогическа тематика – Богословие, Догматика, Сравнително богословие, Апологетика, история на Църквата, истории на Българската църква, на Цариградската църква, на православните славянски църкви, Патрология, Богослужение, Каноническо право, Жития, книги по философия и морал, психология, педагогика и дидактика, медицина и хигиена, езикознание, атласи и карти. Художествената литература се изчерпва с 32 заглавия, между които

⁴ Миладинова, Царевна. Епоха, земя и хора. София: Изд. на ОФ, 1985, с. 107.

⁵ НЛМ, инв. № а 1471/87.

⁶ Пак там..

са съчиненията на Пушкин, „Нещастна фамилия“ на Васил Друмев, първата белетристична творба на Любен Каравелов „Войвода“, нравоучителната повест на Илия Блъсков „Милкова ревност за първоначалните класове“ и „Добра и Грозданка“, повестта „Иван Александър“ от Иван Вазов, „Български книжници“ на Васил Априлов. Част от книгите по богословие Кандиларов дарява през 1932 г. на църквата „Св. София“ за споменаване на покойния син Стефан и нашите родители.

Приживе Георги Кандиларов издава само една книга – „Българските гимназии и основни училища в Солун (по случай на 50-годишнината на солунските български гимназии)“ (1930), но след излизането ѝ той продължава да събира материали, които евентуално да бъдат включени във второ издание.⁷ В някои източници се посочва, че Кандиларов е автор и на труда „Българските гимназии и основни училища в град Воден от 1869 до 1913“, който излиза в „Беломорски преглед“, кн. 2, 1943 г. Историята на образованието би била по-всеобхватна, ако се прибавят неговите изследвания (в 162 с.) за училищата в Скопие за периода 1900–1913 г. Въпреки че през целия си живот Кандиларов живее далеч от родния си край, той не прекъсва краеведските си издирвания и ги обобщава в запазения и до днес ръкопис на „Спомени за град Котел“⁸, писани през 1931 г. и разположени на 909 страници – труд, който заслужава да бъде разчетен и издаден. Подредено по теми е представено миналото на града, като се започне от заселването, облеклото, нравите, пороците, черквите, училищата, фолклора... В книгата му са намерили мястото и доста страници за Софроний Врачански, Георги Мамарчев, Стефан Богориди, за Атанас, Никола и Алеко Богориди, Гаврил Кръстевич, Неофит Бозвели и др. Друг негов важен и интересен изследователски труд е „Исторически бележки за с. Арбанаси“ (1936)⁹. Успява да състави и родословното дърво на Г. С. Раковски и Георги Мамарчев. Събира нотирани котленски песни. Към обществената и просветителска дейност на Кандиларов можем да прибавим и няколко теми на негови сказки: „Слово на Светото Възкресение“ (26 март 1873 г.), „За развитието на духа“, произнесена в Котел на 1 август 1871 г., „Потребата от взаимна любов“, сказка в котленското училище на 30 май 1871 г., сказка, изнесена в Русе през 1905 г. на тема „Религиозната вяра“ и др.

Неговият ученик П. Кирков обобщава живота му накратко:

Всички негови подвизи могат да се изразят с думите: „Нищо за себе си, всичко за Бога и за България“.

Твърде малко можем да научим за Анна, спътницата в живота му, въпреки обемистия му архив. Частният живот на семейството разкодираме пак от Домашни описи и Приходно-разходни книги¹⁰, които води семейството. Те не са обикновени записки за разходите на семейството, а една хроника на събитията от ежедневието и на средствата, с които са разполагали в рода Кандиларови от 1839 г. Именно от

⁷ НЛМ, инв. № а 1498.

⁸ НЛМ, инв. № а 1475.

⁹ НЛМ, инв. № а 1469.

¹⁰ НЛМ, инв. № а 1468/87; а 1470/87.

тези записки научаваме, че за годежа с Анна (22 юни 1885 г.) е похарчил 22 турски лири за подаръци (браслет златен), за угощението 25, за дрехи 28, 20 и за сватбата във Воден на 25 август 1885 г., още 25 лири – общо 99,20 турски лири.

Раждането на сина им Стефан през 1889 г. във Воден не се ознаменува с някакъв особен патос, а с разхода от 2900 турски лири. През 1900 г. по същия начин Кандиларов е отбелязал: *Разни по рождението на Гочето в Търново – 520*. Следват години на материално благополучие, дори успяват да спестят по нещо (до 1915 г.). През военните 1912–1918 г. Кандиларов пише в забележка: *По причина на всесветската война от 15.X.1915 г. скъпотията на храната е увеличена, разностите двойно според лани. През 1918 г.: Скъпотията от войната неимоверна. Фронът се откри на 14 септември 1918 г. на позициите при Добро поле над Мъглен. Последва погром...* През 1919 г. отбелязва: *Скъпотията се увеличава...* През 1924 г.: *Помощ за Гочето в Германия, Берлин*. Пак от приходно-разходната книга разбираме, че на 3 август 1929 г. умира големият им син Стефан.

Когато пристига в Солун, за да учителства в девическата гимназия, Анна вече има натрупан педагогически опит. Солунската българска девическа гимназия „Свето Благовещение“ е първата българска девическа гимназия в Македония – основана е през 1880 г. и също се поддържа от Българската екзархия и от Солунската българска община. В училището се преподава по идентичен учебен план, като в мъжката гимназия. Дали са се познавали преди идването ѝ в Солун с Георги Кандиларов не ни е известно.

Анна Тръпчева Стоянова е родена във Воден (дн. Едеса) през 1865 г. в семейството на Тръпче (Трайко) Стоянов (1833–1915), виден деец на Воденската община, за който се знае, че е подписал Мемоар на българските църковно-училищни общини в Македония през 1878 г. с протест към Великите сили за спазване на Санстефанския договор и неоткъсването на Македония от новосъздадената българска държава, активен е и в борбата на българите по време на Кресненско-Разложкото въстание (1878–1879) срещу решенията на Берлинския конгрес. Оставя ценни спомени като участник за църковните и просветни борби във Воден. Анна Тръпчева-Кандиларова също ни е оставила своя автобиография, макар и съвсем кратка. В Солун приключва и професионалният ѝ път, поради заболяване. Следва неотклонно съпруга си и се отдава единствено на грижите за семейството и децата си – Стефан и Георги¹¹.

Кратка автобиография на Анна Георгиева Кандиларова, по баща Тръпчева Стоянова

В 1874 г. откри се в гр. Одеса пансион – „Питомник Славянских девиц“, за девойчета от южните славянски страни, в който в началото бяха приети по една чехкиня, черногорка, сръбкиня и по няколко от градовете на България, Тракия и Македония. Поиска се тогава от Екзархията ученичка и от Воден. Ако и още твърде малка, баща ми, като ученолюбив, ме отведе в Солун при председателя

¹¹ Стефан Г. Кандиларов има три деца – Анна, Тора (Виктория) и Георги.

на българската община, за да бъде изпратена в Цариград. Той ме намери за още малка, но по молбите ми, че много искам да се уча, изпрати ме със случившите тогава пътници, един свещеник и учителят Търпо.

Със закъснението ми за тръгване от Воден, откритото мое място в Питомника било вече заето от пристигналата по-рано от Лозенград ученичка Куна Димова. След няколкодневно престояване в Екзархията, аз бях отведена от Н.Бл. Антима в руското посолство и представена на посланика Н[егово] П[ревозходителство] граф Игнатиев. Той ме прие за своя стипендиантка в Питомника и с препоръчително писмо ме изпрати в Одеса до В. Н. Рашеев, който ме заведе в Питомника и ме предаде на началницата З. Ф. Рудановска.

Със свършването ми на пригответелния там клас, с частни уроци на даровити руски учители, в 1876/7 учебна година постъпих в първия клас на Одеската женска Мариинска градска обществена гимназия, пълния седемгодишен учебен курс, която свърших с атестат в 1883 год.

До пристигането на баща ми, за да ме вземе, аз прекарах ваканцията у чича си А[ндрей] И. Стоянов¹² в гр. Гродно, и оттам заедно с баща си се явих в Екзархията и бях назначена за учителка в девическото училище в гр. Велес.

Пътем, в родния си град, бях посрещната от българското гражданство с всеобща радост, също и във Велес като първа учителка.

Там открих училището с първите два класа и сама заех всичките в тях предмети с часовете им по програмата. На първо време аз срещнах доста затруднения от невладението добре на родния ми език, който почти бях забравила още в първите ми години в Русия, и в края на учебната година от преумора почувствах се силно изнурена.

В учебната 1884/5 год. бях преместена в Солунската женска гимназия за учителка и управителка на пансиона със 72 ученичка, а в учебната 1885/6–1886/7 год. останах само като учителка в нея, от която длъжност се уволних по здравословни причини и по съветите на лекари, като останах с тъгата си за неизпълнения дълг към скъпата ми родина Македония.

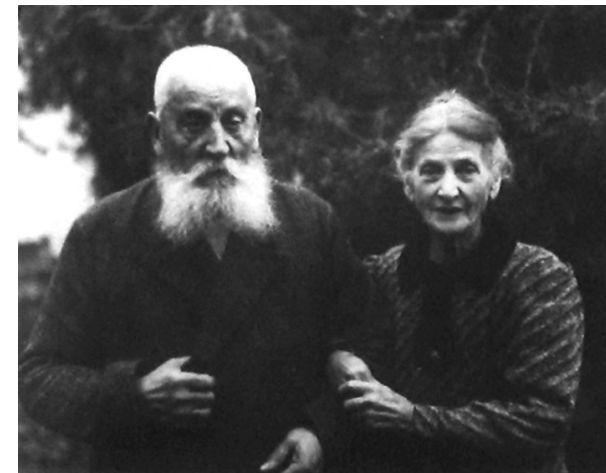
Сега съм на 72 години (февруари 1937 г.).

По време на бомбардировките над София през 1943 г. Георги и Анна Кандиларови се евакуират в с. Арбанаси. Заболяването на Анна се обостря и близките ѝ полагат всеотдайни грижи за възстановяването ѝ. В началото на юни 1943 г. тя умира, а две седмици по-късно – на 19 юни, на 92 години, съпругът ѝ последва преданата си спътница. За тези данни се доверяваме на сина им Георги Г. Кандиларов. В някои източници за години на смъртта на Анна се посочват 1941 или 1942 г. Трябва да отделим по-специално внимание на арбанашката къща. Купена е със средства на Анна Кандиларова през 1894 г. от хаджи Димитър – наследник на хаджи Николи Косоволията, и била известна като Хаджищерева. Строена е през 1761 г., според надписа на една от пътните врати. По време на опожаряването на селото от кърджалиите през 1796 г. тя оцелява, само дупките от куршумите по портата

¹² Андрей Стоянов (1838–1910) – български политик и общественик.

издават намеренията на агресорите. Оградата е каменна и висока четири метра. Според изкуствоведа проф. Никола Мавродинов в къщата на Анна Кандиларова се появяват за първи път у нас скулптирани тавани¹³. Пищни дърворезби украсяват цялата къща. Поради уникалността на сградата, още през 1927 г. къщата получава статут *народна старина* и е включена в списък, публикуван в „Държавен вестник“.¹⁴ В труда си за Арбанаси Георги Кандиларов споменава, че в дома се съхранява ятаган с гравирани надпис на арабски език – *Аз завися от Бога и изпълнявам Неговата воля. 356 година. Притежател: Али Ага Мохамед*. Уникалната къща, известна вече като Кандиларовата, днес е притежание на наследниците на рано починалия син на Кандиларови – Стефан.

След пенсионирането си като професор по химия Георги Г. Кандиларов се установява в Арбанаси. Споменахме вече за труда на Г. Кандиларов „Българските гимназии и основни училища в град Воден от 1869 до 1913“, който излиза в „Беломорски преглед“, кн. 2, 1943 г. По мое мнение този труд включва и спомените на тъста му Тръпче Стоянов и би бил ценен документ за историята на образованието във Воден. Но... в писмо от Георги Г. Кандиларов до патриарх Кирил от 1968 г.¹⁵ научаваме, че наистина студията е публикувана, но посочва изданието „Тракийски преглед“, II том (203–236 с.), а годината е 1944 г. Той греши за заглавието, но останалите данни са достоверни. Върху печатницата пада бомба и тиражът е унищожен, обаче младият Кандиларов успява да вземе няколко отпечатъка от статиите на баща си. Молбата към висшия духовник е да съдейства за публикуването ѝ в някое от изданията на Църквата. Това не се случва и до днес.



Погледнете снимката. Правена е през 1941 г. Той е на 90 години, а Анна на 76. Одухотворени, все така запазили аристократичната си осанка, хора, отдали живота си в служба на просветата, за възвисяването на националния дух. Просветителите, които записали със златни букви имената си в духовния пантеон на България.

¹³ Костов, Димитър. Арбанаси. София: Наука и изкуство, 1959, с. 66–69.

¹⁴ Вж. *Държавен вестник*, 1927, бр. 69.

¹⁵ ДАА, ф. 1318 к, оп. 1, а.е. 675.

Стриктност, всеотдайност и пълна вгълбеност в архивите

СТЕФКА ПЕТРОВА

STRICT, DEDICATED AND GOUGED IN ARCHIVES

Stefka Petrova

SUMMARY

Working with archives since her student years, Evelina Belcheva has written four books on significant names in our cultural history: Peyu Yavorov, Vladimir Vassilev, Petar Dinekov, Blaga Dimitrova and others. She has proved that literary discourse can be learned both as a narrative and a fiction. In her books she displays a number of newly discovered, unpublished pieces including documents, letters, postcards etc, and reveals unknown features of the above mentioned authors.

Key-words: „Zlatorog” Magazine, Vladimir Vassilev, Evelina Belcheva, archives.

Евелина Белчева е българист-филолог по образование и архивист-изследовател по призвание. *Ако не работя с архивите, не биха могла да преживея нито ден,* признава тя. Проявява изключителна търпеливост и упорство, престоява с часове на ден и с месеци на година в даден архив, особено в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий”, преглежда по няколко пъти определен материал или известна архивна сбирка, връща се след време отново и отново към вече прочетеното и разкритото. И намира неизвестното, непубликуваното, неотпечатаното, непочетеното...

Архивите не горят, заявява тя и се втурва да търси, вдълбочава се в документите и в текста, търси и намира. Архивите не изчезват, не се губят, те са живи и живеят свой живот, само трябва някой да им се посвети и да ги обикне – да ги обикне с всеотдайна отдаденост, да навлезе в тяхната същност, да се научи да ги чете при ясен и неясен, при разбираем и неразбираем почерк и да ги разбира, и тогава те ще му *заговорят* със своя език, ще го потопят в своето време, ще му покажат своята красота и уродливост (понякога), ще го извисят над вчерашното, днешното и утрешното.

Не зная кога за първи път и кой е вдъхнал у Евелина Белчева интерес към архивите, но от този интерес и проучване тя сътворява своето научно поприще, открива многобройни теми за анализ и за изява, запознава се с познати личности от друг ъгъл, навлиза в междуличностните отношения между писатели, критици, съмишленици, противници... И за пет години написа четири книги – съобщавам

го не като упрек за несериозно отношение, а като пример за натрупване на знания и сведения през дългите години на следване и работа, за да може, при наличие на време, да седне пред компютъра и да твори, да пише и да издава. Излязоха книгите ѝ за Яворов¹, и три за Владимир Василев². И четирите книги са много по-богати по съдържание, защото в тях се очертават и други личности от онова време. Ще разгледам накратко книгите ѝ с оглед на работата ѝ с архивите, с приносите и откритията, които е направила, без да претендирам, че споменавам всички.

В „Яворов – между драмата и театъра” основен обект на изследване е *културологичната личност на Яворов*, както пише Евелина Белчева, изследвана *между драмата и театъра*, имайки предвид и прякото, и преносното значение на тези две думи. Преглеждайки всичко, до което успява да се добере, а тя се е добрала почти до всичко, свързано с Яворов, Ев. Белчева прави наистина невероятни открития: неизвестни или непубликувани писма и снимки на Яворов и неговия приятелски кръг; неизвестен и много интересен ръкопис-рецензия на Вл. Василев от 1911 г. за драмата „В полите на Витоша”, който тя разчита и анализира; писма на Б. Пенев до Д. Габе, писма до Яворов от Париж (1910) след смъртта на Мина и от Берлин (1912); луксозната корица на първото издание на драмата, издадена в 25 библиофилски екземпляра от Ал. Паскалев – подвързани с кафява кожа, подплатена със златисто моаре, един от които е с автограф за Лора Каравелова; анализира и части от непубликувани спомени на Дора Конова-Грозева и убедително доказва достоверността им.

С всеки ръкопис, с всяка снимка или картичка авторката постъпва както истинския архивист изследовател – разчита текста, сравнява го с публикуваното (ако някой го е публикувал изцяло или частично), посочва поправките, възстановява зачеркнатото, тълкува смисъла. Пиесата „В полите на Витоша” тя анализира основно чрез писмата на Мина – психобиографично, а по друг начин и в дълбочина се разкрива и личната и творческа драма на П. Яворов. Писма, мемоарни свидетелства, ръкописи, чернови, лични записки, снимки, картички – всички те тук и не само тук имат изключителна изследователска стойност: издигнати са в литературни, културни факти, стават важен път към по-широк, културологичен анализ.

Година и половина по-късно Белчева предлага ново изследване за друга личност, не по-малко емблематична за времето си, но много по-непопулярна и тогава, а и днес, макар интересът към нея да е главно от страна на специалистите. Става въпрос за Владимир Василев – анатемосан буржоазен критик, но всъщност горд

¹ Белчева, Евелина. Яворов – между драмата и театъра. София, 2014. 269 с.

² Белчева, Евелина. Самотен в своето време. кн. 1. София: Век 21-прес, 2016. 194 с.; Белчева, Евелина. Златорожката връзка: Петър Динеков–Владимир Василев, два портрета в ретро – от натура (73 неизвестни писма). София: ИК Гутенберг, 2017. 308 с.; Белчева, Евелина. Златорожката тайна: Владимир Василев в театъра на живота си: Психографски ескизи в спомени и писма. София: ИК Гутенберг, 2019 г. 340 с.

благородник, естет и аристократ на духа, представен само с една книга, издадена посмъртно от негови приятели и съмишленици.³

Скромната по обем книга – от 80 страници текст и 20 страници приложения, озаглавена „Самотен в своето време“, е изключително ценна с откритията на авторката си. Да повтора, тя е страстен архивист, литератор, историк и с неистово упорство се втурва да търси истината в библиотеки, книги, архиви, семейства, отделни лица. Не скъпи време и посещава по няколко пъти определена личност, ако смята, че има какво да ѝ каже. Интересува се от недалечното, но всъщност и много далечно и почти непознато на днешното поколение минало – средата и края на миналия век: едно разделно време, когато нещата се вършеха тайно и потайно, без много шум, без да се информира обществото. Кое е валидно и за днешното време.

Самото заглавие говори за характера и живота на редактора на известното и също така емблематично за своето време списание – „Златорог“. Но тъй като своето виждане, своята оценка и своето дълбоко уважение и преклонение пред тази историческа, но толкова врещатляваща личност, авторката ще показва и в следващите си две книги, за които анонсира, няма да се спирам подробно. Ще кажа само, че Вл. Василев е блестящ полемист, голям критик и витиеват стилист, но и обикновен човек, благородник на духа, естет и иронист. Трагична фигура, символ на възвишените умове, неспособни да се приспособяват към мерзкото в живота, но и неспособни да се борят решително срещу властващи норми и погрешни идеологии. Умрял в резултат на лекарска грешка, погребан като излишен човек, живял като неудобен колега, заклеен като вреден субект, търсена жертва от завистници, некадърници – такъв остава той в страниците на българската литературна история. Евелина Белчева тръгва по необичайните пътища на документи, спомени, случайно написани бележки и забележки, опитвайки се да прочете изгореното и изчезналото. И *прочита* голяма част от него, защото познава творчеството му из дълбочина, притежава истински хъс да разкрива истината, литературен талант да не изразява пряко и помпозно мнението си, а да подплътява всяка изказана мисъл с мнението и на друг голям, известен или не толкова голям и известен учен или писател, да пише история по дневници и архиви, а не по всекидневници и господстващи слухове.

Чрез книгата си Белчева прави достояние на интересуващите се и на обществото документи, снимки и случки, които тук публикува за пръв път: записки от „Тетрадките“ на акад. Петър Динеков; некролог за смъртта на Вл. Василев, забранен да бъде произнесен на гроба; автографи; снимка с разчетения от авторката надпис (на с. 91); непубликуван текст от Б. Делчев (с. 21) и др.

Хубаво е, че авторката продължи да работи върху онази епоха и онези познати-непознати ни великани и ни представи обещаните още две книги за Вл. Василев, в които показва и други лица, съвременници, приятели и врагове на критика.

³ **Василев**, Владимир. Студии, статии, полемии. състав. Александър Йорданов, Светла Гюрова, Тончо Жечев, Шели Барух. предг. Т. Жечев. София: Бълг. писател, 1992. 244 с. (Библ. Български критици)

И двете книги съдържат в заглавието си прилагателно, образувано от името на списание „Златорог“, чийто главен редактор е бил Вл. Василев.

В „Златорожката връзка“ Вл. Василев е представен като критик и редактор на прочутото списание „Златорог“. Той не придобива широка популярност, стоейки на *по-заден план*, зад авторите, но има голяма заслуга за откритието и оповестяването пред българската публика на млади таланти, които израстват под негово крило като големи творци. Поради завист, неблагодарност, незаслужено обвинение, некадърност, дори подлост на врагове и отделни приятели, всичко сведено до идейно-политически причини, породени и от преломния момент на времето – Втората световна война (в Европа), смяната на властта и насоката на развитие на 9.IX.1944 г. (у нас), съдбата му е твърде трагична и той мизерства до края на живота си. И най-важното: той е нещастен, защото не може да върши онова, което най-може – писане на рецензии и редактиране на книги. Вл. Василев е приемал списание „Златорог“ като по-скъпо от дете, там са били насочени всичките му мисли и грижи. Пишейки обобщаващи статии за литературата и за отделни творци, запълвайки всяка ниша и брой на списанието, давайки път на другите, като оставя себе си на заден план, той не успява приживе да издаде своя книга. Единствената му книга, за която вече споменах по-горе, е издадена посмъртно 29 години след смъртта му от негови почитатели – А. Йорданов, С. Гюрова, Т. Жечев, Ш. Барух.

Ев. Белчева представя образа на Вл. Василев чрез връзката и отношенията между него и Петър Динеков, наречена златорожка, защото засяга времето, през което Петър Динеков сътрудничи на списанието и кореспондира редовно с Василев за публикациите – свои и чужди. Динеков тогава е 20-годишен, а Василев 53-годишен, но кореспонденцията между тях е започнала от по-рано. Виждаме един човек в златоносния разсип на времето. Най-добре ще е да цитирам как авторката го вижда като редактор: *Вдъхновен и възторжен, „жетварят“ търси съмишленици и сътворци, защото всичко в него е зряло за жътвата: дебне за млади таланти, праща им „призовки“, провокира ги творчески, подкрепя, критикува, „кандърдисва“; по цели нощи се посвещава на чужди писания – дописва, коригира, спори. Взема ги под крилото си, без да се интересува от техните убеждения. И гледа на всичко това като на свое лично дело (с. 21).* Той заявява: *Ще приема всеки, който е талантлив, от който и фронт да иде.*

Какви са основните принципи за Вл. Василев като главен редактор?

Първо, той сам кръщава новите сътрудници с по-хубави, по-благозвучни, по-съдържателни имена, *защото името скрива и разкрива*, и така се създава родство като между осиновени, образува се така нареченото *Златорожие*.

Второ, светая светих за Вл. Василев е било *съображението за човещина*. В писмата авторката намира искането на кръстителя до даден автор за премахване на оценки, които биха обидили писателя (поета, критика), и то не като препоръка, а като молба, често с настояване.

И трето, но не и последно, е, че *злият гений*, строгият взискател, *лъвът от нубийска величина* е гений в работата си, строг, но внимателен и деликатен в преценките си, воден само от естетически и литературен критерий, лъв в защитата

на сътрудниците си. И малко нещо егоист. *Исках да бъде мой, само мой* – казва той за П. Динеков, но това важи за всекиго другог: добрият редактор и критик не би искал талантивият автор да пише и за другите, т.е. в изданията на другите, макар и не опоненти. Между другото тази мисъл чух съвсем наскоро и за един наш (български) вестник.

Двамата *персонажи* в книгата на Ев. Белчева – редакторът Владимир Василев и критикът Петър Динеков – са поотделно колоси в своята област. П. Динеков тук е представен главно като критик, макар че авторката съобщава и за научната и преподавателската му дейност: учител в Пловдив, после асистент, доцент, професор в Софийския университет и академик. Участието си в „Златорог“ той започва като изграден критик – дотогава (1936 г.) е написал 276 статии, рецензии и обзори, някои от които с научен принос. Затова и Вл. Василев не го покръства, т.е. прекръства. И му възлага много отговорна задача – да напише рецензия за петия том на съчиненията на Яворов (1934–1936 г.), чийто редактор е той. Динеков приема и написва рецензия за петте тома от 18 страници, с която предизвиква неочакван конфликт и едновременно с което започва дългогодишното приятелство между двамата, а именно златорожката връзка. Белчева не намерила рецензията, въпреки че стръвно прерошила купища архиви, затова анализира кореспонденцията между тях и от нея съди за съдържанието ѝ. По-късно случайно я открива (архивите не горят!) – в архива на Петър Динеков, но архивистите я записали под друго име – и я помества изцяло (с. 84–94), за пръв път, с кратко факсимиле (с. 83). А рецензията на Вл. Василев към том 1 е ненадмината по дълбочина на мисълта при оценките и анализа на стиховете на поета за определяне на мястото му в българската литература. Ненадмината и по красота, и съвършенство на езика и стила! Оформен като малка брошура, този текст като отделен отпечатък бил предаден в библиотеката на Софийския университет от самия автор. Да го има!

Ев. Белчева проследява и *оформя* и образа на критика Динеков. Запознал се с прочутото списание със златен орел и магично име в родното си село Смолско, в библиотеката на чичо си, Динеков на 16 години става негов абонат и фен и отбелязвал впечатленията и оценките си на стихове и разкази, отпечатани в него. Редакторът на „Златорог“ навярно добре е познавал младия критик от отпечатаните му работи, така че *повикването* и възлагането на рецензията за Яворов не са били случайни. Но недоверчивата изследвачка Ев. Белчева прави всичко възможно, за да се увери в това и открива, че още през 1934 г. в „Златорог“ е публикувана статия от студента П. Динеков, но подписана с друго име. Самият редактор за младия Динеков е изглеждал *недосегаем*.

Така през 1936 г. започва сериозната връзка между Вл. Василев и П. Динеков, но още в началото не като наставник и подчинен, а като равнопоставени, което се вижда от конфликта и резултата от него относно първата сериозна рецензия (за Яворов). Писмата по-нататък показват, че това не е бил единственият случай на разногласие между тях, но дружбата и сътрудничеството им не са прекъсвали и не са били помрачавани никога. За младия критик, както и за други млади сътрудници, познанството с хора от ранга на Вл. Василев граничало с обожествяване. Но

критикът–литератор–историк–учен П. Динеков се издига до същия и може би до по-висок пиедестал.

Изгъкнах вече качествата на Евелина Белчева като литератор и архивист. Казвала съм го и другаде – Евелина търси *до дупка* документи и сведения, подкрепящи или опровергаващи дадено мнение: обикаля библиотеки, пише писма, посещава роднини и познати, по цели дни стои в Националната библиотека, заровила лице в архивите. А когато изнася нещо, отбелязва точно откъде го е взела; ако е за първи път, отбелязва от кого е получила позволение. Приложението в тази книга – поместените писма – са придружени с редакторски бележки за споменатите имена, което е изключително уместно, като се има предвид, че става въпрос за хора, много от които не са познати на широката и на по-младата публика. Поздравявам я за това. Поздравления и за езика и стила на описание и за отношението към документите – писмата са предадени автентично, със съвременен правопис т.е. без ерове, ятова гласна и др., но е запазена родително-винителната форма при имената от м.р. – *Вазова, Лилиева, Кръстева, Пелина, „Златорога“* – и глагола трябва, с което все пак ни пренася в онази епоха. Само човек, запознат с изследване на архиви, знае какъв огромен труд е бил положен за откриване на всичките документи, писма, снимки; за разчитането (разпознаването) на снимките и придружаващите ги обяснения, които са неразривно свързани с останалия текст. Заслужава да се спомене и подходящото позициониране на снимковия материал.

Иска ми се да подчертая значимостта на изследванията и на приноса на Евелина Белчева за прочита на литературната ни история в аспекта на историко-политическите веения и бури. Представата и знанията ни за редица имена от далечно-то и не толкова далечно минало се обогатяват (и коригират в някои отношения), а за по-младите това са нови познанства с велики българи. Почти всичко в тази книга е ново, непознато – писма, снимки, архиви, тук повечето неща виждат бял свят за пръв път. Още в подзаглавието авторката отбелязва – два портрета в ретро, 73 неизвестни писма!

В „Златорожката тайна“ се запознаваме вече по-обстойно с Владимир Василев. Издадена е пак от ИК „Гутенберг“, пак с активното участие на самата авторка – тя фигурира на три места на гърба на заглавната страница: автор, обработка на архивни материали, корица. Същото е отбелязано и на „Златорожката тайна“. Не е посочена и за коректор, макар че тя е извършила корекцията. И аранжировката на материала, с перфектните бележки.

Понеже книгата е нова, ще си позволя да кажа за нея малко повече, макар че излязоха вече няколко рецензии.

Започва се с времето на Първата световна война, представена с две загуби в областта на културата – П. Ю. Тодоров и Димчо Дебелянов, и цитат от Константин Константинов. И да наруша сюжетната линия, ще кажа, че Константин Константинов присъства в книгата и съпровожда през цялото време разказаните събития – като *Летописец*, както го нарича авторката. Тук, на организирани културни прояви, Вл. Василев се среща със своята единствена любов, останала такава завинаги, въпреки превратностите на съдбата. Културната интелигенция – писатели,

музиканти, юристи и пр. – променя обичайния ход на живота в града, като организира различни културни прояви вечер и в свободното време.

Глава първа, т.е. първи раздел, е посветен на зараждането на любовта на Вл. Василев към Цвета Ленкова – весело, палаво, жизнерадостно 16–17-годишно девойче, източено вече като смугла чаровница, чиито трапчинки са *готови всеки миг да се разсипят в смях*. Тази любов му остава за цял живот. Много различна от днешната, можем само да се възхищаваме и да въздишаме за онези отношения, господствали не насила, а по традиция по онова време, които говорят за любов.

Влюбеният носи със себе си постоянно малък фотоапарат, с който снима, снима своята любима, но отдалече, страхувайки се сякаш да се приближи. И от тези снимки и писма сега авторката се опитва да възстанови, да види, да почувства онзи пламък, който гори в сърцето на поручика и го изгаря. Съхранил е всяко листче и бележка като белег на любовта. Тази любов разгледана, анализирана, преценена като модел, критерият за любов е внушен от любовта между Яворов и Мина, *Любов* с голяма буква. Във всичките си писма от този период той говори за нея в среден род, като род за умалителност и интимност, род за любов. Умалителни и в ср. са и глаголите, които използва в писмата си към нея: *Миличко Цвете... Ти сега си си легнало и заспало ... колко си вярно, колко си добро и невинно ... ти сега слушкаш ... искам да те гледам още такова...* И съществителните са умалителни: *ръчица, възглавничка, главица, въпросчета...* Всичко е любов, навява любов, моли за любов... Такава е любовта на Вл. Василев. Следва кратка разлъка, предчувствие за неприятности в дома на Цвета, успоредица с Яворовата пиеса „В полите на Витоша”, с много стихове на Яворов. Подчертано е отново влиянието на Яворов. Идва вторият погром, Войнишкото въстание, демобилизацията и родителите на Цвета, и преди всичко баща ѝ, видният адвокат Коста Ленков, който се съгласява Вл. Василев да му стане зет.

Поставила си за задача да опише Вл. Василев като човек и специалист, да покаже неговите способности, знания, умения, отдаденост към работата, от една страна, и от друга, неговата честност, доброта, благородство, авторката тръгва отдалече и от време на време изпреварва сюжетната линия или се връща назад: разкрива запознанството и сприятеляването между Вл. Василев и П. К. Яворов, останало трайно и неразрушимо приживе на Яворов и след смъртта му. Тук, разбира се, се появяват и Мина, и Лора, и спорът коя е истинската, единствената любов на Яворов. Вл. Василев е не само приятел, довереник, той е *събрат*, единствено на него Яворов има доверие и му завещава и архива на Мина с молба да унищожи всички документи, свързани с личния му живот преди Лора. Ев. Белчева, страстна изследователка и почитателка и на Яворов, е посветила значително място в книгата си на него. А и не само тук. Поетът е поставен в психологическата диагноза на критика, представен от него в предговора към съчиненията на Яворов, чийто редактор е. *Споделеното* е разделено от авторката с важни, значими и носещи заряд фрази, изразени с черен италик.

Интересен е анализът на една картичка на Вл. Василев до Яворов, в която авторката вижда нов сюжет – Яворов и Дора Габе.

Разделът „Златорожката тайна” разкрива вече по-подробно трагедията, настъпила в отношенията между Вл. Василев и Цвета. Направена е съпоставка с пиесата „Любов” на Пол Жералди, играна в България точно по това време – през април 1939 г. Много сполучливо и уместно вмъква Белчева сравнение с тази драма и с образите от нея, като представя двата афиша, включвайки допълнителни лица-изпълнители в *пиесата от живота*. Между сюжета на драмата *Любов* и преживяванията събития на нашите герои – Вл. Василев, Цв. Ленкова и Й. Стратиев – има много общо и авторката умело го използва, за да покаже и докаже дълбочината, съдбовността на случката, сама по себе си тривиална – бягство на една съпруга (Цвета) от дома ѝ, отивайки при своя любим (Стратиев) в легацията в Букурещ. С писмата на Б. Пенев и Ив. Мешков се представя реакцията на обществото тогава и *опозоряването* на строгия, недостъпния редактор на „Златорог”. Авторката наблюдава не само на приликата, но и на различието в поведението им, особено на това, с което Вл. Василев надвишава морално героя на френската драма.

Ев. Белчева използва всичко, до което се е добрала, за да покаже, че Цвета не е лекомислена, разглезена, капризна глупачка, търсеща развлечения и преживявания извън дома, а неопитна, наивна, но лишена от възможност за изява от любимия, отдаден повече на работата си, мислещ само за списанието и не обръщащ внимание на любимата жена.

Бягството и изневяратата на Цвета са предадени с целия трагизъм за Вл. Василев, за неговите приятели и за самата нея. Осъзнала много скоро безсмислието и безперспективността на своята постъпка, тя се връща от Букурещ в Кюстендил, но не смее да се надява ни на йота за прошка от негова страна. Той обаче е човек от друга епоха, от друга планета – благороден, обичаш, прощаващ, помагаш... Държейки много на общественото си положение и на мнението на приятели, служители и публика, той изживява всичко сам, не споделя с никого, приема вината в себе си и за себе си.

Отново ще се опра на фразите на авторката в черен италик, разкъсващ описанието, – те са изключително точни и показателни: *Драма на малцина за малцина. Разказът „В кабинетна мъгла” /или/ проклятието на призванието – / пролог. Цвета: – В какъв час тръгнахме, не знам. Или техният случай се е „играл” по драмата, / все повече се питам... Цвета няма грях пред Владо, но ти – ти... Това, което извършихме, ни ужасява... Кажеш го – съдба – и нищо повече!*

Преживяванията и характерите и на тримата са разкрити с нужната вещина и доказателственост – цитиране на писма и разговори на, за и от това време и от този случай, превърнал се в сензация за София. *Само в тази сфера – на съдбовността, трябва да се интерпретира тази лична драма, не в сферата на пиантерията и авантюризма, както е обичайно (с. 101), заключава авторката. И продължава: Съдбовно. И за тримата. Защото – онова, което е разбрал и третият в драмата – Вл. Василев – за себе си и чувствата си, е неизмеримо и непостижимо в един обикновен живот ((с. 101).*

Цвета е с впечатляваща природна почтеност. Борбата между обета към семейството и жизнените ѝ пориви е високо трагична. Самият ѝ съпруг, макар и дъл-

боко наранен, се възхищава от това, че е рискувала, вместо да капитулира и да остане с мечтите си, с въображението си, с желанието си. *Толкова бе и друга...* вмъква авторката любимия си похват, цитирайки този път Б. Нонев. Точно тази друга Цвета иска да опише Ев. Белчева: *Вместо безсърдечна и безотговорна съпруга, каквато някои я описват, Цвета се оказва искрена и благородна натура, неспособна на низости.*

След два раздела, в които разбираме за любовта между Цвета и Стратиев, за мъката му по раздялата им и за неуспешния, грешно изтълкуван дебют на неговата стихосбирка, Ев. Белчева ни пренася в раздела, озаглавен „ДЕЛЮ №... / Между драмата и театъра / Не оскърбеният, а обичащият”...

На първо място в книгата е театърът. От 1924 г. неуморният редактор Владимир Василев е обсебен от отдавнашната си страст – театъра. Виждаме го в нова светлина, макар и позната – всецяло отдаване. Отново се сравняват Яворов и Василев от авторката, отново са привлечени автори и цитати оттогава и от по-късно, за да се разкрие личността на редактора театрал. Архивистката Ев. Белчева изведнъж прозира, че заявлението на Цвета за развод е написано от самия Вл. Василев с такъв тон и такива обвинения към самия себе си, които да дадат възможност на Цвета да получи развод по най-бърз начин, без вина. Представено е цялото писмо без съкращения, не в италик, както други писма в книгата. Отпечатано е и писмото, намерено в чернова, с толкова задрасквания, че авторката едва го разчита, не само заради задраскванията, а и заради истината, която е открила. Става въпрос за писмото на Лилиев, писано пак от самия Вл. Василев, до бащата на Цвета, откъдето се разбира, че Вл. Василев щял да потърси начин тя да не ходи на самото дело, за да не страда излишно. Въобще всички постъпки на големия критик и редактор целят любимата жена да получи щастието, което желае, да не страда, да не се излага пред обществото. Без самият той ни за миг да помисли за себе си. Евелина Белчева заявява, че такова писмо не може да се коментира, мнението си изразява чрез италик. И нарича критика *суфлър на себе си в жесток театър*, а случката – *сфера на съдбовността. Не оскърбеният, а обичащият* – казва и повтаря писателят Владимир Полянов години по-късно с нескрито възхищение. От този факт и тези действия виждаме много ясно другия Вл. Василев – великодушен, прощаващ, помагащ, поемащ вина, мек, чувствителен, деликатен, благороден... Какво още да прибавя?

Като прекрасен завършек Евелина Белчева е поместила автографа на Дора Габе: *На Владо и Цвета / от Дора*, върху книгата си „Нови стихове”, излязла през 1963 г., 10–11 години след смъртта на Цвета, но с ясното съзнание, че тя е непрекъснато с него.

Четвърта и пета глава представят Вл. Василев като театрален деец, режисьор, директор, критик. Илюстрирани са схващанията му за един нов театър, но не на право, а чрез мнението на другите. Тук от архивите са издирени и публикувани неизвестни и неизследвани неща за историята на културата. Навярно отдадеността на Вл. Василев към театъра и проблемите, които възникват там, са влошили семейните му отношения и са накарали Цвета да забегне.

В заключение ще кажа, ако не съм казала, ще повтора, че Евелина Белчева е страстен литератор, изявен изследовател, съвестен архивист. Издирва докрай всеки документ, рови се из всички архиви – държавни и лични, свързва се с приятели и изследователи на описваното лице, за да стигне до истината. Чрез книгите си допълва описанието на онзи културен период и на онези знакови лица след Първата световна война, разкривайки ги документално, чрез архивите, чрез техните писма, записки, чернови, дневници, картички и пр., но и литературно, художествено, като роман. Книгите ѝ показват, че литературоведският дискурс може да бъде научен – и като повествователен, и като белетристично-образен.

Биобиблиография на проф. Христо Мутафов

ВЛАДИМИР БОЖИЛОВ

BIBLIOGRAPHY OF PROF. HRISTO MUTAFOV
Vladimir Bojilov

SUMMARY

Review on the bibliography of the leader of the medical scientific information in Bulgaria – Prof. Hristo Mutafov, created by the prominent Bulgarian bibliographer Prof. Ph. D. Alexandra Kumanova.

Key-words: Prof. Dr. Hristo Mutafov, prof. Alexandra Kumanova.

Най-новата книга на видния български библиограф проф. д.п.н. Александра Куманова е посветена на лидера на медицинската научна информация проф. д-р Христо Г. Мутафов. Представява извънредно интересна и ценна позиция в българското историознание и библиографознание, съдържаща лапидарен и емоционално предаден житейски път, опит, труд и постижения на български интелектуалец в последните години на миналия и първото десетилетие на новия XXI в. Академичното издателството „За буквите – О писменехъ” на Университета по библиотекознание и информационни технологии в София може да се гордее с нейното издаване.

Книгата се състои от две части.

Първата съдържа кратко въведение в професионалната биография на проф. Христо Мутафов, следвано, според мен като читател, от непреднамерено свободно разговорно интервю. Отговорите на проф. Хр. Мутафов правят впечатление със своята автентичност, достоверност и емоционалност. Първото ми впечатление от корицата на книгата беше негативно – на пръв поглед приех, че проф. Хр. Мутафов е авторът на тази *Aurea mediocritas*. След запознаването ми със съдържанието на изданието, с „Двукнижие. Книга 1” – от едно-единствено изречение разбирам, че се описва същността на интелектуалната и обществена дейност на обекта на интервюто – проф. Хр. Мутафов, неговият професионален опит, усилията му за *приобщаване на България към световната научно-информационна практика*. А в следващата – Книга 2, е представена неговата научно-професионална продукция с изчерпателна и впечатляваща, изследователска и пряко практически ориентирана „Систематично-хронологично-азбучна биобиблиография”.

Втората част на книгата, като възпитаник на първия випуск на Библиотечарския институт в София, любител библиограф, и опитът ми от половин век членство на факултетните съвети в медицинските университети в град Вроцлав и гр. Бигдошч, Полша, оценявам като образцов пример как трябва да се представя биобиблиографски професионалната дейност на един интелектуалец – отпечатани научни трудове, непубликувани научни и методични разработки, както и други документиранни резултати относно неговото научно-професионално творчество. Тази част може да служи за

пример при обучението на студентите по библиотекознание, библиография и научна информация.

В първата част на книгата, в съответствие с обещаното в заглавието, са представени в най-обща форма идеите, схващанията и целите на проф. Хр. Мутафов в неговата професионална дейност. Професионалното изграждане, интелектуалните интереси и цели, които проф. Хр. Мутафов представя в своите отговори на поставените от проф. Ал. Куманова въпроси, далеко прекрачват границата на интелектуалните идеологически рамки на обществото, в което проф. Хр. Мутафов е живял, учил, работил и ръководил Центъра за научна медицинска информация при Медицинския университет в София.

Прави впечатление, че въпросите на водещата интервюто проф. Ал. Куманова провокират проф. Хр. Мутафов да излага дълбоко теоретични, философски обосновани становища по същността на научната дейност, на нейното научно-информационно осигуряване, оценяването на новото научно знание, практиката на рецензирането и подбора на научните специалисти.

Воден от интервюиращата го по „Нишката на Ариадна”, проф. Мутафов се представя като последовател на теорията за научното развитие на американския историк на физиката Thomas Samuel Kuhn (1922–1996). За съжаление проф. Хр. Мутафов не отделя необходимото внимание и на редицата други автори, допринесли съществено за развитието на съвременната философия на науката, като пропуска да посочи и коментира приноса на редица видни теоретици в тази област като Karl Raimund Popper (1902–1994), Imre Lakatos (1921–1974), Paul Karl Feyerabend (1924–1994), Rudolf Carnap (1891–1970) и други. Извинение за това би могло да бъде само фактът, че книгата е биобиблиография на проф. Хр. Г. Мутафов, а не компендиум по теория и методика на науката.

Независимо от това считам за свое задължение да обърна внимание на факта, че трудовете на K. R. Popper, а по-специално неговата монография *Logik der Forschung – Zur Erkenntnistheorie der modernen Naturwissenschaft* (1935) лежат в основите на съвременното наукознание и теория на познанието. Ненапразно английската кралица му е дала благородническата титла „Сър”, а нобеловият лауреат по неврофизиология Sir John Eccles (1903–1997) е казал през 1971 г., че тази книга е една от малкото, които ще преживеят XX в. Самият T. S. Kuhn в следващите си публикации престава да употребява терминът *парадигма*.

На фона на тази кратка информация трябва да разглеждаме и оценяваме постигнатото от проф. Хр. Мутафов, който без да е имал достъп поради съществуващата идеологическа цензура до оригиналните англоезични публикации, разработва теорията за библиографско-информационните аспекти на семантичната научна информация. С това – свързването на практиката на научно-информационното обезпечаване на изследователската дейност с проблематиката и естеството на семантичната информация, се генерират предпоставките за експлицитно неосъществявано досега теоретично обосноваване на методологията за практическото библиографско-информационно осигуряване на науката.

И тук считам за свое задължение да допълня накратко разглеждания от проф. Хр. Мутафов въпрос за семантичната информация, което без съмнение би трябвало да представлява интерес към изкушените по въпросите на информационното осигуряване на науката читатели. Държа да обърна внимание, че понятието семантична истина е въведено във философската литература от полския философ, логик и математик Alfred Taitelbaum-Tarski (1901–1983) в началото на 30-те години на миналия век. По въпроса за научната истина и за естеството на научните понятия се води спор от началото на XX в. до около 1936 г., след която видни философи като R. Carnap, K. R. Popper, Albert Einstein (1879 - 1955), Erwin Rudolf Josef Alexander Schroedinger (1887 - 1961) и цяла плеяда други европейски учени имигрират в Англия, САЩ, Нова Зеландия и др. След Втората световна война R. Carnap се среща отново с A. Tarski, който също имигрира в САЩ, където и двамата преподават философия и теория на науката. R. Carnap след 1945 г. до смъртта си разработва теорията на семантичната информация. В тези разработки участва и израелският философ и математик Jehoshua Bar-Hillel (1915–1975), професор по философия в Йерусалимския университет. По покана на R. Carnap J. Bar-Hillel пристига в Чикаго като гост професор и заедно публикуват редица статии и монографии. През 1970 г. финландският философ, логик и математик, преподавател в университета в Бостън (САЩ) Kaario Jaakko Juhani Hintikka (1929 - 2015) обогатява тази теория, използвайки новоконструирани оригинални методи за логически анализ. И така постепенно възникват понятието и теорията за семантичната научна информация за разлика от теориите за математическата теория на информацията, респ. математически теории на комуникациите (1948/49), разработени от Claude Elwood Shannon (1916 - 2001), Warren Weaver (1894 - 1978) и други.

Същевременно, в областта на лингвистиката, в САЩ, след Втората световна война се развива така наречената семантика на натуралните и изкуствени езици. Накратко казано, това течение търси отговор на въпроса: възможно ли е точните научни познания, придобити и формулирани на един език, да се преведат по напълно идентичен начин на друг език. И цялата тази, така накратко изложена информация, набелязва фона, на който възниква съвременният интернет, информатиката и новият дял във философията – философия на информацията (Luciano Floridi, 1964–).

И накрая, за да се върна отново към предизвикалата интереса ми биобиблиография на проф. Хр. Мутафов, бих искал да подчертая високата значимост на усилията на интервюиращата проф. Ал. Куманова да представи пред научната общественост възходящия професионален и творчески път на доайена, доколкото съм ориентиран, на научната информация в страната ни в неговата теоретико-методологична, организационно-управленска, възпитателно-преподавателска, историко-научна и приложно-практическа реализация в условията често пъти на редуващи се неблагоприятни за научно творчество или направо деструктивни обществени обстоятелства.

Куманова, Александра. Христо Георгиев Мутафов – Aurea Mediocritas Двукнижие. Кн. 1, Когнитологичен портрет в стила на интервюто За усилията за приобщаване на България към световната научно-информационна практика; Кн. 2, Систематично-хронологично-азбучна библиография. София „За буквите – О писменехъ”, 2018. 180 с.

Монография за четирилогията „Асеновци”

ГЕОРГИ Н. НИКОЛОВ

MONOGRAPHY ON THE TETRALOGY “ASSENOVTSI”

Georgy N. Nikolov

SUMMARY

In her monography work “Assenovtsi and the Bulgarian State” Lalka Pavlova makes analysis of the tetralogy of Fani Popova-Mutaffova, which includes the novels “Thessaloniki miracle worker”, “Daughter of Kaloyan”, “John Assen II”, and “The last Assenovets /The Master of Boyana” (1929–1939). This is her third book after “Bulgarian cosmos in the trilogy “Balkans” of Yana Yazova” and “Stefan Stambolov: one image – two creative visions”.

Key-words: Lalka Pavlova, monography work, Fani Popova-Mutaffova, Assenovtsi.

Периодът на Второто българско царство е крайъгълен камък в хода на развитието ни през вековете. Той с право привлича и днес голям брой научни работници и майстори на художественото слово. Защото, след близо две столетия под византийско владичество, страната ни отново става самостоятелна. Укрепва под мъдрото ръководство на братята Асен, Петър и Калоян и заема полагащото й се място на средновековната европейска карта. Сред множеството заглавия на творби, свързани с историята на това смутно време, видно място заема Фани Попова-Мутафова със своята знаменита тетралогия за Асеновци: „Солунският чудотворец“ (1929–1930), „Дъщерята на Калояна“ (1936), „Йоан Асен II“ (1938–1939) и „Последният Асеновец / Боянският майстор“ (1939), които са дали основа за написването на новата книга „Асеновци и българската държавност“, родена под вещото перо на Лалка Павлова.

Лалка Павлова е утвърден поет и проникателен литературен критик. Но тя доказва и трайния си интерес към историческата тематика, особено с монографиите „Българският космос в трилогията „Балкани“ на Яна Язова“ и „Стефан Стамболов: един образ – две творчески визии“. А новото й изследване „Асеновци и българската държавност“ има няколко основни задачи. Сред всички – отново да открие личността на Фани Попова-Мутафова в биографичен и творчески план. Да възроди нейните родови корени като дъщеря на известния в близкото минало генерал Добри Попов, несъмнено дали тласък в интелектуалното й развитие и подбора на темите. И да напомни за трудностите на жената – творец у нас, когато Мутафова започва своята писателска кариера. Явно е – споделя Л. Павлова, – че патриотичният дух на бащата по някакъв начин е бил закодиран в нейния ген и намира

Лалка Павлова

**АСЕНОВЦИ И БЪЛГАРСКАТА
ДЪРЖАВНОСТ В ТЕТРАЛОГИЯТА
НА ФАНИ ПОПОВА - МУТАФОВА**



монография

й път. Доста преди политическия вододел на 1944 г., – че е жена и като такава, независимо от разностранните ѝ заложби на писател и преводач, се намира извън центъра на нашия духовен живот. И трябва да доказва себе си още с първата издадена книга – „Жени“ (1927). Чак до общественото признание с появата на тетралогията, която ѝ завоюва свое място в съвременната българска литература. Не така мислят обаче новите апологети на политиката и културата след тази дата, когато Фани Попова-Мутафова е изключена от Съюза на българските писатели и осъдена на затвор заради идеологическите си пристрастия по-рано. След освобождаването ѝ пък идва забраната да бъде преиздавана. По-късно са споровете с рецензентите от издателствата и ... смъртта в крайна бедност. Изобщо можем да твърдим, че зрелият живот на Фани Попова-Мутафова е безкрайно себедоказване като мислеща личност и несъмнено надарен автор, със своя визия. Със свой специфичен подбор на теми, преди всичко от българската история, интерпретирани и поднесени на читателя блестящ начин. От тази позиция тръгва и Лалка Павлова, въвеждайки ни сполучливо в своето изследване още с първите страници в

своите проявления в интелектуално-творческия диапазон на произведенията, излезли изпод перото на тази талантива българка. Неслучайно още тогава известният български поет Кирил Христов заявява: *Най-високият връх, достигнат от българската жена, който напълно я изравнява с мъжа, този шеметен връх се казва Фани Попова-Мутафова. Нейните исторически романи я поставят на нивото на най-големите писатели в този жанр в световната литература. А съпругът ѝ Чавдар Мутафов признава: В нашето семейство тя е писателят.* Днес трудно можем да си представим нивото на стоицизма, притежаван от писателката, за да превъзмогне всички перипетии, изправили се на художествено-творческия

главата „Мутафова в литературния контекст на XX век“. Веднага става ясно, че Лалка Павлова познава в детайли житието на своя литературен обект. Вниква дълбоко в неговата психологическа нагласа и ни поднася синтезирано борбения ѝ творчески образ, който докрай отстоява позициите си на автор с разкрепостено мислене и ясна позиция за онова, върху което се е спряло вниманието ѝ. Да, историята привлича редица майстори на словото, но тя е и много труден обект за интерпретиране. Защото преди всичко трябва да се вникне в дълбоката същност на епохата, за която се пише. Не само чрез анализ на достигналите до съвременника факти, събития и имена на знаменити личности. Историческата епоха, която и да е тя, не може да се разглежда фрагментарно и сама за себе си. Изолирана от корените и предпоставките, създали възможност тя да се разгърне мащабно в живота на обществото през този или онзи век. Тя е неделима цялост от неговата историческа съдба в столетията. Надгражда случилото се в техния отрязък от време и търси брод към бъдещето. Кое утре също ще е къс минало. Къс история, в поуки на която ще се съгради нещо ново, все още непознато, за което думата ще имат изследователите и писателите. И тук Лалка Павлова, още с встъпителните страници на изследването, поставя въпроса кой именно твори историята: отделната личност ли, осенена от Бога за велики дела, или народът? И как трябва да разглеждаме връзката между владетел и народ. Царят ли, царете ли водят масите към бляскави успехи на бранното поле и създават впоследствие условия за мирен труд, или народът излъчва своите герои? Какви качества трябва да притежава избраният за водач и как ще увлече след себе си масите? Факт е, че Павлова разглежда образите на централните персонажи в границите на абсолютизма. На династическото предаване на царската власт, споделена с чисто човешката им същност. Достъпни до грешки, вътрешни съмнения в правотата на избрания път и в моралната чистота на съратниците, но и в крайна сметка: съчетаващи в себе си и двете величини.

Вярна основа за споделеното в „Асеновци и българската държавност“ са главите „Образите на първата генерация Асеновци – цар Петър, цар Асен и цар Калоян“, „Образите на цар Борил и императрица Мария“, „Образът на цар Йоан Асен II“, „Образите на цар Калиман I, цар Михаил II Асен и Калиман II (Калоян)“. Пред погледа на читателя се възраждат личности от плът и кръв, със свои приоритети на властването в дипломатията, войната и мира, като всяка извоювана от тях победа има своята трудна цена. Особено когато прегръщат идеята за Велика България на три морета, както е по времето на Симеон и Крум Страшни.

Чрез текстовете в тетралогията, която Лалка Павлова великолепно познава, читателят се докосва до няколко семантични пласта в общото повествование, извеждащи последователно политическата линия на Асеновци, всеки един от тях в своето време. Преди всичко – възраждане на *стара* България от руините на византийското владичество с политически средства и с последвал бунт. След което – нейното укрепване на Балканския полуостров, бранните страници и договори за мир, доколкото това е възможно.

Превратните исторически моменти са прецизно посочени в книгата чрез анализ на текстовете в романите на Фани Попова-Мутафова. Слети са в единна цялост времето и пространството на съответната епоха, хората в нея, обществени-

те стремления и гражданските вълнения. Споменатите контакти със съседните държави и договорите за мир, сключвани с ромей, латини и гърци. Неведнъж се акцентува, че на Балканския полуостров няма място за две велики държави и трябва да остане една – именно Велика България, опряла границите си на три морета. И това не е шовинизъм, а историческо право на нашата страна, извоювано с много труд, кръв и граждански въжделения. *Както днес, така и в миналото – отбелязва Лалка Павлова – човечеството строго е диференцирало понятията „национализъм“ и „патриотизъм“. Ако идеологията на национализма поставя една нация в привилегировано отношение спрямо другите, то понятието „патриотизъм“ се свързва с представите за любов и преданост към отечеството. При изграждането на образите на българските царе от фамилията Асеновци Мутафова ги интерпретира през призмата и на двете понятия, поставяйки ги в контекста на отразената историческа епоха. Всеки един от българските владетели е „оценен“ и изобразен според отношенията цар–народ–държава, както и по приноса му за разширяване на българските земи и влога му в развитието на българската култура.* В общия контекст на анализа е отделено пространно място и за ролята на Църквата в лицето на светия старец Василий: чрез лъчите на източното православие и чрез контактите на Калоян с римския папа за евентуалното приемане на католицизма по нашите земи. Откроена е ролята на богомилството, особено в поредицата години на масова бедност, отчаяние и неверие в държавата, че може да подобри по някакъв начин съществуването на социалните низини. Съборът срещу тях, иницииран от Борил, има за цел не само разправа с носителите на еретическото учение, разпространило се в редица страни на Стария континент. А да измести центъра на вниманието на сивите тълпи от слабата централна власт, непосилните тегоби и тежки данъци.

Как завършва тази борба знаем от историческите сведения. Но е факт, че богомилството, социално-политическо по характер и теософско по форми на изява, се явява утопична алтернатива на официалната власт и става все по-привлекателно както за бедните, така и за някои представители на болярската прослойка. Не по-малко впечатляващ е начинът, по който са моделирани женските образи: царица Ана, Елена, Мария, царица Ирина, Целгуба. Българките са посланички на своята страна в близките царски дворове в името на мира. Ирина и куманката пък робуват на жаждата си за власт и заради нея са готови на всякакви подмолни ходове и съюзи. Царица Ана пък е пресъздадена като жива светлица, за която няма низши и богоизбрани. Пред страданията, болестите и глада за нея всички са равни и на всички трябва да помогне по еднакъв начин. Тя е носител на тихото милосърдие, което не чака отплата. Поне не и на този грешен земен свят.

Лалка Павлова е успяла да вникне в народопсихологията на хората от епохата на Второто българско царство: едновременно обезправени, ограбвани по всякакъв начин от държавата, от болярската клика и всякакви войнстващи пришълци. Но именно те, често и с воинската си кръв, са преките изпълнители на националните приоритети: за Велика България, силна и неприкосновена, които управляващите са длъжни да реализират. Обикновените човечеци са изразители на собствено родо-

любие, избухващо спонтанно и придобиващо бърза масовост. Буйна, дрипава, но възторжена България, без която нито една династия, колкото и бляскава да е тя, не може да просъществува...

Монографията „Асеновци и българската държавност“ още веднъж доказва задълбочения интерес на Лалка Павлова към българската история в различни етапи от нейното развитие. История, интерпретирана чрез визията на значими наши автори в увлекателен художествен текст. Свързващ минало и настояще, вълнението на отдавна изтлели поколения с национални приоритети днес, помагаш ни да се докоснем мислено до същината на видни люде, ковали нашата история с меч, гъвкава дипломатичност, умно слово и благодарност към Всевишния.

От позициите на XXI в. Лалка Павлова ни пренася сега столетия назад, за да тръгнем по неспокойните друмища на Второто българско царство. Да усетим пулса на епохата, наситена с войнствен плам, династическа приемственост, църковно утвърждаване и народни въжделения. Всичко това: основано върху увлекателната тетралогия на Фани Попова-Мутафова, страниците на която не губят от яркостта си и днес. И които Лалка Павлова познава до най-дребните подробности. Нейната голяма заслуга се корени в задълбочения опит чрез перото на един доказан и много надарен творец да влезе отново в храма на националната ни величавост, без тя да бъде прекомерно идеализирана. А осмислена и представена достъпно чрез критериите на наш съвременник, силно обичаш родината си. Да ни вдъхне национална гордост и да ни подтикне към размисъл: *Достойни наследници ли сме на онези славни векове и пазим ли в сърцата си завета на дедите? Опит, който в изследването е напълно успешен.*

Днес живеем в трудно за България време на икономически и демографски проблеми. На почти разбит патриотичен фундамент и липсващи национални идеали. Ала без да обичаме страната си и без да познаваме и обичаме историята си, няма как да бъдем равни на водещите по света народи. Отказът от тях е равнозначен на национално предателство. Прочитът на изследването на Лалка Павлова ненатрапчиво, но убедително ще ни подтикне към размисъл.

Щом сме наследници на толкова богата и героична история, с какво я продължаваме в наши дни и нейни достойни наследници ли сме? А как да бъдем? Като обичаме, пазим и ценим идейната същност на миналото и го претворяваме в съвремението. Именно в това ни учи и съветва монографията на Лалка Павлова, която си струва да бъде прочетена пак и пак с любознателен взор и гореща съвест.

Павлова, Лалка. Асеновци и българската държавност: Монография. София: Българ. писател, 2019. 371 с. с ил., к.

Библиографски справки

1 Философия

Абу Наср Мухамад Ал-Фараби. Публикации от и за него. Книги. 25 загл. Бълг. и рус. ез. Ноември 2019. НБКМ

2 Религия

Свещеник Димитър Михайлов – почетен гражданин на Смолян. Книги и статии. 1977–2019. 229 загл. Бълг. ез. Март 2019. РБ См

316 Социология. Социална психология

Нагласи на българина към семейството като ценност. Книги и статии. 1964–2019. 107 загл. Бълг. ез. Септември 2019. РБ Пл

32 Политика

Българо-съветската и българо-руската дружба в гр. Рудозем от 1950 г. до наши дни. Книги и статии. 1950–2017. 140 загл. Бълг. ез. Април 2019. РБ См

Възродителен процес. Смяна на имената на българомохамеданите. Изселване по политически причини. Лагери. Книги и статии. 1930–2019. 313 загл. Бълг. ез. Април 2019. РБ См

Ефрем Моллов. Книги и статии. 1999–2019. 159 загл. Бълг. ез. Февруари 2019. РБ См

325. 25 Бежанци

Усъвършенствуване логистичното осигуряване в условията на бежанска криза на територията на РБ. Книги и статии. 2010–2019. 75 загл. Бълг. и англ. ез. Август 2019. НБКМ

331.102 Физически труд

Функционални промени при работа, свързана с физически труд. Книги и статии. 1982–2019. 88 загл. Бълг. ез. Ноември 2019. РБ Пл

34 Право

Арбитраж. Арбитражни клаузи. Разделност на арбитражните клаузи. Книги и статии. 61 загл. Бълг. ез. Декември 2019. НБКМ

Договор за превоз на товари. Книги, дис. и статии. 32 загл. Бълг. ез. Декември 2019. НБКМ

Правен статут на магистрата. Книги, дис. и статии. 38 загл. Бълг. ез. Декември 2019. НБКМ

342.7 Права на човека

Държавна агенция за закрила на детето в България. Книги и статии. 56 загл. Бълг. ез. Септември 2019. НБКМ

Конвенция на ООН за правата на детето. Книги и статии. 22 загл. Бълг. ез. Септември 2019. НБКМ

355/359 Военно дело

Военни и дипломатически средства във външната политика на Крум и Омуртаг. Книги и статии. 1930–2011. 29 загл. Бълг. ез. Юли 2019. РБ Пл

Граничарят Вергил Ваклинов. Статии. 1954–2017. 40 загл. Бълг. ез. Септември 2018. РБ См

37.014.544 (043.3) Дистанционно обучение

Мобилност и връзки на библиотеката с дистанционното обучение – изграждане на стандарти, нагласи, наложителни промени и трансформации в отношенията между тях. Книги, дис. и статии. 2000–2019. 55 загл. Бълг. и рус. ез. Септември 2019. НБКМ

372.3 Занимания в предучилищна възраст

Въздействие на кукления театър върху деца от детската градина. Книги и статии. 1987–2017. 19 загл. Бълг. ез. Юли 2019. РБ Пл

Деца с проблеми в поведението в детската градина. Книги и статии. 1999–2018. 54 загл. Бълг. ез. Юли 2019. РБ Пл

372.4 Основно образование

Анимиращо въздействие на празници, обичаи и ритуали в начален училищен етап. Книги и статии. 1984–2019. 55 загл. Бълг. ез. Декември 2019. РБ Пл

373.21 Организация на предучилищното възпитание

[Сто двадесет и пет] 125 години предучилищно възпитание в Смолянска околия – Смолян, Райково и Устово (1894–1895 учебна година). Книги и статии. 10 загл. Бълг. ез. Януари 2019. РБ См

373.5 Средни училища

Райковска гимназия – минало и настояще. Книги и статии. 1920–2019. 710 загл. Бълг. ез. Април 2019. РБ См

394.3 Народни танци

История, бит и култура на родопския танцов фолклор. Книги и статии. 1891–2019. 87 загл. Бълг. ез. Март 2019. РБ См

398 Фолклор

История на Роженския събор. Статии. 2007–2018. 73 загл. Бълг. ез. Март 2018. РБ См

61 Медицина

Морално-етични аспекти в дейността на Българския червен кръст. Дейността на БЧК в Родопите. Книги и статии. 123 загл. Бълг. ез. Юли 2018. РБ См

629.78 Космонавтика

Сътрудничеството в Космоса – гаранция за мирно бъдеще на човечеството: заедно в Космоса – заедно на Земята. 40 години от космическия полет на Георги Иванов и Николай Рукавишников. Книги и статии. 1979–2014. 48 загл. Бълг. ез. Март 2019. РБ См

63 Селско стопанство

Смилянски фасул. Книги и статии. 96 загл. Бълг. ез. Юни 2018. РБ См

633.71 Тютюн

Жак Асеов. Публикации от него. Книги и статии. 15 загл. Бълг. ез. Ноември 2019. НБКМ

72 Архитектура. Градоустройство

Архитектура и градоустройство – книги от български автори. 1878–2019. 2100 загл. Бълг. ез. Ноември 2019. НБКМ

Стара родопска архитектура. Статии. 1995–2018. 55 загл. Бълг. ез. Февруари 2018. РБ См

73/76 Изобразително изкуство

Художникът Петър Савов от гр. Чепеларе. Репродукция и статии. 1995–2016. 17 загл. Бълг. ез. Май 2018. РБ См

737.116 (497.2) Нумизматика – България

Издирване на публикации за печатницата на БНБ и отпечатването на първите банкноти. Книги и статии. 19 загл. Бълг. ез. Ноември 2019. НБКМ

738 Художествена керамика

Педагогическа технология за формиране на пластични умения чрез обучение-то по керамика. Книги и статии. 1989–2017. 19 загл. Бълг. ез. Октомври 2019. РБ Пл

77 Фотография

Живот и творчество на Данчо Тодоров Данчев – журналист, фотограф и художник. Статии. 1949–2004. 110 загл. Бълг. ез. Март 2019. РБ См

78 Музика

Информация за оперетния певец Шавраш Манукян. Книги и статии. 1955–1965. 3 загл. Бълг. ез. Септември 2019. НБКМ

796.5 Туризм

Възможности за развитие на фолклорен туризъм в Средните Родопи. Книги и статии. 2003–2019. 136 загл. Бълг. ез. Април 2019. РБ См

82.03 (497.2) Преводачи – български

Книги, преведени от Теодор Валентинов Михайлов, от фонда на НБКМ. 30 загл. Бълг. ез. Декември 2019. НБКМ

902 Археология

Светилища в Родопите. Статии. 52 загл. Бълг. ез. Юли 2018. РБ См

908 Краезнание

Краеведско проучване на град Плевен. Книги и статии. 1926–2019. 44 загл. Бълг. ез. Декември 2019. РБ Пл

92 Биографични изследвания

Биографични данни за Балзак. Книги и статии. 15 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Октомври 2019. НБКМ

Л. Н. Толстой. Книги и статии. 24 загл. Бълг. и рус. ез. Октомври 2019. НБКМ

Наполеон Бонапарт: здраве и смърт. Книги и статии. 12 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Октомври 2019. НБКМ

Списък на библиотеките участници

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РБПл – Регионална библиотека „Христо Смирненски“, Плевен

РБСм – Регионална библиотека „Николай Вранчев“, Смолян

Редактор Величка Шардина

v.shardina@nationallibrary.bg

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“, ЗА 2020 г.

Име. Презиме. Фамилия

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	9,00 лв.	☐ 27 лв.	☐ 54 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 136; GSM: 0885643171

e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

rosicavladimirova@abv.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

**Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.**